

VRHOVNI SUD CRNE GORE

Vlada Crne Gore
KANCELARIJA ZASTUPNIKA CRNE GORE
PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA

Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2018. i 2019. godinu

Decembar, 2019. godine

The AIRE Centre
Advice on Individual Rights in Europe

British Embassy
Podgorica

Analiza je podržana kroz projekat AIRE centra iz Londona – „Jačanje vladavine prava i državnih institucija u Crnoj Gori”, kao i od strane Britanske ambasade u Podgorici.

Učesnici u izradi Analize:

Miraš Radović, sudija Vrhovnog suda Crne Gore, predsjednik Odjeljenja za praćenje sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava i prava Evropske unije

Dužanka Radović, sudija Vrhovnog suda Crne Gore, predsjednica Odjeljenja sudske prakse i pravne informatike

Valentina Pavličić, zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Boško Bašović, sudija Osnovnog suda u Podgorici

Tijana Badnjar, kandidatkinja za sudiju Osnovnog suda

Ksenija Jovičević, sekretarka u Vrhovnom sudu Crne Gore

Bojana Bandović, savjetnica u Vrhovnom sudu Crne Gore

Vanja Radević, savjetnica u Kancelariji zastupnice Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Ivo Šoć, savjetnik u Kancelariji zastupnice Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru za 2018. i 2019. godinu

Decembar, 2019. godine

Decembar, 2019.

Izdavanje ovog dokumenta pomogla je Britanska ambasada u Podgorici. Stavovi iznijeti u njemu ne moraju nužno odražavati zvanične stavove Britanske ambasade u Podgorici.

Sadržaj

Uvod	11
1. Struktura Analize	13
1.1. Statistički pregled.....	13
1.1.1. Broj riješenih predavki protiv Crne Gore, po godinama	14
1.1.2. Statistički pregled odlučivanja Evropskog suda u predmetima protiv Crne Gore	14
1.2. Presude i odluka u kojima nije utvrđena povreda Konvencije.....	16
1.3. Presude u kojima je utvrđena povreda Konvencije	17
1.4. Prikaz reforme izvršenja presuda Evropskog suda i uporedne prakse	18
2. Analiza odabranih presuda i odluka Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru u kojima nije utvrđena povreda Konvencije	20
Ivanović i DOO Daily Press protiv Crne Gore.....	22
Vujović protiv Crne Gore	34
Petrović i drugi protiv Crne Gore	38
3. Analiza presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru iz 2018. godine i 2019. godine u kojima je utvrđena povreda Konvencije, postupak izvršenja i značaj za nacionalni pravni poredak	47
3.1. Član 3 – Zabrana mučenja	47
Bigović protiv Crne Gore	48
3.2. Član 5 – Pravo na slobodu i sigurnost	53
Bigović protiv Crne Gore	54
Šaranović protiv Crne Gore	58
3.3. Član 6 – Pravo na pravično suđenje.....	71
3.3.1. Član 6 stav 1 – pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku	72
3.3.2. Član 6 stav 1 – izvršenje presude	82
Kešelji i drugi protiv Crne Gore	82
3.3.3. Član 6 stav 1 – pravo na pristup sudu	84
Brajović i drugi protiv Crne Gore.....	84
Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore	88
3.4. Član 8 – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života	93
Milićević protiv Crne Gore	94
3.5. Član 1 Protokola br. 1 – Zaštita imovine	102
KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore.....	102

4. Postupak izvršenja presuda Evropskog suda – reforme i uporedna praksa...	117
4.1. „Interlaken” proces – značaj i posljedice	117
4.2. Uporedna praksa izvršenja presuda Evropskog suda – predmeti zatvoreni u 2018. godini.....	120
4.2.1. Albanija	120
4.2.2. Belgija	124
4.2.3. Hrvatska	127
4.2.4. Letonija	129
4.2.5. Moldavija.....	130
4.2.6. Slovenija	131
5. Zaključci i preporuke	137
5.1. Zaključci	137
5.2. Preporuke.....	138

Poštovani čitaoci,

Pred vama je *Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru* za period 2018. i 2019. godine, koju je sačinio Vrhovni sud Crne Gore u saradnji sa Kancelarijom zastupnice Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, a uz snažnu podršku Britanske ambasade Podgorica i AIRE centra iz Londona. Analiza predstavlja nastavak rada Odjeljenja za praćenje prakse Evropskog suda i prava EU, koje je uspješno prezentovalo javnosti *Analizu presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru*, u novembru 2018. godine. Po svom značaju, Analiza je bila jedinstvena u regionu i dala je novi izraz Vrhovnom sudu Crne Gore u analitičkoj djelatnosti u oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Crna Gora je trajno posvećena poštovanju, zaštiti i unaprjeđenju ljudskih prava i osnovnih sloboda u nacionalnom sistemu. Vrhovni sud Crne Gore, uživajući status najvišeg suda u hijerarhiji pravosuđa, u kontinuitetu uspješno sprovodi značajne aktivnosti u pravcu jačanja implementacije standarda predviđenih Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u nacionalnoj sudskoj praksi. Autori Analize su pažljivo odabrali predmete iz nacionalne sudske prakse u kojima je primijećen uticaj prakse Evropskog suda i uspješno ukazali na zaključke koji proizlaze iz stavova Evropskog suda zauzetih u presudama u odnosu na Crnu Goru. Djelotvornost zaključaka ostaje da bude viđena u praksi sudova, jer su sudije, kao ključni subjekti, pozvani da primjenjuju standarde prakse Evropskog suda, prvenstveno izražene u presudama donijetim u odnosu na Crnu Goru.

Stoga, Analiza nije samo još jedan u nizu brojnih dokumenata Vrhovnog suda Crne Gore, već predstavlja fragment baštine civilizacijskih vrijednosti koje zajednički dijele Crna Gora i Savjet Evrope. Istovremeno, kroz izradu tematskih analiza i izvještaja u kojima se sudijama i zainteresovanoj javnosti čini dostupnom praksa Evropskog suda, dodatno jačamo dijalog sa Evropskim sudom, kao postignuće našeg partnerskog odnosa u poštovanju, zaštiti i promociji ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Uvažavajući mjesto koje Konvencija uživa u našem pravnom poretku, cilj Analize je da sistematizuje sudsku praksu Evropskog suda u posljednje dvije godine, da se kroz analizu tih presuda ukaže na uočene nedostatke i prikaže njihov uticaj na domaću sudsku praksu. Imajući u vidu da je razumijevanje principa garantovanih Konvencijom poseban izazov za praktičare, autori su težili izradi novog priručnika, koji će doprinijeti kvalitetu obuke sudija i unaprjeđenju ujednačavanja sudske prakse u Crnoj Gori. Postupak izvršenja presuda Evropskog suda ostaje poseban izazov, zbog čega je ponovo posvećena pažnja i ovoj oblasti, s tim što je obogaćena za primjere iz prakse drugih država članica Savjeta Evrope.

Da život može biti širi od pravne norme, pokazuju presude Evropskog suda donijete u odnosu na Crnu Goru, predstavljene u Analizi, na osnovu kojih su date preporuke sudovima i državnim organima, poštujući načelo supsidijarnosti, prema kojem se državi omogućava sloboda procjene u pogledu načina izvršenja presuda Evropskog suda. Shodno tome, Crna Gora ima diskreciono pravo u pogledu načina na koji će ispuniti svoje pozitivne obaveze u cilju

spriječavanja kršenja ljudskih prava, što su obaveze koje se, *inter alia*, odnose na pružanje informacija i savjeta koji su u vezi sa kršenjem konvencijskih prava i djelotvornim istraživanjem kršenja prava.

U ime Vrhovnog suda Crne Gore želim da uputim srdačne izraze zahvalnosti našim međunarodnim partnerima, jer nas vjerno podržavaju u našim naporima da dalje razvijamo jedinstveni sistem zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja čine temelj vladavine prava.

Sigurna sam da će se naša plodonosna saradnja nastaviti u budućnosti, u svim oblastima koje su od ključnog značaja za crnogorsko pravosuđe u aktuelnom trenutku.

S poštovanjem,

PREDSJEDNICA

Vesna Medenica

Uvažene kolege,

Poštovani čitaoci,

Predstavlja mi veliku čast i zadovoljstvo da vam i u ovoj 2020. godini zajedno sa mojim dragim kolegama, sudijama Vrhovnog suda Crne Gore – g. Mirašem Radovićem i gđom Dušankom Radović, poželim dobrodošlicu na stranice naše *Analize presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru*.

Nakon uspješne saradnje Kancelarije zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava i Vrhovnog suda Crne Gore, u 2018. godini je pred vama i međunarodnom stručnom javnošću predstavljena objedinjena *Analiza presuda Evropskog suda*, a ovog puta vašoj pažnji preporučujemo značajan dokument koji predstavlja nastavak ove *Analize*. U realizaciji ovog, nimalo lakog zadatka, a prepoznajući značaj primjene Evropske konvencije na nacionalnom nivou, nesebičnu podršku pružaju nam Britanska ambasada i AIRE centar iz Londona, kojima dugujemo posebnu zahvalnost.

U današnjem brzom i tranzicionom vremenu, jedino obrazovanje i usavršavanje samog sebe mogu biti stabilne tačke oslonca. U tom smislu, kao zemlja kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, posebnu pažnju moramo usmjeriti ka implementiranju standarda međunarodnog prava, a posebno standarda koje Evropski sud za ljudska prava ustanovljava kroz svoju bogatu praksu. U tom smislu se nadam da će ova *Analiza*, kao sveobuhvatan dokument, pravnicima praktičarima upotpuniti postojeća i donijeti nova saznanja iz oblasti zaštite ljudskih prava i da će biti od koristi u njihovom radu.

Analiza predstavlja osvrt ne samo na standarde koje je Evropski sud ustanovio kroz presude i odluke koje su donijete u odnosu na Crnu Goru u periodu od početka 2018. do kraja 2019. godine već je prikazan i način na koji su ti standardi implementirani na nacionalnom nivou. Takođe, u *Analizi* je dat i komparativni pregled rezultata koje su postigle druge visoke strane ugovornice kada je u pitanju izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava. Navedeni rezultati mogu poslužiti kao edukativne smjernice crnogorskim nacionalnim organima u smislu preventivnog djelovanja i jačanja mehanizama zaštite ljudskih prava i sloboda na nacionalnom nivou, posebno kod činjenice što presude Evropskog suda imaju deklaratornu prirodu, čime se državi ostavlja širok prostor (*margin of appreciation*) da sanira, odnosno ispravi nastale povrede ustanovljene presudom. S tim u vezi i svaka odluka Evropskog suda za ljudska prava treba da nam posluži kao dragocjen putokaz na putu usaglašavanja sudske prakse na nacionalnom nivou, čime ćemo ojačati povjerenje javnosti u pravosuđe i pravni sistem.

Na kraju želim da ukažem na to da smo ovim dokumentom željeli da podsjetimo sve nosioce pravosudnih funkcija i druge koji se bave *vještinom dobrote i jednakosti* da je sa primjenom i implementacijom Evropske konvencije na nacionalnom nivou započela nova era crnogorskog pravnog sistema i pravne misli. Mi više nismo, niti možemo biti, zatvoreni sistem van okvira pravnih standarda koji važe za ostale članove velike evropske porodice, porodice 47 visokih strana ugovornica i njihovih 830 miliona građana.

Pristupanjem sistemu Konvencije započela je standardizacija nacionalnog prava sa tekovinama modernih i razvijenih demokratija, tekovinama kojima moramo i formalno i suštinski težiti, kako bi zajedničkim snagama radili na ostvarenju plemenitog cilja zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda svih naših građana, kao i svih drugih koji bi to tražili u granicama naše države.

Iskreno vaša,

Valentina Pavličić

Zastupnik Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Uvod

Poštovanje i zaštita ljudskih prava suštinski su zadaci demokratske države. Ostvarivanje ovih zadataka podijeljena je odgovornost velikog broja institucija različitih nadležnosti. Crnogorsko pravosuđe prolazi kroz reformski proces koji je kao jedan od svojih ciljeva prepoznao potrebu unaprjeđenja znanja nosilaca pravosudnih funkcija o praksi Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: „Evropski sud” ili „Sud”) i usaglašavanja nacionalne sudske prakse sa praksom tog Suda.

U skladu sa tim ciljem, kao i sa shvatanjem o potrebi udruženog djelovanja različitih institucija na njegovom ostvarenju, Vrhovni sud Crne Gore je, u saradnji sa Kancelarijom zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom, a uz dragocjenu podršku AIRE centra iz Londona, u novembru 2018. godine publikovao „Analizu presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru”.¹ Analiza, koja predstavlja jedinstveni dokument ove vrste u regionu, sačinjena je kao svojevrsni priručnik sa višestrukom namjenom. Primarni cilj je bilo objedinjavanje svih presuda Evropskog suda za ljudska prava koje su donijete u odnosu na Crnu Goru, od stupanja na snagu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: „Konvencija”), zaključno sa 1. januarom 2018. godine. Sistematskim pregledom predmetnih presuda, izvršena je njihova analiza, koja je pružila uvid u opšte principe konvencijskog prava, ali je ukazala i na konkretne nedostatke u postupanju nacionalnih organa. Zaključeno je da, iako nema sistemskih problema, fokus posebno treba biti usmjeren na one povrede koje su i najbrojnije, a koje se odnose na dužinu trajanja postupka i na zaštitu prava na slobodu i sigurnost.

Takođe, cilj Analize je bio da se prikaže i postupak izvršenja presuda Evropskog suda, kako bi se stručna i laička javnost upoznala sa mjerama koje država preduzima u pogledu izvršenja svojih međunarodnopravnih obaveza, preuzetih potpisivanjem i ratifikacijom Konvencije. Poseban značaj Analize ogleda se upravo u činjenici da je zaokružen put jedne predstavke, počev od donošenja presude Evropskog suda, zaključno sa izvršenjem te presude i zatvaranjem predmeta od strane Komiteta ministara Savjeta Evrope.

Nakon uspješnog prijema i pozitivnih reakcija na navedenu Analizu, u okviru projekta „Pravni forum Vrhovnog suda Crne Gore”, koji podržava Britanska ambasada u Podgorici, sačinjena je ova Analiza kao nastavak saradnje Vrhovnog suda Crne Gore i Kancelarije zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom u Strazburu, a uz podršku značajnog partnera – AIRE centra iz Londona.

Novo izdanje je nastavak prethodnog dokumenta, pa ima za predmet analizu presuda Evropskog suda koje su donijete tokom 2018. i 2019. godine. Međutim, za razliku od prethodne Analize, ovaj dokument prikazuje i dvije presude i jednu odluku u kojima nije utvrđena povreda

¹ <http://sudovi.me/files/L3ZyaHMvZG9jLzExMjMzLnBkZg> = (crnogorski jezik) i <http://sudovi.me/files/L3ZyaHMvZG9jLzk2NzAucGRm> = (engleski jezik).

prava garantovanih Konvencijom. Takođe, ovde se pružaju podaci i o drugim odlukama koje su donijete u izvještajnom periodu, a kojima su predstavke skinute sa liste, kao i o razlozima takvog odlučivanja. Na ovaj način, Analiza se dotiče i uslova prihvatljivosti, koji su izuzetno značajni za postupanje Evropskog suda, a koji do sada nijesu bili obrađivani. Takođe, odluke u kojima nijesu utvrđene povrede predstavljaju primjer pravilnog postupanja nacionalnih organa, pa su osnov za učenje, jednako kao i presude Evropskog suda.

Značaj presuda Evropskog suda može se razumjeti samo ako se upozna postupak njihovog izvršenja. U tom postupku se otkriva da jedna presuda utiče ne samo na konkretnog podnosioca predstavke već nekada i na čitav pravni sistem, putem izmjena zakona, zauzimanja pravnih stavova, te citiranja principa u pojedinačnim presudama nacionalnih sudova. Zbog toga je u novom dokumentu nastavljeno upoznavanje javnosti sa procesom izvršenja presuda, a ta tema je dalje razrađena, pa je posebno poglavlje posvećeno reformi postupka izvršenja i „Interlaken” procesu, koji se okončava 2019. godine. U tom dijelu, predstavljena je i uporedna praksa izvršenja presuda Evropskog suda i predmeta koji su zatvoreni od strane Komiteta ministara kao rezultat uspješno sprovedenih reformi u nacionalnim okvirima.

Imajući u vidu značaj Konvencije za razvoj zakonodavstva i prakse, predstavljen je i način na koji su sudovi interpretirali stavove Evropskog suda do objavljivanja ovog izvještaja. Iako presude Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru predstavljaju izvor prava, navedeni su i primjeri pozivanja na presude koje su donijete u odnosu na druge države, jer stavovi izraženi u njima predstavljaju svojevrsan pravni autoritet i, prateći ih, nacionalni organi mogu spriječiti buduće povrede.

U izradi ovog dokumenta učestvovala su sudije Vrhovnog suda Crne Gore – Miraš Radović i Dušanka Radović, zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava – Valentina Pavličić, sudija Osnovnog suda u Podgorici – Boško Bašović, kandidatkinja za sudiju Osnovnog suda – Tijana Badnjar, sekretarka Vrhovnog suda Crne Gore – Ksenija Jovičević, savjetnica u Vrhovnom sudu Crne Gore – Bojana Bandović, savjetnici u Kancelariji zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom – Vanja Radević i Ivo Šoć.

Učesnici u izradi Dopune Analize izražavaju posebnu zahvalnost ambasadorci Velike Britanije, Nj. E. gospođi Alison Kempi, kao i programskoj menadžerki AIRE centra iz Londona, gospođi Biljani Braithwaite. Vrhovni sud Crne Gore je sa svojim značajnim partnerom u promociji i zaštiti ljudskih prava – AIRE centrom – novembra 2018. godine potpisao Memorandum o saradnji, kojim su zajednička djelovanja produžena kroz projekat „Pravni forum Vrhovnog suda Crne Gore”. Izrada ovakvih dokumenata je samo dio bogatih aktivnosti u kojima se Vrhovni sud Crne Gore oslanja na podršku AIRE centra.

1. Struktura Analize

Uvodni dio je opredijeljen za kratko podsjećanje na prethodnu Analizu, njen predmet, cilj, značaj i neke od preporuka. Takođe, u uvodnom dijelu je predstavljen predmet i cilj ovog dokumenta, a ukazano je i na novine u sadržaju. Analiza je podijeljena na pet djelova:

Prvi dio objašnjava strukturu dokumenta, metodologiju izrade, daje statistički pregled rada Evropskog suda za referentni period, pa ima za cilj da prikaže sažetak Analize i time omogućiti čitaocu bolje razumijevanje njenih ostalih djelova.

Drugi dio Analize bavi se izabranim odlukama i presudama Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru u kojima nije utvrđena povreda Konvencije. Ovakav pristup je novina u odnosu na prethodni dokument, a cilj mu je da, pored ukazivanja na standarde Evropskog suda, skrene pažnju na postupanja nacionalnih organa koja su bila u skladu sa tim standardima.

Treći dio je posvećen analizi presuda Evropskog suda u kojima je utvrđena povreda jednog ili više konvencijskih prava. Ova Analiza prikazuje presude i njihovo izvršenje koristeći metodološki pristup prethodne. U tom smislu, presude Evropskog suda su sistematizovane prema članovima Konvencije, a ne prema redosledu njihovog donošenja. Nakon kratkog uvoda u osnove pojedinih konvencijskih prava, prikazane su činjenice, relevantni principi i ocjena Suda, tj. primjena tih principa na konkretan predmet. Nakon toga, dat je pregled postupaka izvršenja presuda i mjera koje su preduzete u tom cilju. Da bi se prikazalo kako presude Evropskog suda imaju široko dejstvo, u dijelu „Značaj za sudsku praksu” analizirano je kako su presude uticale i kako mogu uticati na pravne stavove, ali i na pojedinačnu praksu domaćih sudova.

Četvrti dio predstavlja novinu u odnosu na prethodnu metodologiju, a sačinjen je radi upoznavanja čitalaca sa najznačajnijim reformama u načinu rada Evropskog suda, sa fokusom na sistem izvršenja. Cilj mu je da dokumentu pruži dodatnu analitičku i uporednu vrijednost, ali i da skrene pažnju na neke od zajedničkih problema država regiona koji se tiču izvršenja presuda.

Peti, posljednji dio, sadrži opšte zaključke i preporuke, dajući jasan pregled postignutog u nacionalnom pravnom sistemu, ali prepoznajući i prostor za dalji napredak.

1.1. Statistički pregled

Na dan 31. oktobar 2019. godine, pred Evropskim sudom ukupno je bilo u radu 60.150 predstavki. Od 47 zemalja, Crna Gora je, sa 77 podnijetih predstavki, u 2018. godini bila na 32. mjestu. U 2017. godini, Crna Gora se nalazila na 33. mjestu.

Prema statistici Evropskog suda, prosječan broj podnijetih predstavki u državi članici na 10.000

građana, u 2018. godini, iznosio je 0,52. Za Crnu Goru, taj broj je znatno veći, pa je u 2018. godini iznosio 5,11, dok je u 2017. godini bio 2,22.²

1.1.1. Broj riješenih predstavki protiv Crne Gore, po godinama

- Od ukupno 277 riješenih predstavki u 2018. godini, 264 predstavki je proglašeno neprihvatljivim³ ili je izbrisano sa liste predmeta⁴. Evropski sud je u 2018. godini donio 13 presuda protiv Crne Gore, od kojih je u 11 utvrđena povreda jednog ili više članova Konvencije. Na dan 1. jul 2019. godine, pred Evropskim sudom su bile 163 predstavke protiv Crne Gore.⁵
- Od ukupno 170 riješenih predstavki u 2017. godini, 140 predstavki je proglašeno neprihvatljivim ili je izbrisano sa sudske liste predmeta od strane sudije pojedinca, 12 predstavki je proglašeno neprihvatljivim ili je izbrisano sa sudske liste predmeta od strane odbora, a dvije predstavke su proglašene neprihvatljivim ili su izbrisane sa sudske liste predmeta od strane vijeća. Povodom 16 predstavki odlučeno je presudom.
- Od ukupno 224 riješenih predstavki u 2016. godini, 185 predstavki je proglašeno neprihvatljivim ili je izbrisano sa sudske liste predmeta od strane sudije pojedinca, 32 predstavke su proglašene neprihvatljivim ili su izbrisane sa sudske liste predmeta od strane odbora, a tri predstavke su proglašene neprihvatljivim ili su izbrisane sa sudske liste predmeta od strane vijeća. Povodom četiri predstavke odlučeno je presudom.

1.1.2. Statistički pregled odlučivanja Evropskog suda u predmetima protiv Crne Gore

U periodu od 3. marta 2004. godine⁶ do decembra 2019. godine, Evropski sud je donio ukupno 52 presude⁷ protiv Crne Gore. U prethodnoj Analizi, koja je obuhvatala presude donijete

² https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2018_ENG.pdf.

³ O uslovima prihvatljivosti vidjeti str. 15 ovog dokumenta.

⁴ Prema članu 37 Konvencije, Sud u svakoj fazi postupka može da odluči da izbriše predstavku sa liste predmeta ako se na osnovu okolnosti može zaključiti: a) da podnosilac predstavke ne namjerava da dalje učestvuje u postupku; b) da je stvar riješena; ili c) da iz svakog drugog razloga koji Sud utvrdi nije više opravdano nastaviti sa ispitivanjem predstavke. Međutim, Sud će nastaviti sa ispitivanjem predstavke ako je to potrebno radi poštovanja ljudskih prava ustanovljenih Konvencijom i dodatnim protokolima. Ukoliko okolnosti to nalažu, Sud može odlučiti da brisanu predstavku vrati na svoju listu predmeta.

⁵ https://www.echr.coe.int/Documents/CP_Montenegro_ENG.pdf.

⁶ Datum kada je Evropska konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru – vidjeti presudu u predmetu *Bijelić protiv Crne Gore i Srbije*, br. 11890/05, od 28. aprila 2009. godine.

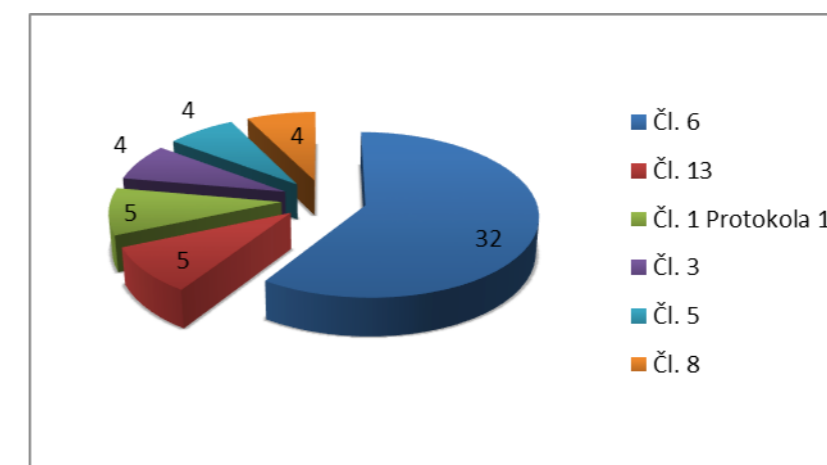
⁷ Ukupan broj kada se presude za pravično zadovoljenje u predmetima *Koprivica protiv Crne Gore*, br. 41158/09, od 23. juna 2015. godine, i *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore*, br. 28766/06, posmatraju odvojeno od presuda u kojima je meritorno odlučeno u tim predmetima.

od navedenog datuma do 1. januara 2018. godine, predstavljeno je 36⁸ presuda u kojima je Evropski sud utvrdio povredu jednog ili više prava garantovanih Konvencijom.⁹

Analiza ima za predmet 15¹⁰ presuda i jednu odluku koje je Evropski sud donio u periodu od 1. januara 2018. do decembra 2019. godine. U 13 presuda je Evropski sud utvrdio povredu jednog ili više prava zagantovanih Konvencijom, dok u dvije presude nije utvrdio povredu. Jednom odlukom je odbacio predstavku kao neprihvatljivu, zbog očigledne neosnovanosti.

Ukupno, u svim predmetima, utvrđene su sljedeće povrede: u jednom predmetu – člana 2 Konvencije; u četiri predmeta – člana 3 Konvencije; u četiri predmeta – člana 5 Konvencije; u 32 predmeta – člana 6 Konvencije; u četiri predmeta – člana 8 Konvencije; u dva predmeta – člana 10 Konvencije; u pet predmeta – člana 1 Protokola br. 1; u pet predmeta – člana 13 Konvencije (u vezi sa članom 6 Konvencije); i u jednom predmetu – člana 14 Konvencije (u vezi sa članom 8 Konvencije). Evropski sud je donio i dvije presude u kojima je odvojeno odlučio o pravičnom zadovoljenju.¹¹

Grafički prikaz povreda konvencijskih prava u predmetima protiv Crne Gore (3. mart 2004. – decembar 2019. godine)

U tabeli se uočava da se u sudskoj praksi Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru najveći broj presuda odnosi na povredu člana 6 Konvencije – pravo na pravično suđenje.

⁸ Ukupan broj presuda donijetih u periodu koji obuhvata prethodna Analiza jeste 37. Međutim, kako je u predmetu *Koprivica protiv Crne Gore* Evropski sud donio dvije presude: br. 41158/09, od 22. novembra 2011. godine (meritum), i br. 41158/09, od 23. juna 2015. godine (pravično zadovoljenje), iz praktičnih razloga, ovaj predmet je analiziran kao jedinstven, pa je usljed toga naveden broj od 36, a ne 37 presuda.

⁹ Povreda člana 2 utvrđena je u jednom predmetu; povreda člana 3 utvrđena je u tri predmeta; povreda člana 5 utvrđena je u dva predmeta; povreda člana 6 utvrđena je u 22 predmeta; povreda člana 8 utvrđena je u tri predmeta; povreda člana 10 utvrđena je u dva predmeta; povreda člana 13 u vezi sa članom 6 utvrđena je u četiri predmeta; povreda člana 14 u vezi sa članom 8 utvrđena je u jednom predmetu, a povreda člana 1 Protokola br. 1 utvrđena je u tri predmeta.

¹⁰ Ukupan broj presuda donijetih u relevantnom periodu jeste 16. Međutim, kako je u predmetu *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore* Evropski sud donio dvije presude: br. 28766/06, od 26. juna 2018. godine (meritum), i br. 28766/06, od 22. oktobra 2019. godine (pravično zadovoljenje), iz praktičnih razloga, ovaj predmet je analiziran kao jedinstven, pa je usljed toga naveden broj od 15, a ne 16 presuda.

¹¹ Vidjeti fusnotu br. 7.

Na generalnom planu, sudska praksa Evropskog suda u odnosu na sve zemlje potpisnice Konvencije izuzetno je bogata kada je u pitanju član 6 Konvencije. Naime, u 2018. godini, Evropski sud je utvrdio povredu člana 6 Konvencije u 24,10% predmeta koji su bili u radu.¹²

1.2. Presude i odluka u kojima nije utvrđena povreda Konvencije

Pored analize presuda Evropskog suda i postupka njihovog izvršenja, poseban dio Analize posvećen je odlukama Evropskog suda koje su donijete u toku 2018. i 2019. godine. Odluku obično donosi sudija pojedinac, Odbor ili Vijeće Suda, a odnosi se samo na prihvatljivost, a ne i na meritum predmeta.

O predstavkama podnijetim Evropskom sudu odlučuju četiri različite vrste sudijskih formacija, i to: sudija pojedinac, Odbor – koji čini troje sudija, Vijeće – koje čini sedam sudija, i Veliko vijeće – koje čini 17 sudija.

Evropski sud je u odnosu na Crnu Goru, u konkretnom periodu, donio 11 odluka. Prilikom donošenja ovih odluka, Evropski sud je zasijedao i odlučivao u odborima – sastavljenim od troje sudija (*Committee*), i vijećima – sastavljenim od sedam sudija (*Chamber*), pri čemu su u nekim predmetima donijeli odluku o neprihvatljivosti predstavke, dok su u drugim predmetima donosili odluke kojima su skidali sa liste predmeta podnijete predstavke.

U predmetima *Ivanović i DOO Daily Press protiv Crne Gore*, *Bogojević protiv Crne Gore*, *Romanjoli protiv Crne Gore* i *Bakić protiv Crne Gore*, Evropski sud je donio odluke o neprihvatljivosti navedenih predstavlki.

Za razliku od navedenih predmeta, u drugim predmetima Evropski sud je donio odluke o skidanju sa liste podnijetih predstavlki. Naime, u predmetu *Srdanović protiv Crne Gore*, Vlada je sa podnosiocem predstavke zaključila prijateljsko poravnanje, dok je u predmetima *Zogović protiv Crne Gore* i *Šikmanović protiv Crne Gore* Vlada potpisala jednostranu deklaraciju. Predmet *Bulatović protiv Crne Gore* skinut je sa liste, jer podnosilac predstavke nije pružio nikakav odgovor u raspravnoj fazi postupka pred Evropskim sudom, pošto mu je prethodno bio dostavljen odgovor Vlade. Takođe je skinut sa liste i predmet *Vujisić protiv Crne Gore*, jer je Sudu dostavljen dokaz da je u međuvremenu riješen na nacionalnom nivou. U predmetu *Backović protiv Crne Gore*, podnosilac predstavke je povukao svoju predstavku nakon što je dobio izjašnjenje Vlade, u kojem se Vlada osvrnula na navode iznijete u njegovoj predstavlci, dok je u predmetu *Puhalo protiv Crne Gore* predstavka skinuta sa liste, jer podnosilac predstavke nije prijavio promjenu adrese, niti činjenicu oko promjene advokata, što je bio obavezan da učini.

Kada su u pitanju gore navedene odluke donijete u odnosu na Crnu Goru, sve su donijete u odboru, kao sudijskoj formaciji koju čini troje sudija (*Committee*), osim odluke *Ivanović i DOO*

¹² Annual Report, European Court of Human Rights, 2018, https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2018_ENG.pdf.

Daily Press protiv Crne Gore, koja je donijeta u vijeću od sedam sudija (*Chamber*), zbog čega će ova odluka biti posebno analizirana.

Navedeno iz razloga što odbor od troje sudija odlučuje o prihvatljivosti predstavlki, kao i o meritumu predmeta kada se oni odnose na pitanja u pogledu kojih postoji ustaljena sudska praksa, dok vijeća, koja čine po sedam sudija, prvenstveno odlučuju o prihvatljivosti i meritumu predstavlki u kojima se otvaraju pitanja o kojima nije ranije odlučivano i kada tek treba ustanoviti sudska praksu.

U ovom dijelu će biti analizirane i dvije presude Evropskog suda iz 2018. godine u kojima nije utvrđena povreda Konvencije.

Naime, u presudi *Vujović protiv Crne Gore*, Evropski sud je, pored toga što je utvrdio da nije povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku, žalbe koje su se odnosile na povredu prava na pravično suđenje proglasio neprihvatljivim zbog očigledne neosnovanosti. U presudi *Petrović i drugi protiv Crne Gore*, Evropski sud je našao da nije povrijeđeno pravo na pravično suđenje zbog nedovoljno obrazloženih odluka nacionalnih sudova, a žalbe u pogledu povrede prava na imovinu proglasio je neprihvatljivim, jer nijesu kompatibilne *ratione temporis* sa odredbama Konvencije.

1.3. Presude u kojima je utvrđena povreda Konvencije

U periodu koji je obuhvaćen Analizom, Evropski sud je donio određeni broj značajnih presuda protiv Crne Gore. Kao i u prethodnom periodu, većina presuda se odnosi na povrede člana 6 stav 1 Konvencije zbog prekomjerne dužine građanskih postupaka. Od 13 presuda u kojima je utvrđena povreda, u šest presuda je utvrđena povreda člana 6 zbog dužine postupka, u dvije presude je utvrđena povreda člana 6 zbog povrede prava na pristup sudu, a u jednoj presudi povreda člana 6 zbog neizvršavanja pravosnažne sudske odluke. U tri presude Evropski sud je utvrdio povrede članova 3, 5 i 8 Konvencije. U jednoj presudi, uz povredu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju, Sud je utvrdio i povredu člana 6 Konvencije. U jednoj presudi Evropski sud je naknadno odlučio o pravičnom zadovoljenju.

Nakon presude *Mugoša protiv Crne Gore*,¹³ koja je bila predmet prethodne Analize, Evropski sud je ponovo u dva slučaja utvrdio identične povrede člana 5 stav 1 Konvencije. U konkretnim predmetima, Evropski sud je ponovio obavezu nadležnih sudova da vrše redovnu kontrolu pritvora u smislu relevantnih odredbi Zakonika o krivičnom postupku, te da rješenja o određivanju i produženju pritvora moraju biti precizna u pogledu trajanja pritvora. Kao odgovor na presudu *Mugoša protiv Crne Gore*, Krivično odjeljenje Vrhovnog suda Crne Gore je zauzelo pravni stav Su.V.br. 7/17, od 17. januara 2017. godine, u kojem je izraženo da je „sud dužan da se dosledno pridržava rokova za kontrolu pritvora iz čl. 179 st. 2 i iz čl. 198 st. 1 ZKP. Prekoračenje navedenih rokova ima za posledicu povredu prava na slobodu i bezbjed-

¹³ *Mugoša protiv Crne Gore*, br. 76522/12, presuda od 21. juna 2016. godine.

nost ličnosti”. S obzirom na to da su predmetne povrede utvrđene za period prije donošenja navedenog pravnog stava, Evropski sud se u novim presudama osvrnuo na novo obavezujuće pravno tumačenje kao na pozitivan napredak u postupanju domaćih sudova u pritvorskim predmetima.

U odnosu na član 8, Evropski sud je donio jednu presudu, u kojoj je ispitivao pozitivne obaveze države u poštovanju privatnog života, a u kontekstu zaštite pojedinca od napada od strane drugih.

Konačno, Evropski sud je u jednom predmetu ispitivao postupanje organa lokalne samouprave u postupku izdavanja građevinske dozvole za izgradnju tržnog centra, u kom kontekstu je utvrdio povredu člana 6 Konvencije zbog dužine pojedinih upravnih postupaka koji su vođeni pred nadležnim organima, kao i povredu člana 1 Protokola br. 1. U ovom predmetu, Evropski sud je donio dvije presude – glavnu presudu, u kojoj je odlučio o osnovanosti predstavke, i drugu, nepravosnažnu, u kojoj je donio odluku o visini pravičnog zadovoljenja.

Relativno mali broj presuda koje su predmet ove Analize svakako ne utiče na kvalitet dokumenta, posebno ako se imaju u vidu činjenična i pravna pitanja kojima se Evropski sud bavio u ovim predmetima. U tom kontekstu, posebna pažnja je posvećena pravnoj ocjeni postupanja domaćih sudova i drugih organa, kako bi se kroz prizmu tumačenja činjeničnog supstrata od strane tog Suda na pravi način razumjela i ponovila obaveza poštovanja i primjene Konvencije u svakoj fazi domaćih sudskih i upravnih postupaka.

1.4. Prikaz reforme izvršenja presuda Evropskog suda i uporedne prakse

Analiza presuda koje su obuhvaćene ovim dokumentom ukazuje na to da Crna Gora i dalje nema sistemskih problema sa stanovišta prakse Evropskog suda. Problem prekomjerne dužine postupka i dalje postoji, ali u prihvatljivoj mjeri. Od uvođenja djelotvornih pravnih lijekova u kontekstu dužine postupaka, broj ovih predmeta je značajno smanjen. Važno je istaći da su domaći postupci zbog kojih je utvrđena povreda ovog aspekta člana 6 stav 1 Konvencije starijeg datuma, zbog čega se može zaključiti da je ostvaren značajan napredak na ovom polju.

Ipak, pojedine presude su ukazale na to da i dalje postoji očigledan nedostatak svijesti o posledicama povreda koje utvrdi Evropski sud u svakom predmetu koji je pod njegovim nadzorom. Značaj postupka izvršenja presuda Evropskog suda ostaje nepoznanica mnogim državnim službenicima koji sprovode domaće postupke i odlučuju o pravima i obavezama građana. Upravo u cilju razumijevanja posledica koje mogu nastati u slučajevima kršenja Konvencije, poseban dio dokumenta je posvećen postupku izvršenja presuda Evropskog suda i uporednoj praksi u tom smislu.

Godišnji izvještaj Komiteta ministara Savjeta Evrope (u daljem tekstu: „Komitet ministara”) o nadzoru nad izvršenjem presuda i odluka Evropskog suda sadrži pregled predmeta koji su

uspješno zatvoreni u 2018. godini. Kroz analizu tih predmeta, sagledane su uspješno sprovedene mjere drugih država u postupku izvršenja presuda Evropskog suda. Predstavljanje ovih mjera ima za cilj podizanje svijesti u domaćim okvirima, kako bi se poslala poruka da se kroz neposrednu primjenu Konvencije u domaćim postupcima na najbolji način štite ljudska prava i slobode i ispunjavaju obaveze države iz Konvencije. U postupku pred Evropskim sudom, kroz ispitivanje postupanja pojedinih državnih organa, ocjenjuje se odgovornost države kao jedinog subjekta međunarodnog prava. Povreda koja je utvrđena u presudi jednog suda, aktu jednog upravnog organa i činjenju ili nečinjenju jednog državnog službenika jeste povreda koju je počinila država neispunjavanjem svojih obaveza iz člana 1 Konvencije.¹⁴ Posljedice tih povreda, bile one materijalne ili nematerijalne prirode, snosi isključivo Crna Gora.

Od stupanja na snagu Konvencije u odnosu na Crnu Goru, praksa Evropskog suda je bila tema velikog broja seminara, konferencija i raznih priručnika, kroz koje su crnogorske sudije, tužioci i drugi službenici podučavani o standardima Konvencije. S druge strane, kako se ni sam Evropski sud ne bavi izvršenjem svojih presuda, već je to u nadležnosti Komiteta ministara, tako je i postupak izvršenja u velikoj mjeri ostao u drugom planu ovih obuka. Stoga, kako bi se prikazala kompletna slika puta jedne predstavke, posebna pažnja je posvećena upravo ovom postupku, njegovoj reformi na nivou Savjeta Evrope i uporednoj praksi, koja može biti dobar putokaz unaprjeđenju crnogorskog pravnog sistema.

¹⁴ Član 1 Konvencije glasi: „Visoke strane ugovornice garantuju svakome u svojoj nadležnosti prava i slobode određene u Dijelu I ove Konvencije.”

2. Analiza odabranih presuda i odluka Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru u kojima nije utvrđena povreda Konvencije

Član 35 Uslovi prihvatljivosti

1. Sud može uzeti predmet u postupak tek kada se iscrpe svi unutrašnji pravni lijekovi, u skladu sa opštepriznatim načelima međunarodnog prava, i u roku od šest mjeseci od dana kada je donijeta pravosnažna odluka.
2. Sud ne postupa po pojedinačnoj predstavci podnijetoj na osnovu člana 34 koja je:
 - a. anonimna; ili
 - b. u suštini istovjetna s predstavkom koju je sud već razmatrao, ili koja je već podnijeta nekoj drugoj međunarodnoj instanci radi ispitivanja, odnosno rješavanja, a ne sadrži nove relevantne činjenice.
3. Sud proglašava neprihvatljivom svaku pojedinačnu predstavku podnijetu na osnovu člana 34, ako:
 - a. smatra da je predstavka nespojiva sa odredbama Konvencije ili protokola uz Konvenciju, očigledno neosnovana ili predstavlja zloupotrebu prava na predstavku; ili
 - b. smatra da podnosilac predstavke nije pretrpio značajnu štetu, osim ako poštovanje ljudskih prava ustanovljenih Konvencijom i njenim protokolima, ne zahtijeva ispitivanje suštine predstavke, s tim da se predstavka ne može odbaciti po ovom osnovu ukoliko slučaj nije prethodno s dužnom pažnjom razmotrio domaći sud.
4. Sud odbacuje svaku predstavku koju smatra neprihvatljivom u smislu ovog člana. On to može učiniti u svakoj fazi postupka.

Jedan od osnovnih principa na kojima je zasnovana Konvencija jeste princip supsidijarnosti. Ovaj princip podrazumijeva da primarna obaveza zaštite ljudskih prava i sloboda sadržanih u Konvenciji jeste na nacionalnim vlastima. Nadležnost Evropskog suda aktiviraće se samo kada visoke strane ugovornice nijesu ispunile ovu obavezu.

Evropski mehanizam zaštite pokreće se individualnim ili međudržavnim predstavkama. Da bi Evropski sud odlučivao o njima, potrebno je da su ispunjeni određeni uslovi, sadržani u članu 35 Konvencije. Većina uslova prihvatljivosti jeste procesne prirode, kao npr. pravilo šest mjeseci i iscrpljivanje nacionalnih pravnih lijekova,¹⁵ pa se skoro 95% predstavki odbija bez ispitivanja osnovanosti, jer ne ispunjava uslove predviđene ovim članom.¹⁶ Međutim, neki od uslova, kao što su npr. „očigledna neosnovanost” ili „nepostojanje značajne štete”, zahtijevaju

¹⁵ Harris, O' Boyle and Warbick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition.

¹⁶ *Praktični vodič kroz uslove prihvatljivosti*, Savjet Evrope, Evropski sud za ljudska prava, 2014.

da Evropski sud procjenjuje suštinu spora u prethodnoj fazi.¹⁷

Kroz svoju praksu, Evropski sud je zauzeo stav da uslove prihvatljivosti treba primjenjivati sa određenim stepenom fleksibilnosti i bez pretjeranog formalizma, te da se u obzir mora uzeti njihov cilj, kao i uopšte cilj Evropske konvencije.¹⁸

Da bi predstavka bila prihvatljiva, potrebno je da bude podnijeta nakon što je podnosilac predstavke iscrpio sve nacionalne pravne lijekove; da je podnijeta u roku od šest mjeseci od dana donošenja konačne odluke na nacionalnom nivou; da predstavka nije anonimna; da Evropski sud već nije odlučivao o istoj predstavi ili da predstavka nije podnijeta drugoj međunarodnoj instanci; da nije očigledno neosnovana; da nije nespojiva sa odredbama Konvencije, te da ne predstavlja zloupotrebu prava na predstavku. Takođe, Protokolom br. 14, kako bi se smanjio veliki broj predmeta pred Evropskim sudom, uveden je dodatni uslov prihvatljivosti koji propisuje da će predstavka biti proglašena neprihvatljivom ukoliko Evropski sud nađe da podnosilac nije pretrpio značajniju štetu.¹⁹ Evropski sud je u svojoj bogatoj praksi dao značajna tumačenja svakog od navedenih uslova prihvatljivosti, kao i o uslovima prihvatljivosti koji se prožimaju kroz načela *ratione personae*, *ratione temporis*, *ratione loci* i *ratione materiae*. Nadležnost *ratione personae* podrazumijeva da je država potpisnica Evropske konvencije odgovorna za navodno kršenje nekog od konvencijski zaštićenih prava, ili da se to kršenje na neki način njoj može pripisati, kada se podnosilac predstavke može smatrati žrtvom kršenja ljudskih prava. *Ratione loci* uslov prihvatljivosti doveo je do bližeg definisanja pojma teritorije na kojoj je država odgovorna za stanje ljudskih prava, dok nadležnost *ratione temporis* obuhvata period isključivo nakon ratifikacije Konvencije ili protokola uz nju od strane tužene države. Takođe, da bi neka predstavka bila *ratione materiae* kompatibilna sa Konvencijom, pravo na koje se poziva podnosilac predstavke mora biti zaštićeno Konvencijom i protokolima uz nju koji su stupili na snagu.

Uslovi prihvatljivosti se mogu ispitivati u svakoj fazi postupka, a u slučaju da Evropski sud utvrdi da ne postoji ispunjenost nekog od uslova, odbaciće predstavku.²⁰ Prihvatljivost predstavke se ispituje čim Evropski sud primi predstavku, bez obavještanja države protiv koje je podnijeta.²¹ Takođe, i država protiv koje je podnijeta predstavka, ima pravo da istakne prigovor neprihvatljivosti.²²

¹⁷ Harris, O' Boyle and Warbick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Dimitrijević i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*.

²⁰ *Praktični vodič kroz uslove prihvatljivosti*, Savjet Evrope, Evropski sud za ljudska prava, 2014.

²¹ Harris, O' Boyle and Warbick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition.

²² Ibid.

Ivanović i DOO Daily Press protiv Crne Gore

br. 24387/10

odluka od 5. juna 2018. godine

i. Analiza odluke

Podnosioci predstavke su izvršni direktor dnevnih novina (u daljem tekstu: „prvi podnosilac predstavke”) i kompanija koja je izdavač novina (u daljem tekstu: „drugi podnosilac predstavke”). Podnosioci predstavke su se žalili na osnovu člana 10 Konvencije zbog povrede njihovog prava na slobodu izražavanja koja potiče iz konačne presude građanskog suda koja je donijeta protiv njih.

(a) Činjenice

1. Sporni članci i naknadni građanski postupci

Prvi podnosilac predstavke je novinar i izvršni direktor dnevnih novina „Vijesti”, čiji je izdavač drugi podnosilac predstavke. Dana 1. septembra 2007. godine, nakon proslave 10 godina od osnivanja dnevnih novina „Vijesti”, prvi podnosilac predstavke je napadnut i prebijen od strane tri napadača. U sljedećih par dana (2–4. septembra 2007. godine), te dnevne novine objavile su nekoliko članaka u vezi sa napadom, od kojih su neki sadržali komentare prvog podnosioca predstavke, u kojima je tadašnji premijer Crne Gore označen, *inter alia*, kao nalogodavac napada na prvog podnosioca predstavke. Predmetni novinski tekstovi sadržali su niz raznih optužbi na račun bivšeg premijera i njegove porodice.

Postupak pred Osnovnim sudom

Dana 6. septembra 2007. godine, bivši premijer Crne Gore (u daljem tekstu: „tužilac”) pokrenuo je građanski postupak protiv podnosioca predstavke, tražeći nadoknadu nematerijalne štete u iznosu od 1.000.000,00 eura zbog povrede časti i ugleda, izazvane predmetnim tekstovima i izjavama prvog podnosioca predstavke koje su u njima sadržane.

Osnovni sud u Podgorici je 19. maja 2008. godine djelimično presudio u korist tužioca, zaključujući da su mu povrijeđeni čast i ugled, pa je naložio podnosiocima predstavke da ukupno plate tužiocu 20.000,00 eura na ime nematerijalne štete i da objave presudu u „Vijestima” o svom trošku. Konkretno, sud je utvrdio da su čast i ugled podnosioca predstavke povrijeđeni izjavama prvog podnosioca predstavke u članku *Palica od Đukanovića i familije* i sadržajem članka *I vrapci znaju da je kapo*, kojim su tužilac i njegova porodica opisani kao kriminalci i u kojem se dovodi u vezu sa organizovanim kriminalom i kriminalnim udruživanjem. Sud se pozvao na članove 16, 20, 34, 35 i 36 Ustava koji je tada bio na snazi, članove 1 i 20 Zakona o medijima i članove 8 i 10 stav 2 Konvencije.

Između ostalog, sud je smatrao da sloboda štampe i drugih oblika javnog informisanja i pravo na dostojanstvo i lična prava moraju biti uravnoteženi. Utvrdio je da djelovi gore navedenih

članaka nijesu vrijednosni sudovi, već činjenične informacije, podložne dokazivanju, koje prethodno nijesu bile provjerene ili dokazane, koje su imale za cilj diskreditaciju ne samo tužioca već i njegovog privatnog i porodičnog života. Objavlivanjem gore navedenih članaka, koji su sadržali netačne, nedokazane informacije, bez prethodne provjere, naknadnog ispravljanja, prihvatanja greške ili javnog izvinjenja tužiocu, prvi podnosilac predstavke je bio istrajan u nanošenju štete ugledu tužioca. Od prvog podnosioca predstavke, kao izvršnog direktora medija, posebno se očekivalo da ispoštuje pravila prilikom objavljivanja informacija, naročito onih koje mogu biti štetne za druge. Člancima su grubo narušeni ugled i reputacija tužioca, značajnim prelaženjem granica kritike koju mogu tolerisati političari, naročito s obzirom na to da se osporavanim člancima nije kritikovao javni rad tužioca, već su se tužilac i njegova porodica stavljali u kriminalni kontekst.

Postupak pred Višim sudom

I tužilac i podnosioci predstavke su se žalili na ovu odluku.

Viši sud u Podgorici je odlukom od 30. septembra 2009. godine utvrdio da je samo sledećim izjavama nanijeta šteta časti i ugledu tužioca: „Đ. je poslao svoje kerbere da [prvog podnosioca predstavke] prebiju”, „to je čestitka od onih koji vladaju Crnom Gorom, a to su Đ. i njegova porodica, biološka ili kriminalna”, „šef koji je razvio kriminalno-finansijsku hobotnicu koja drži za vrat Crnu Goru” i „on, šef familije, bilo biološke bilo kriminalne koja vlada Crnom Gorom i odlučuje o svemu, pa i o onom najvrijednijem – ljudskom životu”. Sud je dalje utvrdio da, umjesto da provjere tačnost informacija, podnosioci predstavke su ih ponovili, čime su zloupotrijebili slobodu izražavanja, s obzirom da „njenim sprovođenjem, niko ne može uvrijediti druge ili nanijeti štetu njihovoj časti, ugledu i dostojanstvu”, što predviđa član 10 stav 2 Konvencije. Viši sud je uzeo u obzir mišljenje Evropskog suda da političari treba da pokažu veći stepen tolerancije prema kritici, ali je smatrao da navedene izjave prelaze granice predviđene slobodom izražavanja i obavezom tužioca u tom smislu, naročito s obzirom da se podnosioci predstavke nijesu uzdržali od pominjanja porodice tužioca u istom uvredljivom kontekstu. Međutim, Viši sud je smatrao da je nadoknada od 20.000,00 eura previsoka i umanjio je na 10.000,00 eura.

Konačno, Viši sud je utvrdio da su drugi članci i izjave, naročito tekst *Neće nas uplašiti*, kritikovali situaciju u crnogorskom društvu, te da su predstavljali vrijednosne sudove, za šta se ne može dodijeliti nadoknada.

Krivični postupak

Osnovni državni tužilac je 31. oktobra 2007. godine podigao optužnicu protiv R. P. i M. B. zbog nasilničkog ponašanja i nanošenja teških tjelesnih povreda prvom podnosiocu predstavke. Oglašeni su krivim 15. januara 2008. godine na osnovu sopstvenog priznanja i osuđeni su na po četiri godine zatvora. Viši sud u Podgorici je smanjio njihove kazne na po godinu dana zatvora.

(b) Relevantni principi

Relevantni opšti principi koji se odnose na član 10 dati su, na primjer, u presudi *Medžlis Islamske zajednice Brčko i drugi protiv Bosne i Hercegovine*.²³

Iako štampa ne smije prekoračiti određene granice, posebno u vezi sa ugledom i pravima drugih, njena dužnost je, uprkos tome, da saopštava – na način dosledan njenim odgovornostima – informacije o svim pitanjima od javnog interesa. Novinarska sloboda, takođe, pokriva moguće pozivanje na određeni stepen pretjerivanja ili čak provokaciju.²⁴

U svojoj praksi Evropski sud je pravio razliku između činjenica i vrijednosnih sudova. Dok se postojanje činjenica može dokazati, istinitost vrijednosnih sudova nije podložna dokazivanju. Zahtjev da se dokaže istinitost vrijednosnih sudova nemoguće je ispuniti i on narušava samu slobodu mišljenja, koja je osnovni dio prava zagaranovanog članom 10.²⁵ Kako bi se napravila razlika između činjeničnih navoda i vrijednosnih sudova, neophodno je da se uzmu u obzir okolnosti predmeta i opšti ton primjedbi, imajući na umu da tvrdnje o pitanjima od javnog interesa mogu, po tom osnovu, predstavljati vrijednosne sudove prije nego činjenične izjave.²⁶ Evropski sud je, ipak, ponovio da je klasifikacija izjava kao činjenica ili kao vrijednosnih sudova pitanje koje, prije svega, spada u polje slobodne procjene državnih organa, konkretno – domaćih sudova.²⁷ Dodatno, čak i kada neka izjava predstavlja vrijednosni sud, proporcionalnost miješanja može zavisiti od toga da li postoji dovoljan činjenični osnov za spornu izjavu, s obzirom da čak i vrijednosni sud bez bilo kakvog činjeničnog osnova koji bi ga potkrijepio može biti pretjeran.²⁸ Štaviše, kada vrijednosni sud dovede do ozbiljnih navoda, izjednačenih sa optužbama o kriminalnoj aktivnosti, značaj činjeničnog osnova za takvu ocjenu od suštinskog je značaja.²⁹

Evropski sud je ponovio da pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno i njegovo korišćenje ne smije povrijediti druga prava zaštićena Konvencijom, kao što su pravo na poštovanje privatnog života, zagaranovano članom 8,³⁰ ili pretpostavka nevinosti, sadržana u članu 6 stav 2 Konvencije.

U slučajevima kada interes „zaštite ugleda ili prava drugih” pokreće pitanje prava iz člana 8, Evropski sud može tražiti da se provjeri da li su domaći organi postigli pravičnu ravnotežu

23 *Medžlis Islamske zajednice Brčko i drugi protiv Bosne i Hercegovine* [VV], br. 17224/11, stav 75, ECHR 2017.

24 *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [VV], br. 21980/93, stav 59, ECHR 1999-III; *Dalban protiv Rumunije* [VV], br. 28114/95, stav 49, ECHR 1999-VI; *Prager i Oberschlick protiv Austrije*, 26. april 1995. godine, stav 38 in fine, Serija A, br. 313.

25 *Lingens protiv Austrije*, 8. jul 1986. godine, stav 46, Serija A, br. 103.

26 *Morice protiv Francuske* [VV], br. 29369/10, stav 126 in fine, ECHR 2015.

27 *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [VV], br. 21279/02 i 36448/02, stav 55, ECHR 2007-IV.

28 *Morice*, gore citirana, stav 126; *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* [VV], br. 49017/99, stav 76, ECHR 2004-XI; *Busuioc protiv Moldavije*, br. 61513/00, stav 61, 21. decembar 2004. godine, i izvori tamo citirani; *Karpetas protiv Grčke*, br. 6086/10, stav 69 i stav 78, 30. oktobar 2012. godine.

29 *Pfeifer protiv Austrije*, br. 12556/03, stavovi 47–48, 15. novembar 2007. godine.

30 *Von Hannover protiv Njemačke*, br. 59320/00, stavovi 57–58, ECHR 2004-VI; *Pfeifer*, gore citirana, stavovi 35 i 38; *Petrina protiv Rumunije*, br. 78060/01, stav 36, 14. oktobar 2008. godine.

prilikom zaštite ove dvije vrijednosti zagaranovane Konvencijom. Naime, sa jedne strane, slobode izražavanja, zagaranovane članom 10 Konvencije, i, sa druge strane, prava na poštovanje privatnog života, sadržanog u članu 8.³¹ S obzirom na prirodu sukobljenih interesa, državama se mora dati određeno polje slobodne procjene prilikom postizanja odgovarajuće ravnoteže između ovih prava.³² Gdje su državni organi preduzeli postizanje pravične ravnoteže između dva sukobljena prava u skladu sa kriterijumima prakse Suda, Sud bi trebalo da ima jake razloge da svojim stavom odstupi od stava domaćih sudova.³³

Evropski sud je ponovio da su granice dozvoljene kritike šire kada su u pitanju političari nego kada su u pitanju druge osobe. Za razliku od prethodnih, političari neizbježno i svjesno izlažu sebe pažljivom ispitivanju njihovih riječi i djela od strane novinara i šire javnosti i, kao posljedicu, moraju pokazati veći stepen tolerancije.³⁴

Član 10 Konvencije, ipak, ne garantuje potpuno neograničenu slobodu izražavanja, čak ni u odnosu na medijsko izvještavanje o pitanjima od značajnog javnog interesa i o političkim ličnostima. Prema uslovima iz stava 2 tog člana, korišćenje ove slobode nosi sa sobom „dužnosti i odgovornosti”, koje poprimaju na važnosti kada, kao u ovom predmetu, postoji pitanje napada na ugled imenovanih pojedinaca i potkopavanja „prava drugih”. Zbog „dužnosti i odgovornosti” inherentnih slobodi izražavanja, zaštita koja se članom 10 pruža novinarima u vezi sa izvještavanjem o pitanjima od javnog interesa podložna je uslovu da oni djeluju u dobroj namjeri kako bi pružili tačne i pouzdane informacije u skladu sa novinarskom etikom.³⁵ Zaista, u situacijama kada je, sa jedne strane, činjenična izjava data, a nije pruženo dovoljno dokaza da se potkrijepi, i, sa druge strane, kada novinar diskutuje o pitanjima od istinskog javnog interesa, provjera da li je novinar postupao profesionalno i u dobroj namjeri postaje najvažnija.³⁶

Konačno, priroda i ozbiljnost nametnutih sankcija takođe su faktori koji se uzimaju u obzir prilikom procjene proporcionalnosti miješanja na osnovu člana 10 Konvencije.

(c) Ocjena Suda

Evropski sud je smatrao da su konačne odluke građanskog suda bez sumnje dovele do miješanja u pravo na slobodu izražavanja podnosilaca predstavke. S obzirom na to da su presude zasnovane na Ustavu koji je tada bio na snazi i na Zakonu o medijima, od kojih su oba bila dostupna i predvidljiva u svojoj primjeni, ovo miješanje se mora smatrati kao „propisano zakonom”,

31 *Medžlis Islamske zajednice Brčko i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, stav 77; *Europapress Holding d.o.o. protiv Hrvatske*, br. 25333/06, stav 58, 22. oktobar 2009. godine.

32 *A. protiv Norveške*, br. 28070/06, stav 66, 9. april 2009. godine.

33 *Von Hannover protiv Njemačke (br. 2)* [VV], br. 40660/08 i 60641/08, stav 107, ECHR 2012; *Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [VV], br. 40454/07, stavovi 90–92, ECHR 2015 (izvodi); *Verlagsgruppe Droemer Knauer GmbH & Co. KG protiv Njemačke*, br. 35030/13, stav 38, 19. oktobar 2017. godine.

34 *Ruusunen protiv Finske*, br. 73579/10, stav 41 in limine, 14. januar 2014. godine.

35 *Rumyana Ivanova protiv Bugarske*, br. 36207/03, stav 61, 14. februar 2008. godine; *Europapress Holding d.o.o.*, gore citirana, stav 58.

36 *Flux protiv Moldavije (br. 7)*, br. 25367/05, stav 41, 24. novembar 2009. godine.

u smislu člana 10 stav 2. Nadalje, presude su donijete težeći legitimnom cilju zaštite prava i ugleda drugih, što je cilj konzistentan sa zaštitom koja se pruža pravu na ugled na osnovu člana 8 Konvencije.³⁷ Ono što ostaje da bude razriješeno, stoga, jeste da li je miješanje bilo „neophodno u demokratskom društvu” ili, drugim riječima, da li je presuda bila proporcionalna legitimnom cilju kojem je težila.

Evropski sud je prvo primjetio da su domaći postupci bili građanski, a ne krivični. Takođe je iz njihovih presuda jasno da su domaći sudovi u potpunosti prepoznali da je konkretan predmet uključivao sukob između prava na slobodu izražavanja i zaštite ugleda ili prava drugih, što su riješili odmjeravajući relevantna razmatranja. U svojim obrazloženjima domaći sudovi su postizali ravnotežu između sukobljenih prava i smatrali da je bilo neophodno da se ograniči pravo na slobodu izražavanja podnosioca predstavke kako bi se zaštitio ugled bivšeg premijera. Konkretno, Viši sud, uzimajući u obzir da političari moraju pokazati veći stepen tolerancije prema kritici, značajno je suzio opseg problematičnih rečenica u tekstovima. Pobrojao je samo četiri rečenice koje je razmatrao kao činjenice i kao štetne za ugled tužioca i odvojio ih od svih ostalih, koje je smatrao vrijednosnim sudovima, koji kao takvi nijesu zaslužili dodjelu naknade. Preciznije, Viši sud je eksplicitno utvrdio da je članak „*Neće nas uplašiti*”, koji je objavljen 2. septembra 2007. godine, kritikovao situaciju u crnogorskom društvu i predstavljao vrijednosne sudove na osnovu kojih ne treba dosuditi odštetu.

Evropski sud je primjetio da ovaj tekst sadrži neke oštre kritike, uključujući, na primjer, da „su mafija i vlast isprepletane do neprepoznatljivosti”, „šverc je okosnica sistema vrijednosti” i da „objektivna odgovornost za sve to i za napad na [prvog podnosioca predstavke] u svakom slučaju pada na režim na čijem je čelu 17 godina M. Đ., koji i sada vlada, bez obzira na formu. On i njegovi ljudi, s vrha i dna odgovorni su za ambijent u kojem stradaju novinari, pisci i svi koji se usude da drugačije misle i govore.” Time je Viši sud imao namjeru da dozvoli novinarima da kritikuju režim. U svijetlu ovih elemenata, Evropski sud je našao da su državni organi primijenili standarde koji su bili u skladu sa principima sadržanim u članu 10 i da su se oslanjali na prihvatljivu procjenu relevantnih činjenica. U takvim okolnostima Evropski sud je smatrao da bi, uzimajući u obzir polje slobodne procjene koje se priznaje odlukama domaćih sudova u ovom kontekstu, trebalo da ima jake razloge kako bi svojim stavom odstupio u odnosu na stav Višeg suda.

S tim u vezi, Evropski sud je primjetio da su podnosioci predstavke novinar i osnivač dnevnih novina „Vijesti”, kao i njegova izdavačka kuća. Nakon napada na prvog podnosioca predstavke, „Vijesti” su objavile brojne članke u vezi sa incidentom. U člancima je prvi podnosilac predstavke, *inter alia*, imenovao tužioca, visokog političara i premijera dugi niz godina, i optužio ga da je direktno odgovoran za napad. Takođe je pomenuo njegovu porodicu i ponovio ove optužbe u narednih nekoliko dana. Na osnovu toga, tekstovi su se odnosili na pitanja od javnog interesa i uključivali su političku ličnost. Evropski sud je takođe smatrao da su članci sadržali konkretne navode činjenica koje su se odnosile na imenovanog pojedinca, a koji su,

³⁷ *Alithia Publishing Company Ltd i Constantinides protiv Kipra*, br. 17550/03, stav 53, 22. maj 2008. godine, i izvori tamo citirani.

kao takvi, bili podložni dokazivanju. S toga je Evropski sud bio saglasan sa procjenom Višeg suda u tom smislu.

Praksa Evropskog suda je povodom toga jasna: što su ozbiljniji navodi, to i činjenični osnov treba da bude čvršći.³⁸ Navodi u konkretnom predmetu bili su veoma ozbiljni. Ipak, u spisima predmeta nema ničega što bi ukazalo na to da su podnosioci predstavke u ovom predmetu vodili računa o tome da potvrde istinitost ili pouzdanost navoda na visokom nivou u bilo kom trenutku. Nijesu dostavili bilo kakav dokaz pred domaćim sudovima koji bi govorio u prilog navodima prvog podnosioca predstavke. Drugi podnosilac predstavke, sa svoje strane, osim očigledno neuspješnih pokušaja da kontaktira tužioca, ne izgleda da je preduzeo bilo što kako bi potvrdio ozbiljne navode prvog podnosioca predstavke ili, umjesto toga, zauzeo ozbiljniji pristup prilikom prenošenja spornih izjava. Umjesto toga, podnosioci predstavke su tvrdili da su sporne izjave bile vrijednosni sudovi i da kao takve nijesu zahtijevale dokaz, kao i da je njihov cilj bio da naglase političku odgovornost tužioca za klimu u kojoj su napadi na novinare ostajali nekažnjeni. Ipak, Evropski sud je smatrao da se mora napraviti razlika između izjave da je tužilac bio politički odgovoran za takvo okruženje i optužbe da je lično poslao nekoga da fizički napadne prvog podnosioca predstavke. U postupku pred Evropskim sudom, podnosioci predstavke su se osvrnuli na neriješeno ubistvo glavnog urednika drugih dnevnih novina, na brojne druge napade koji su se odnosili na „Vijesti”, kao i na razne strane izvještaje. Sa izuzetkom ubistva glavnog urednika „Dana”, Evropski sud je primjetio da su svi napadi na koje su se podnosioci osvrnuli desili i svi izvještaji bili objavljeni nakon napada na prvog podnosioca predstavke. Što je još važnije, ni u jednom od njih se ne ukazuje na to da je tužilac direktno odgovoran za napad na prvog podnosioca predstavke.

Činjenica direktnog optuživanja određenih pojedinaca pominjanjem njihovih imena i pozicija dovodi podnosioca predstavke u obavezu da obezbijede dovoljan činjenični osnov za svoje tvrdnje.³⁹

Uzimajući u obzir navedeno, kao i polje slobodne procjene koje se daje državama ugovornicama u takvim pitanjima, Evropski sud je u okolnostima konkretnog predmeta našao da se zaključci koje je donio Viši sud na osnovu uspostavljanja ravnoteže ne mogu smatrati nerazumnim, na osnovu čega su razlozi koje su naveli domaći sudovi prilikom određivanja podnosiocima predstavke da plate štetu tužiocu bili „relevantni i dovoljni”, u smislu sudske prakse. Na osnovu toga, Evropski sud nije našao bilo kakve razloge, a ponajmanje jake razloge, da iznese stav koji odstupa od onog koji je dat u konačnoj presudi Višeg suda.

Konačno, Evropski sud je smatrao da naknada štete u iznosu od 10.000,00 eura nije, u okolnostima predmeta, bila prekomjerna. Ovaj Sud je dao posebnu težinu činjenici da je nadoknada dosuđena protiv oba podnosioca predstavke zajednički. Takođe, prilikom odlučivanja o iznosu naknade, prvostepeni sud je već uzeo u obzir da dnevne novine koje je objavljivao

³⁸ *Pedersen i Baadsgaard*, stav 78; *Rumyana Ivanova*, stav 64; *Europapress Holding d.o.o.*, stav 66.

³⁹ *Lešnik protiv Slovačke*, br. 35640/97, stav 57, ECHR 2003-IV; *Cumpaănaă i Mazaăre protiv Rumunije* [VV], br. 33348/96, stav 101, ECHR 2004-XI.

drugi podnosilac predstavke imaju veliki tiraž. Viši sud je otišao još dalje i značajno umanjio, za polovinu, dosuđeni iznos, uzimajući u obzir, između ostalog, okolnosti pod kojima je tekst napisan i izjave iznijete. Stoga, njihove odluke su u skladu sa praksom Evropskog suda da naknada štete za klevetu mora imati razuman odnos proporcionalnosti u odnosu na pretrpljenu povredu reputacije.⁴⁰

U smislu navedenog, Evropski sud je smatrao da je žalba podnosioca predstavke očigledno neosnovana, pa je morala biti odbačena u skladu sa članom 35 stavovi 3 (a) i 4 Konvencije. Iz ovih razloga, Evropski sud je, većinom glasova, proglasio predstavku neprihvatljivom.

ii. Značaj za sudsku praksu

Odluka u predmetu *Ivanović i DOO Daily Press* skreće pažnju na uspješnu primjenu Konvencije i standarda razvijenih kroz praksu Evropskog suda od strane crnogorskih sudova u pogledu slobode izražavanja. U prethodnoj Analizi obrađene su dvije presude u kojima je utvrđena povreda prava na slobodu izražavanja: *Šabanović protiv Crne Gore* i *Koprivica protiv Crne Gore*. Presude su imale značajan uticaj na zakonodavstvo, pa je Krivični zakonik Crne Gore izmijenjen u cilju dekriminalizacije klevete i uvrede. Uticale su i na sudsku praksu, prije svega kroz Načelni pravni stav Vrhovnog suda Crne Gore o obavezi poštovanja prakse Evropskog suda u predmetima koji se odnose na slobodu izražavanja i odmjeravanju visine dosuđene naknade nematerijalne štete u skladu sa praksom Evropskog suda.

U protekle dvije godine, sudovi su nastavili da se pozivaju na bogatu praksu Evropskog suda koja se odnosi na član 10, pa su imali u vidu „vodeće slučajeve”, kao što je presuda u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁴¹ i druge presude, ali i presude koje su donijete protiv Crne Gore.

Sudovi su upoznati sa tim da primjena člana 10 Konvencije podrazumijeva i sprovođenje tzv. „trodjelnog testa”, kao i da je u ovim predmetima potrebno vršiti balans između prava na poštovanje privatnost, sadržanog u članu 8 Konvencije, i slobode izražavanja.

Tako, na primjer, Viši sud u Podgorici, u predmetu **GŽ.br.165/19** navodi:

„Neosnovano se tuženi poziva na slobodu izražavanja u smislu čl. 10 st. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima, s obzirom da je shodno st. 2 istog člana, korišćenje ove slobode povlačilo dužnosti i odgovornosti, uslijed čijeg kršenja se, pored ostalog, i radi zaštite ugleda i prava drugih, ta sloboda može ograničiti i podvrgnuti sankciji propisanoj Zakonom. Jer, ravnoteža između prava na izražavanje i zaštite prava ličnosti lica na koje se to izražavanje odnosi, u konkretnom slučaju je ozbiljno povrijeđena na štetu ovdje tužioca, i to od strane tuženog kao poslodavca, koji je suočen sa osnovanim traženjima zaposlenih iz radnog odnosa, javno saopštio stavove za koje se ne može zaključiti da su

⁴⁰ *Verlagsgruppe Droemer Knauer GmbH & Co. KG*, stav 60; *Europapress Holding d.o.o.*, stav 73.

⁴¹ *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, serija A, br. 24, 7. decembar 1976. godine.

bili u okviru debate od javnog interesa (*Flinkkila i dr. protiv Finske*, br. 25576/04, od 6.4.2010. godine, stav 23).

Navodi tuženog nijesu bili tačni, a tužilac i ostali zaposleni u odnosu na koje je predmetno saopštenje bilo usmjereno, bili su direktna meta nedobronamjerne kritike, zbog čega okolnosti konkretnog slučaja opravdavaju ograničenje slobode izražavanja u korist zaštite časti i ugleda, budući da je ugrožavanje časti i ugleda dostiglo dovoljan „stepen ozbiljnosti i težine koji utiču na društveni položaj žrtve i njen status u određenoj zajednici” (*Karakov protiv Mađarske*, br. 39311/05, st. 21).

Stoga, po ocjeni ovog suda, miješanje u slobodu izražavanja tuženog je zakonito, saglasno odredbama čl. 47 st. 2 Ustava Crne Gore, čl. 148 st. 1 i 207 st. 1 i 2 ZOO, imalo je legitimni cilj – zaštitu ugrožene časti i ugleda, zbog čega je i nužno u demokratskom društvu.”

Takođe, Viši sud u Bijelom Polju, u predmetu **GŽ.br.979/19** pojašnjava:

„Evropski sud za ljudska prava je u brojnim presudama utvrdio da sloboda izražavanja ne štiti samo informacije koje se primaju blagonaklono ili se smatraju neuvredljivim ili nečim što ne izaziva reakcije „već i one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju, jer su takvi zahtjevi pluralizma, tolerancije i širokumnosti bez kojih nema demokratskog društva” (vidjeti presude: *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1976; *Lingens protiv Austrije*, 1986; *Oberschlick protiv Austrije*, 1991; *Jersild protiv Danske*, 1994; *Maronek protiv Slovačke*, 2001. itd.). Sloboda izražavanja nije apsolutno pravo, već spada u krug derogirajućih prava i ono se može ograničiti zbog, između ostalog, povrede ugleda drugih. [...] U presudi *Šabanović protiv Crne Gore* (br. 5995/06, od 31. maja 2011. godine, tačka 37) Evropski sud je podsjetio na sljedeće: „Sud takođe podržava pravo na saopštavanje, u dobroj vjeri, informacija o pitanjima od javnog interesa čak i kada takva saopštenja u sebi sadrže neistinite i štetne izjave o privatnim licima (*Bladet Tomso i Stensaas protiv Norveške*, br. 2198/93, ECHR, 1999–III)”. Kada je u pitanju domašaj slobode izražavanja relevantan je načelni stav Evropskog suda za ljudska prava da se navedeni član 10 ne primjenjuje samo na one informacije koje se primaju sa odobravanjem, zato što se smatraju nenapadnim ili je javnost prema njima ravnodušna nego isto tako i na one koje mogu da uvrijede, zapanje ili uznemire drugog (*Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1976, tačka 49). Kada se međusobno odmjeravaju sloboda izražavanja i pravo privatnosti potrebno je cijeliti kriterijume koji su utvrđeni u praksi Evropskog suda za ljudska prava, a to su: da li postoji interes javnosti da zna informaciju, koliko je lice u pitanju poznato javnosti i šta je predmet informacije, okolnosti pod kojima je data informacija i da li članak kojeg je tuženi objavio u cjelini ili dijelom sadrži navode ili činjenice koji bi mogli da povrijede prava ličnosti tužioca.

Ocjenjujući relevantne kriterijume konkretnog slučaja po mišljenju prvostepenog kao i ovoga suda, izjave koje su dale stranke predstavljaju izjave, gdje je očekivano da javnost bude zainteresovana za sva dešavanja i aktivnosti u vezi da predmetnim događajem, jer

se radi o iznošenju ozbiljnih optužbi protiv sudija i državnih službenika, tj. načelnika Uprave za nekretnine. Ovo posebno kada se ima u vidu kontekst okolnosti u kojima su informacije saopštene, tako da je postojao legitimni cilj – interes javnosti da se sazna da li je pravosuđe nezavisno i nepristrasno. Interes javnosti se nije mogao ostvariti bez objavljivanja informacija, a koji cilj preteže nad ciljem stranaka tako da se ne može smatrati da su im povrijeđeni čast i ugled, privatnost ili drugo dobro, tipa pravo ličnosti. Interes javnosti da sazna predmetne informacije ovdje preteže nad interesom za zaštitom ugleda, privatnosti kao suprotstavljenom opravdanom interesu. Cilj objavljivanja tekstova nije bila ni proizvoljna lična uvreda, već legitimno pravo da se raspravlja o sudskoj nezavisnosti i nepristrasnosti, kao pitanju od javnog interesa i sloboda izražavanja nije prevazišla dozvoljene granice a u spornim tekstovima, nijesu upotrijebljeni grubo izrazi niti su prekorane granice slobode izražavanja, već su stranke iskoristile svoju slobodu mišljenja, koja je temelj demokratskog društva (presuda u predmetu *Handyside protiv UK*, 1976. g., stav 49) i slobodu izražavanja koja je suština funkcionisanja demokratskog društva prema praksi Evropskog suda za ljudska prava (presuda u predmetu *Bovman protiv UK*, 1995. g., stav 42). U konkretnom slučaju nema mjesta primjeni čl. 207 Zakona o obligacionim odnosima koje bi predstavljalo primjenu odredbe čl. 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i čl. 19 st. 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, jer navodi nijesu iznijeti sa malicioznim ciljem da se uvrijedi ličnost, dostojanstvo, čast i ugled, već se odnose na pitanja od javnog interesa i značaja tako da predmetne izjave, date kroz novinarske članke, nijesu uvredljive sadržine i nemaju namjeru omalovažavanja, po standardima Evropskog suda za ljudska prava, već se istima između ostalog ukazuje na navodnu koruptivnost sudova, kao organa vlasti, i Uprave za nekretnine. Sloboda izražavanja je ograničena, samo ako je jedini cilj teksta izražavanje uvredljivih tvrdnji, što u konkretnom nije slučaj, jer sadržaj spornih navoda između ostalog upućuje na jasan zaključak da je cilj autora, između ostalog u najvećoj mjeri i upoznavanje javnosti sa navodnom korupcijom u državnim organima. Stoga, novinski članci nijesu proizvoljne lične uvrede parničnih stranaka, već je cilj istih otvaranje javne debate o pitanju koje je od interesa za društvo u cjelini. U konkretnom slučaju ne radi se o povredi koja je izuzetno teška, da bi kod oštećenih opravdano mogla izazvati posebno intenzivnu duševnu bol i dosuđivanje naknade nije opravdano.”

U presudi Višeg suda u Podgorici **Gž.br.4432/19-13** sud se bavio balansom između člana 8 i člana 10 Konvencije i naveo:

„I po mišljenju ovog suda, javne ličnosti moraju imati veći stepen tolerancije na objavljene tekstove, ali iz sadržine predmetnih objavljenih tekstova proizilazi tendencija, tj. kontinuirano nastojanje da se tužilje prikažu u negativnom kontekstu i izazove negativan stav o njima, njihovom radu i njihovim ličnostima uopšte, što čini osnovanim zahtjev tužilja da im se naknadi nematerijalna šteta po traženim osnovima.

Naime, zaštita koju član 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda pruža u vezi sa izjašnjavanjem po pitanjima od opšteg interesa, podliježe uslovu

da se djeluje u dobroj volji na osnovu tačnih činjenica i pružanja pouzdanih i preciznih informacija u skladu sa etikom novinarstva. Ograničenje slobode izražavanja sadržano je u članu 10 st. 2 navedene Konvencije, koji propisuje da korišćenje slobode izražavanja povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, pa se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, između ostalog i u interesu zaštite ugleda ili prava drugih. Obaveza poštovanja Ustava, zakona i etičkih pravila novinarske profesije je, između ostalog, propisana i članom 4 Zakona o medijima Crne Gore.

Odredbom čl. 8 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jemči se pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života. Ko drugome prouzrokuje štetu dužan je da je naknadi, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice, propisano je odredbom čl. 148 st. 1 Zakona o obligacionim odnosima. Šteta je, između ostalog, i povreda prava ličnosti (nematerijalna šteta), shodno čl. 149 ZOO-a. Odredbom čl. 206 Zakona o obligacionim odnosima („Sl. list RCG”, br. 47/08) je propisano da u slučaju povrede prava ličnosti sud može narediti, na trošak štetnika, objavljivanje presude, odnosno ispravke, ili narediti da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena, ili što drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom. Odredbom čl. 151 st. 2 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obligacionim odnosima („Sl. list CG”, br. 22/2017 od 3.4.2017. godine, koji je stupio na snagu 11.4.2017. godine) je propisano da se radi zaštite prava ličnosti može posebno zahtijevati, između ostalog i objavljivanje sudske odluke. Članom 207 istog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obligacionim odnosima je propisano da u prava ličnosti, između ostalih, spada i pravo na psihički (duševni) integritet, pravo na čast, pravo na ugled i pravo na zaštitu privatnog života, dok je odredbom čl. 210a tog zakona propisana novčana naknada u slučaju povrede prava ličnosti, te propisano da će sud, prilikom odlučivanja o zahtjevu za pravičnu naknadu i o njenoj visini voditi računa o svim okolnostima slučaja, a naročito o okolnostima bliže preciziranim tim članom.

Imajući u vidu izgrađenu sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, za ukazati je, primjera radi, na presudu tog suda *Prager i Oberschlick protiv Austrije*, od 26. aprila 1995. godine (predstavka br. 15974/90), u kojoj je, između ostalog, navedeno da štampa u pravnoj državi mora da vodi računa o ličnom i profesionalnom integritetu, te da kritike moraju biti dobronamjerne i da se poštuju pravila novinarske etike. Odgovornost medija da „odvagaju” svoje interese vezane za objavu informacija u odnosu prema zaštiti privatnosti osobe na koju se informacija odnosi izražena je i u presudi *Von Hannover protiv Njemačke*, od 24. juna 2004. godine (predstavka br. 59320/00), kao i presudi *Tammer protiv Estonije*, od 6. februara 2001. godine (predstavka br. 41205/98), ukazujući da se, i kada je riječ o javnim ličnostima „savremenog društva” mora uzeti u obzir da li takvo izvještavanje doprinosi otvorenoj raspravi, te da li je sadržaj izašao van okvira koji služe javnom interesu, te da se negativno mišljenje može izraziti bez upotrebe uvredljivog govora. Prenijeto na konkretan slučaj, jasno je utvrđeno da je izvještavanje, u niz objavljenih tekstova, sa sadržinom o kojoj je riječ, bilo motivisano nastojanjem da se stvori negativan utisak kod čitalaca i diskredituju ličnosti tužilja, čime su prekorane granice prihvatljivog govora i izvještavanja.”

Kao primjer ocjene balansa između slobode izražavanja, sa jedne strane, i prava na poštovanje privatnosti, sa druge strane, interesantni su stavovi iznijeti u predmetu Osnovnog suda u Podgorici **P.br.3198/17**. U pravosnažnoj presudi, sud je naveo:

„Zaštita prava ličnosti u našem pravnom poretku može se ostvariti samo građansko-pravnim putem, što znači da drugog vida zaštite nema. Odredbom člana 47 Ustava Crne Gore propisano je da svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način, te da se pravo na slobodu izražavanja može ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast. Dakle, sloboda izražavanja jeste jedan od osnovnih uslova za napredak i razvoj demokratskog društva, međutim, ta sloboda izražavanja nije apsolutna, pa je shodno tome pravo i obaveza suda da ocijeni kada slobodno izražena misao prevazilazi granice dopuštenog i da li izražena misao predstavlja uvredljivu ili omalovažavajuću kvalifikaciju.

Sloboda izražavanja koja se jemči članom 10 Evropske Konvencije o ljudskim pravima predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva. Prema stavu 2 toga člana, sloboda izražavanja ne odnosi se samo na „informacije” ili „ideje” koje se doživljavaju kao povoljne ili se smatraju neuvredljivima, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju. Nesporno je dakle, pravo na saopštavanje, u dobroj vjeri, informacija o pitanjima od javnog interesa čak i kada takva saopštenja u sebi sadrže neistinite ili štetne izjave o privatnim licima, ali se mora uzeti u obzir da li se sporne izjave odnose na lični život lica ili na njihovo postupanje i stavove u svojstvu službenika (*Dalban protiv Rumunije* [VV], br. 28114/95, stav 50, ECHR 1999-VI).

Pri tome, postoji razlika između iznošenja činjenica i vrijednosnih sudova. Dok se postojanje činjenica može dokazivati, istinitost vrijednosnih sudova nije podložna dokazivanju. Kada neka izjava predstavlja vrijednosni sud, srazmjernost zadiranja u neko pravo u odnosu na legitimni cilj tog zadiranja može da zavisi od toga da li postoji dovoljna činjenična osnova za spornu izjavu, pošto čak i vrijednosni sud bez bilo kakve činjenične osnove koja bi ga potkrijepila može da bude pretjeran.

U konkretnom slučaju, tuženi je preko svojih ovlašćenih predstavnika javno kritikovao zaposlene službenike, odnosno u ovom slučaju konkretno tužilju, ali se po ocjeni ovog suda, ta kritika nije odnosila na njeno ponašanje i obavljanje posla u svojstvu zaposlene kod tuženog, već na njen privatni život, odnosno njene karakterne osobine. Prethodno, sud je predmetne navode tuženog u novinskom članku, cijenio u širem kontekstu, odnosno imajući u vidu da je u spornom periodu protiv tuženog vođen veliki broj sudskih postupaka – radnih sporova pokrenutih od strane zaposlenih sa zahtjevima da im se isplate razlike u zaradi i da su ti postupci ugrožavali budžet, odnosno njegovo uredno servisiranje redovnih obaveza. U tom kontekstu, razumljiva je potreba tuženog da reaguje na brojne sudske postupke svojih zaposlenih, objavljivanjem novinskog članka. Međutim, i pored širokog pristupa cijeloj stvari, za ovaj sud, iznijeti stavovi tuženog u predmetnom novinskom članku, nijesu imali za cilj da se otvori javna debata u vezi potrebe vođenja

parničnih postupaka – radnih sporova od strane zaposlenih i u tom pravcu razjasne stvari koje su bile od izuzetnog javnog interesa, već su predstavljali neosnovani napad na zaposlenog, odnosno na tužilju. Ovo posebno ako se ima u vidu da se navedene konstatacije tuženog, odnose na lični život, osobine tužilje, a ne na njeno postupanje i stavove u svojstvu službenice. Na prednji zaključak ukazuje i sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (*Šabanović protiv Crne Gore i Srbije*, br. 5995/06. stav 37, ECHR 2006-X).

Naime, sud nalazi da je dio sadržine članka objavljenog u dnevnom listu „Dan” pod naslovom „Klasičan reket ljudi sa dobrim platama” takav da za posljedicu ima povredu prava ličnosti – povredu časti i ugleda tužilje. Sud je imao u vidu objektivnu težinu dijela spornog teksta, u kojem tuženi u članku navodi da je „nečasno, besramno i nedostojno ozbiljnih ljudi koji rade ili su radili u lokalnoj upravi, da na račun svojih kolega traže ono što im ne pripada.” Navedenim konstatacijama tuženi, na direktan način, postupak zaposlenih (vođen radi ostvarivanja prava iz radnog odnosa) koji rade ili su radili u lokalnoj upravi, između ostalog i tužioca, kvalifikuje kao „nečastan, besraman i nedostojan ozbiljnih ljudi”, a pri tom zanemarujući činjenicu da je tužilja podnijela tužbu za zaštitu svojih prava iz radnog odnosa (isplatu manje obračunate zarade) prema ovdje tuženom kao poslodavcu, što je zakonit način u zakonom predviđenom postupku, što bi značilo da nije tražila ono što joj ne pripada i ne na račun svojih kolega, kako to stoji u članku, već je to tražila od tuženog kod kojeg je zaposlena. Stoga je u ovom dijelu tuženi iznio činjenice, čija istinitost nije dokazana. U nastavku članka se takođe potencira da „su svi zaposleni zajedno izgubili u ljudskom smislu ono čime se svaki čovjek ponosi, a to je čast”, što se odnosi, pored ostalih, i na tužilju.

Ovim neprimjerenim rječnikom tuženi je povrijedio prava ličnosti tužilje, s obzirom da sadržina navoda predstavlja objektivno uvredljivu, omalovažavajuću i protivpravnu kvalifikaciju. U konkretnom ne postoji dovoljna činjenična osnova za sporne izjave, pošto je ovakav vrijednosni sud bez bilo kakve činjenične osnove koja bi ga potkrijepila i očigledno je pretjerana. Sadržina spornog teksta omalovažava i vrijeđa ličnost tužilje, čiji ugled i čast moraju biti zaštićeni od napada koji nemaju utemeljenja u činjenicama.”

Vujović protiv Crne Gore

br. 75139/10

presuda od 15. maja 2018. godine

i. Analiza presude

Podnosilac predstavke se žalio da dužina trajanja krivičnog postupka nije bila u skladu sa zahtjevom „razumnog vremena”, sadržanim u članu 6 stav 1 Konvencije.

(a) Činjenice

Protiv podnosioca predstavke i još jednog lica pokrenut je krivični postupak 26. aprila 2000. godine, vezano za saobraćajnu nezgodu koja je za posljedicu imala smrt jednog djeteta.

Osnovni sud u Podgorici je osudio podnosioca predstavke 25. februara 2003. godine zbog ugrožavanja saobraćaja i njemu i drugom optuženom izrekao kaznu od godinu i šest mjeseci zatvora. Viši sud u Podgorici je tokom 2006. godine ukinuo ovu presudu i vratio predmet na ponovno postupanje. Nova presuda je donijeta 18. aprila 2007. godine, kojom su podnosilac predstavke i drugi optuženi osuđeni na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i četiri mjeseca zatvora. Dana 13. novembra 2009. godine, Viši sud je smanjio kaznu drugog optuženog, ali je potvrdio presudu Osnovnog suda u vezi sa podnosiocem predstavke. Žalba podnosioca predstavke na ovu presudu Višeg suda odbačena je 14. juna 2010. godine. Nakon tog odbacivanja, nepoznatog datuma 2010. godine, podnosilac predstavke je podnio zahtjev za ispitivanje zakonitosti pravosnažne presude Vrhovnom sudu, koji je odbačen 26. oktobra 2010. godine. Takođe, Vrhovni sud je 31. decembra 2010. godine odbacio i tužbu za pravično zadovoljenje, u kojoj se podnosilac predstavke žalio na dužinu trajanja krivičnog postupka. Ustavna žalba je odbačena 19. aprila 2013. godine.

(b) Prihvatljivost

Pravilo roka od šest mjeseci

Vlada je tvrdila da je žalba podnosioca predstavke podnijeta sa zakašnjenjem. Konkretno, Vlada je tvrdila da žalba na presudu drugostepenog suda nije bila djelotvoran pravni lijek u okolnostima predmeta podnosioca predstavke. Podnosilac predstavke je trebalo, po mišljenju Vlade, da podnese predstavku Evropskom sudu najkasnije do 13. maja 2010. godine, odnosno šest mjeseci od dana prijema odluke donijete na drugom stepenu. Međutim, podnosilac predstavke je tvrdio da je u njegovom predmetu žalba na drugostepenu presudu bila djelotvoran pravni lijek.

Evropski sud je zapazio da Vrhovni sud nije odbio zahtjev za ispitivanje zakonitosti presude, po bilo kom proceduralnom osnovu. Naprotiv, Vrhovni sud je odlučivao o osnovanosti zahtjeva podnosioca predstavke. Evropski sud je već utvrdio da je zahtjev za ispitivanje zakonitosti pre-

sude u krivičnim postupcima, u suštini, djelotvoran domaći pravni lijek u smislu člana 35 stav 1 Konvencije.⁴² Na osnovu toga, Evropski sud je odbacio primjedbe Vlade kada je u pitanju pravovremenost aplikacije podnosioca predstavke.

Iscrpljivanje domaćeg pravnog lijeka

Vlada je tvrdila da podnosilac predstavke nije na odgovarajući način iscrpio domaće pravne lijekove, jer nije iskoristio kontrolni zahtjev. Sa druge strane, on je tvrdio da navedeni pravni lijek nije bio djelotvoran u relevantnom periodu.

Evropski sud je ponovio da u vrijeme kada je predstavka podnijeta nije bilo djelotvornih pravnih lijekova vezano za žalbu koja se odnosi na dužinu trajanja postupka: kontrolni zahtjev je postao djelotvoran od 4. septembra 2013. godine,⁴³ tužba za pravično zadovoljenje je postala djelotvoran pravni lijek od 18. oktobra 2016. godine,⁴⁴ dok je ustavna žalba postala djelotvoran pravni lijek od 20. marta 2015. godine.⁴⁵ Stoga je Evropski sud odbacio primjedbe Vlade u vezi sa iscrpljivanjem domaćih pravnih lijekova i predstavku oglasio prihvatljivom.

(c) Relevantni principi i ocjena Suda

Vlada je tvrdila da nije bilo povrede člana 6 stav 1 Konvencije, jer je podnosilac predstavke lično doprinio dužini na koju se žalio, tako što se nije pojavljivao na pretresima zakazanim u periodu od 13. septembra 2006. godine do 13. aprila 2007. godine i time što je izostavio da obavijesti domaći sud o svom prebivalištu, naročito o tome da se preselio u Norvešku.

Sud je primijetio da je sporni postupak trajao od 26. aprila 2000. godine do 26. oktobra 2010. godine. Ipak, Sud je mogao da ispituje samo period između 3. marta 2004. godine, što je datum kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru, i 26. oktobra 2010. godine, kada je Vrhovni sud donio svoju odluku, što je period od gotovo šest godina i osam mjeseci na tri nivoa nadležnosti.

Razumnost dužine trajanja postupka određuje se u svjetlu okolnosti predmeta i u odnosu na kriterijume sadržane u praksi Suda, konkretno: složenosti predmeta, ponašanja podnosioca predstavke i relevantnih organa i šta je za podnosioca predstavke bilo pitanje u sporu.⁴⁶

Sud je zapazio da je podnosilac predstavke bio neopravdano odsutan sa dva pretresa, zakazana za 13. septembar 2006. godine i 30. novembar 2006. godine. Drugi pretres je bio ponovo zakazan za 13. april 2007. godine. Nedolaskom na ove pretrese, podnosilac predstavke je negativno doprinio dužini trajanja spornog postupka za skoro sedam mjeseci.

⁴² *Lakićević i drugi protiv Crne Gore i Srbije*, br. 27458/06 i 3 druga, stav 50, 13. decembar 2011. godine.

⁴³ *Vukelić protiv Crne Gore*, br. 58258/09, stav 85, 4. jun 2013. godine.

⁴⁴ *Vučeljić protiv Crne Gore* (odl.), br. 59129/15, stav 30, 18. oktobar 2016. godine.

⁴⁵ *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*, br. 1451/10 i 2 druga, stav 123, 24. novembar 2015. godine; *Vučeljić protiv Crne Gore* (odl.), gore citirana, stav 31.

⁴⁶ *Silva Pontes protiv Portugalije*, presuda od 23. marta 1994. godine, Serija A, br. 286-A, str. 15, stav 39.

U smislu gore navedenog i činjenice da podnosilac predstavke nije uspio da ukaže na bilo koji period neaktivnosti domaćih sudova, Sud je smatrao da se preostala dužina trajanja postupka od oko šest godina na tri nivoa nadležnosti ne može smatrati prekomjernom ili nerazumno dugom.⁴⁷

Shodno tome, nije bilo povrede člana 6 stav 1 Konvencije.

Navodna povreda člana 6 stavovi 2 i 3 Konvencije

Podnosilac predstavke se dalje žalio na osnovu člana 6 stavovi 2 i 3 Konvencije da je povrijeđeno njegovo pravo na pretpostavku nevinosti, jer mu nije dozvoljeno da u svoje ime ispita svjedoke. Ipak, podnosilac predstavke nije dostavio Sudu bilo kakav dokaz kao osnov za ovakve navode. Dalje, Sudu nije bilo jasno kako je moglo biti povrijeđeno njegovo pravo na pretpostavku nevinosti na osnovu navodnog odbijanja domaćih sudova da saslušaju određene svjedoke.

Žalbe na osnovu člana 6 stavovi 2 i 3 Konvencije su, stoga, očigledno neosnovane i odbačene su u skladu sa članom 35 stav 3 Konvencije.

ii. Značaj za sudsku praksu

Navedena odluka ukazuje na to da je pri procjeni je li došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku potrebno imati u vidu: ukupno trajanje krivičnog postupka (u konkretnom slučaju, postupak je trajao šest godina i osam mjeseci na tri nivoa nadležnosti), da li se osnovano ukazuje na periode neaktivnosti sudova (podnosilac predstavke nije uspio da ukaže na bilo koju neaktivnost) i ponašanje okrivljenog kao podnosioca pravnog sredstva u toku krivičnog postupka (podnosilac predstavke je nedolaskom na glavne pretrese doprinio odugovlačenju postupka za skoro sedam mjeseci). U takvim okolnostima konkretnog slučaja, preostala dužina postupka u periodu od oko šest godina na tri nivoa nadležnosti, prema stavu Evropskog suda, ne može se smatrati prekomjernom i nerazumnom u smislu člana 6 stav 1 Konvencije.

Treba imati u vidu da se u predmetnom slučaju, koji je razmatrao Evropski sud, podnosilac predstavke branio sa slobode, odnosno da nije bio u pritvoru. U suprotnom, otvaralo bi se pitanje razumnosti trajanja krivičnog postupka u smislu člana 5 stav 3 Konvencije. U takvoj situaciji, postupak se mora voditi sa povećanom efikasnošću i pritvor svesti na najkraće potrebno vrijeme. Tako je u presudi Vrhovnog suda Crne Gore **Tpz.br.54/19** razmatrano pitanje razumnog roka za vođenje krivičnog postupka u kome se okrivljeni nalazio u pritvoru i sud je u presudi od 9. decembra 2019. godine, između ostalog, naveo:

„Ovaj sud posebno ukazuje na presudu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Bulatović protiv Crne Gore* (br. 67320/10, od 22.7.2014. godine), u kome je razmatrano pitanje pridržavanja obaveza iz čl. 5 st. 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i

⁴⁷ *Tyukov protiv Rusije*, br. 16609/05, stavovi 33–35, 2. maj 2013. godine.

osnovnih sloboda. U stavu 141 ove presude je naglašeno da, kada je riječ o krivičnom postupku u kome se okrivljeni nalazi u pritvoru, organi vlasti moraju dati uvjerenje da su pokazali „posebnu marljivost u sprovođenju postupka. Složenost i posebne karakteristike postupka faktori su koje treba uzeti u obzir u tom smislu (v. npr. *Solmaz protiv Turske*, br. 27561/02, st. 40, 16.1.2007. godine).”

Vraćajući se na konkretni slučaj, ovaj sud je imao u vidu da je pritvor u vrijeme izricanja prvostepene presude već dugo trajao (ukupno dvije godine, pet mjeseci i dva dana) i da je bilo za očekivati da će sud poštovati rok za izradu presude iz čl. 378 st. 1, koji čak u složenijim predmetima može trajati najduže dva mjeseca. Nasuprot tome, pomenuti rok je prekoračen za više od četiri mjeseca. Postojala je obaveza suda da se pridržava roka za izradu presude, naročito kada se ima u vidu trajanje pritvora prije izricanja presude i činjenica da je pritvor produžen po izricanju presude, te da je od dostavljanja presude zavisilo korišćenje prava na pravovremeno podnošenje žalbe.

Kod navedenog ovaj sud zaključuje da je došlo do povrede prava okrivljenog (ovdje tužioca) na suđenje u razumnom roku u predmetu Višeg suda u Podgorici K.br.110/16, pri čemu je ocijenio da složenost postupka i ponašanje okrivljenog i njegovog branioca nijesu uticali na njegovo neopravdano prolongiranje.

Postojao je očigledan interes tužioca da mu se u krivičnom postupku koji je vođen protiv njega blagovremeno dostavi pisano izrađena presuda, kako bi u adekvatnom vremenu bio u prilici da izjavi žalbu protiv prvostepene presude, naročito zbog toga što je u vrijeme izricanja presude pritvor prema njemu bio produžen.”

Petrović i drugi protiv Crne Gore

br. 18116/15

presuda od 17. jula 2018. godine

i. Analiza presude

Predstavka je podnijeta od strane četiri državljanina Crne Gore zbog navodne povrede jednog od aspekata člana 6 stav 1 Konvencije (prava na obrazloženu presudu) i člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju (zaštita imovine). Osnov za pokretanje predstavke je bio građanski spor koji su podnosioci predstavke vodili protiv države, tražeći da im se prizna pravo svojine po osnovu nasleđa na parceli u zoni morskog dobra.

Tijesnom većinom glasova (četiri glasa prema tri), Evropski sud nije utvrdio povredu člana 6 Konvencije. U odnosu na povredu člana 1 Protokola br. 1, predstavka je proglašena neprihvatljivom.

(a) Činjenice

Podnosioci predstavke su se žalili na osnovu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju da su njihove parcele bile *de facto* eksproprisane, a da im nije isplaćena bilo kakva nadoknada za to.

Takođe, podnosioci predstavke su se žalili na osnovu člana 6 Konvencije da su odluke domaćih sudova bile proizvoljne u pogledu različitog statusa susjedne parcele, povodom čega domaći sudovi nijesu dali bilo kakvo obrazloženje, što je, po njihovom mišljenju, dovelo do pravne nesigurnosti.

U septembru 2009. godine, prvi i drugi podnosilac predstavke i otac trećeg i četvrtog podnosioca predstavke pokrenuli su građanski postupak protiv države, tražeći da im se prizna pravo upisa vlasništva na dvije parcele u zoni morskog dobra. Tvrdili su, konkretno, da je sporno zemljište bilo vlasništvo njihovog oca, ali da je bez ikakvog zakonskog osnova država upisana kao vlasnik u Katastru nepokretnosti i da oni treba da budu proglašeni vlasnicima kao pravni sledbenici njihovog oca.

U martu 2010. godine, Uprava za nekretnine, postupajući po zahtjevu prvog podnosioca predstavke, donijela je odluku kojom se odobrava podjela susjedne parcele na dva dijela, šume u zoni morskog dobra, čiji je vlasnik tada bila Opština. Opština je ostala upisana kao vlasnik jednog dijela, dok je drugi dio upisan na ime pretka podnosioca predstavke (oca prvog i drugog podnosioca predstavke i djeda trećeg i četvrtog podnosioca predstavke).

Nakon vraćanja na ponovno suđenje, Osnovni sud u Kotoru je presudio protiv prvog i drugog podnosioca predstavke i oca trećeg i četvrtog podnosioca predstavke.

Sud je utvrdio da je sporno zemljište zaista bilo u vlasništvu njihovih predaka, konkretno oca, djeda i pradjeda podnosioca predstavke, ali da nijesu dokazali da su ga naslijedili kada je njihov posled-

nji predak preminuo 1997. godine. Konkretno, sud je smatrao da je sporno zemljište bilo u zoni morskog dobra i da je na osnovu toga bilo državna imovina shodno članu 4 Zakona o morskome dobru iz 1992. godine i „člana 13 i ostalih članova” Zakona o državnoj imovini i da tužioci ne mogu tražiti pravo svojine nad takvim zemljištem. Kada su u pitanju tvrdnje države da je zemljište nacionalizovano, sud je primijetio da se ne može razjasniti sadržaj odluka na koje se država pozvala.

Konačno, sud je smatrao da je odluka Uprave za nekretnine iz marta 2010. godine bila „bez posebnog uticaja”, s obzirom na to da se odnosi na različitu parcelu, koja nije bila predmet ovog postupka.

Prvi i drugi podnosilac predstavke i otac drugog i trećeg podnosioca predstavke u svojoj žalbi su potvrdili da navedeno zemljište nije bilo u vlasništvu njihovog pretka u trenutku njegove smrti, što je glavni razlog zbog kojeg su pokrenuli ovaj postupak. Takođe su tvrdili da: (a) nika-da se nije postupilo u skladu sa članom 30 Zakona o morskome dobru, iako je bilo nesporno da je njihov predak bio zakonski vlasnik zemljišta; i (b) relevantnim zakonodavstvom nije bilo zabranjeno privatno vlasništvo zemljišta u zoni morskog dobra i pozvali su se na član 4 Zakona o morskome dobru i član 20 Zakona o imovini. Ponovili su da je susjedna parcela, takođe šuma u zoni morskog dobra, bila isto u njihovom privatnom vlasništvu i dostavili odluku Uprave za nekretnine iz marta 2010. godine. Oni su tvrdili da obrazloženje prvostepenog suda da je navedena odluka bila bez posebnog uticaja ukazuje na pravnu nesigurnost, s obzirom na to da se isto pravno pitanje tretiralo na različit način bez bilo kakvog objašnjenja u tom smislu.

Viši sud je potvrdio prvostepenu presudu, utvrdivši da je predmetno zemljište nesporno šuma u zoni morskog dobra, da je to državna imovina na osnovu člana 13 Zakona o državnoj imovini i da tužioci ne mogu tražiti vlasništvo. Čak i pod pretpostavkom da su tužioci imali vlasništvo nad ovim parcelama, izgubili su ga „u skladu sa Zakonom o državnoj imovini i Zakonom o morskome dobru. U prilog tome je i član 30 Zakona o morskome dobru na koji se tužioci pozivaju, a kojim je predviđeno da su vlasnici zemljišta u zoni morskog dobra, koji su to zemljište stekli na zakonit način prije stupanja na snagu ovog zakona i koje je uredno upisano u Katastar nepokretnosti kao privatno vlasništvo, imali pravo na naknadu u slučaju eksproprijacije.” Viši sud nije razmatrao odluku iz marta 2010. godine i status susjedne parcele zemljišta ili da li su tužioci mogli naslijediti zemljište.

Vrhovni sud je potvrdio prethodne odluke i nije posebno razmatrao susjednu parcelu zemljišta i odluku iz marta 2010. godine. Sud je utvrdio da su nižestepeni sudovi pravilno primijenili materijalno pravo kada su odlučili na izloženi način, jer prema odredbi člana 4 Zakona o morskome dobru, koja je važila do stupanja na snagu Zakona o državnoj imovini („Sl. list CG”, br. 21/09), morsko dobro je u državnoj svojini i nije moglo biti objekat privatne svojine. Po stavu suda, podnosioci revizije su pogrešno smatrali da je sporni odnos trebalo raspraviti primjenom člana 30 Zakona o morskome dobru, jer su odredbama tog člana regulisana prava vlasnika zemljišta na morskome dobru koje je stečeno do stupanja na snagu tog zakona, na način da u slučaju izuzimanja imaju pravo na naknadu. To znači da zemljište nije ostalo u režimu privatne svojine, već je po samom zakonu postalo državna svojina.

Isto tako, ne može se ovaj spor raspraviti ni primjenom člana 20 stav 2 Zakona o svojinsko-pravnim odnosima („Sl. list CG”, br. 13/2009), kako se to revizijom zagovara, jer se on ne može primijeniti retroaktivno na odnose koji su nastali prije njegovog stupanja na snagu. Stoga je sud zaključio da se na morskome dobru izuzetno može steći pravo svojine tek nakon stupanja na snagu tog zakona.

Odlučujući po izjavljenoj ustavnoj žalbi, Ustavni sud je u julu 2014. godine odbio ustavnu žalbu, nalazeći da je procjena nižih sudova bila zasnovana na tačnoj primjeni materijalnog prava i njegovom ustavno prihvatljivom tumačenju, u skladu sa članom 6 Konvencije. U odnosu na član 1 Protokola br. 1, sud je utvrdio da se zahtjev, koji je odbijen jer tužiocima nijesu ispunili zakonske uslove, nije smatrao imovinom koja bi mogla predstavljati imovinska prava, pa stoga takođe nije moglo biti povrede takvog prava.

Zauzimajući Načelni pravni stav, Vrhovni sud je analizirao relevantne domaće propise, uključujući Ustav, Zakon o morskome dobru, Zakon o imovini i Zakon o državnoj imovini. Utvrdio je, *inter alia*, da je članom 20 (2) Zakona o imovini predviđeno da zona morskog dobra samo izuzetno može biti u privatnom vlasništvu, dok je istovremeno članom 22 (3) istog Zakona predviđeno da obala ne može biti privatno vlasništvo. Takođe je utvrdio da uslovi pod kojima zona morskog dobra može biti u privatnom vlasništvu nijesu zakonom određeni, „što ostavlja otvorena brojna pitanja o primjeni u praksi”. Sud je zaključio da se analizom [relevantnih odredbi] može zaključiti da ostvarivanje prava na privatno vlasništvo u zoni morskog dobra nije moguće osim u izuzetnim slučajevima koji nijesu definisani zakonom. Takođe se može zaključiti da pitanje zakonitosti ostvarivanja prava u odnosu na zonu morskog dobra nije regulisano na precizan i jasan način [...] ali da je činjenica da su postojala imovinska prava u zoni morskog dobra stečena na osnovu zakona, kako je navedeno u članu 30 Zakona o morskome dobru.

(b) Relevantni principi

U pogledu primjene člana 6, relevantni principi su dati, na primjer, u predmetu *Lupeni Grčka Katolička Eparhija i drugi protiv Rumunije*.⁴⁸ Konkretno, pod „pravima i obavezama” na osnovu člana 6 podrazumijevaju se prava i obaveze za koje se može reći, ili bar razumno pretpostaviti, da su priznata na osnovu domaćeg zakona, bez obzira na to da li su zaštićena Konvencijom.⁴⁹ Zahtjev je, ipak, samo da podnosilac predstavke ima „održiv argument”, a ne da će neophodno pobijediti.⁵⁰

Nadalje, relevantni principi u vezi sa odredbama obrazloženja sudova detaljno su dati u predmetu *Perez protiv Francuske*.⁵¹ Konkretno, Sud je ponovio da član 6 stav 1 obavezuje sudove

48 *Lupeni Grčka Katolička Eparhija i drugi protiv Rumunije* [VV], br. 76943/11, stav 71, ECHR 2016; *Károly Nagy protiv Mađarske* [VV], br. 56665/09, stavovi 60–63, ECHR 2017.

49 *Boulis protiv Luksemburga* [VV], br. 37575/04, stav 90, ECHR 2012.

50 *Neves e Silva protiv Portugalije*, 27. april 1989. godine, stav 37, Seria A, br. 153-A.

51 *Perez protiv Francuske* [VV], br. 47287/99, stavovi 80–83, ECHR 2004-I.

da obrazlože svoje presude, ali se ne može smatrati da se traži detaljan odgovor na svaki argument.⁵² Do koje mjere se ova obaveza davanja obrazloženja primjenjuje, može biti različito zavisno od prirode odluke.

Pitanje da li su sudovi propustili da ispune obavezu da daju obrazloženje, odstupajući od člana 6, može biti posmatrano samo u svijetlu okolnosti predmeta. Ukoliko bi, ipak, tvrdnja, ako bi bila prihvaćena, bila odlučujuća za ishod predmeta, zahtijevala bi konkretan i brz odgovor suda u svojoj presudi.⁵³

(c) Ocjena Suda

U odnosu na povredu člana 1 Protokola br. 1

Relevantni principi, u ovom smislu, dati su u presudi *Kopecký protiv Slovačke*.⁵⁴

Evropski sud je ponovio da može ispitati žalbe samo u onoj mjeri u kojoj se one tiču događaja koji su se desili nakon što je Konvencija stupila na snagu u odnosu na državu ugovornicu. Takođe, ponovljeno je da je lišavanje prava vlasništva ili drugog prava *in rem*, u suštini, automatski čin i ne proizvodi trajnu situaciju „lišavanja prava”.⁵⁵ Kako je lišavanje prava vlasništva trenutni čin i ne proizvodi kontinuiranu situaciju „lišavanja prava”, Evropski sud je smatrao da su žalbe podnosilaca predstavke na osnovu člana 1 Protokola br. 1 nekompatibilne *ratione temporis* sa odredbama Konvencije u smislu člana 35 stav 3 (a), pa je predstavku u tom dijelu proglasio neprihvatljivom.

U odnosu na povredu člana 6 stav 1 Konvencije

Ispitujući okolnosti predmeta, Evropski sud je primijetio da su podnosioci predstavke tražili, na prvom mjestu, da budu priznati kao vlasnici predmetnog zemljišta po osnovu naslijeđivanja. U tom smislu, Osnovni sud je, po nalaženju Evropskog suda, valjano obrazložio da posljednji predak podnosilaca predstavke nije bio registrovan kao vlasnik predmetnog zemljišta u trenutku svoje smrti 1997. godine. S druge strane, Viši sud je objasnio zbog čega podnosioci predstavke nijesu mogli tražiti vlasništvo nad predmetnim zemljištem, iako se nije pozivao na status susjedne parcele. Ovaj sud je naveo da, i pod pretpostavkom da su podnosioci predstavke imali vlasništvo, u svakom slučaju su ga izgubili u skladu sa Zakonom o morskome dobru iz 1992. godine i Zakonom o državnoj imovini iz 2009. godine.

U smislu razloga koji su navedeni u presudama Osnovnog i Višeg suda, a naročito u svijetlu obrazloženja Vrhovnog suda kojim se objašnjava da podnosioci predstavke nijesu mogli zahtijevati vlasništvo zbog Zakona o morskome dobru iz 1992. godine, Evropski sud je smatrao da

52 *Van de Hurk protiv Holandije*, 19. april 1994. godine, stav 61, Serija A, br. 288.

53 *Hiro Balani protiv Španije*, 9. decembar 1994. godine, stavovi 27–28, Seria A, br. 303-B; *Ruiz Torija protiv Španije*, 9. decembar 1994. godine, stavovi 29–30, Seria A, br. 303-A.

54 *Kopecký protiv Slovačke* [VV], br. 44912/98, stav 35, ECHR 2004- IX.

55 *Malhous protiv Češke Republike* (odl.) [VV], br. 33071/96, ECHR 2000-XII.

nije bilo neophodno da domaći sudovi odgovaraju na argumente o vlasništvu zasnovanom na odluci donijetoj 2010. godine, nakon stupanja na snagu Zakona iz 2009. godine. Drugim riječima, Sud je zaključio da su domaći sudovi pružili u svojim presudama konkretne i eksplicitne razloge za odbijanje zahtjeva podnosioca predstavke, čime je postao irelevantan njihov kasniji argument zasnovan na statusu susjedne parcele. Shodno tome, nije bilo povrede člana 6 stav 1 Konvencije.

U ovom predmetu, zajedničko izdvojeno mišljenje dale su sudije Vučinić, Gričco i Mourou-Vikström.

Izdvojeno mišljenje

Sudije Vučinić, Gričco i Mourou-Vikström se nijesu složile sa nalazom većine da nije bilo povrede člana 6 stav 1 Konvencije u ovom predmetu. Naveli su da je primjedba podnosioca predstavke, u slučaju da je prihvaćena, mogla biti odlučujuća za ishod njihovog predmeta, a kao takva, zahtijevala je ubjedljiv i brz odgovor domaćih sudova. Trebalo je da domaći sudovi, na jasan i eksplicitan način, odluče o razlozima zbog kojih – i pod kojim uslovima – predmetno zemljište nije imalo isti pravni status kao susjedna parcela i zbog čega takozvani „izuzetni slučajevi” nijesu mogli biti primijenjeni u odnosu na sporno zemljište.

Prema mišljenju sudija, kombinovani efekti nedostataka u presudama crnogorskih sudova – nedostatak jasnog odgovora na glavne tvrdnje podnosioca predstavke, nedostatak odgovarajućeg obrazloženja i nemogućnost Vrhovnog suda Crne Gore da obezbijedi pravnu sigurnost i jasnoću na polju tumačenja i implementacije Zakona o morskome dobru iz 1992. godine – bili su ubjedljivi da predmet podnosioca predstavke nije bio razmotren u skladu sa zahtjevima pravičnog suđenja, te da je na osnovu toga bilo povrede člana 6 stav 1 Konvencije.

ii. Značaj za sudsku praksu

Zauzeti stavovi iz presude *Petrović protiv Crne Gore* ne mogu imati širu primjenu u sporovima čiji predmet su nepokretnosti u okviru morskog dobra, jer se odnose na situaciju kada je vlasništvo na nepokretnostima obuhvaćenim zonom morskog dobra prestalo da postoji prije stupanja na snagu Zakona o morskome dobru. Naime, oni ne rješavaju pitanje prava lica koja su u vrijeme stupanja na snagu Zakona o morskome dobru bila vlasnici nepokretnosti. Ostaje izazov za crnogorske državne organe da na jasan i predvidljiv način regulišu njihova prava do eventualnog izuzimanja nepokretnosti u skladu sa članom 30 Zakona o morskome dobru.

Treba naglasiti da je Vrhovni sud prilikom zauzimanja načelnog pravnog stava ***Su I br.124/15 – III*** od 27. maja 2015. godine naveo:

„Članom 58 stav 3 Ustava Crne Gore propisano je da su prirodna bogatstva i dobra u opštoj upotrebi državna svojina.

Zakonom o morskome dobru uređen je pojam morskog dobra, upravljanje morskim dobrom, njegovo korišćenje, unapređenje i zaštita.

Zakonom o morskome dobru iz 1978. godine i sada važećim zakonom, na istovjetan način definisan je pojam morskog dobra.

Morskim dobrom smatra se morska obala, luke, lukobrani, navozi, nasipi, sprudovi, kupališta, hridi, limani, grebeni, vrulje, izvori i vrela na obali, ušća rijeka koje se ulivaju u more, kanali spojeni sa morem, podmorje, morsko dno i podzemlje, kao i unutrašnje morske vode i teritorijalno more, živa i neživa bogatstva u njima i živa i neživa bogatstva epikontinentalnog pojasa, kao i obale rijeke Bojane na teritoriji Crne Gore.

Morskome obalom smatra se pojas kopna ograničen linijom do kraja do koje dopiru talasi za vrijeme najjačeg nevremena, kao i dio kopna koji po svojoj prirodi ili namjeni, služi korišćenju mora za pomorski saobraćaj i morski ribolov i za druge svrhe koje su u vezi sa korišćenjem mora, a koji je širok najmanje šest metara, računajući od linije koja je horizontalno udaljena od linije do koje dopiru najveći talasi za vrijeme najjačeg nevremena.

Članom 4 Zakona o morskome dobru iz 1978. godine, bilo je propisano da je morskome dobro u društvenoj svojini i da se ne može otuđiti iz društvene svojine, kao i da morskome dobrom upravlja opština.

Taj zakon nije na jasan i cjelovit način regulisao pitanje zakonito stečenih svojinskih prava na morskome dobru. Regulisano je bilo pitanje stečenih prava na trajnim objektima u svojini građana i građanskopravnih lica, koji su po odobrenju nadležnog organa izgrađeni na morskome dobru, ili za koje u vrijeme građenja nije bilo potrebno odobrenje. Vlasnici su zadržali stečena prava, a objekti su mogli postati društvena svojina, ako se utvrdi opšti interes, ili se ukloniti, u kom slučaju vlasniku pripada naknada u skladu sa propisima o eksproprijaciji. Zakonom nije bilo regulisano pitanje zakonito stečenih stvarnih prava na zemljištu koje predstavlja morskome dobro.

Morskome dobro, odnosno njegov dio, može se, u skladu sa članom 7 sada važećeg Zakona o morskome dobru, dati na korišćenje pravnom ili fizičkom licu za obavljanje privredne ili druge dozvoljene aktivnosti ili privez plovnog objekta. Ugovor o korišćenju morskog dobra zaključuje javno preduzeće sa korisnikom morskog dobra – čl. 8 u skladu sa odlukom Vlade kojom se uređuju uslovi, vrijeme korišćenja morskog dobra i visina naknade.

Važećim Zakonom o morskome dobru nije regulisan svojinsko-pravni režim morskog dobra, jer je odredba člana 4 tog zakona kojom je bilo uređeno to pitanje, prestala da važi stupanjem na snagu Zakona o državnoj imovini.

Svojinsko-pravni režim morskog dobra regulisan je Zakonom o svojinsko-pravnim odnosima i Zakonom o državnoj imovini.

Članom 20 Zakona o svojinsko-pravnim odnosima propisano je da dobra od opšteg interesa uživaju posebnu zaštitu u skladu sa zakonom. Kao dobra od opšteg interesa nabrojana su prirodna bogatstva, dobra u opštoj upotrebi, kulturna dobra, morsko dobro, nacionalni parkovi i druga dobra od opšteg interesa. Dobra od opšteg interesa – građevinsko zemljište, poljoprivredno zemljište, šume i šumsko zemljište, zaštićeni djelovi prirode, izuzetno morsko dobro, biljni i životinjski svijet, stvari od kulturnog, istorijskog i ekološkog značaja i druga dobra sa takvom namjenom mogu biti objekat privatne svojine i drugih stvarnih prava. Vlasnici i imaoci drugih stvarnih prava na dobrima od opšteg interesa, dužni su vršiti svoja prava u skladu sa načinom korišćenja propisani posebnim zakonom.

Isti zakon u članu 22 stav 3 propisuje da prirodna bogatstva (morska obala, voda, rude, divljač i drugo) i dobra u opštoj upotrebi (putevi, pruge, aerodromi, trgovi, vazdušni prostor, luke, kulturno istorijski spomenici i drugo), ne mogu biti predmet privatne svojine.

Dakle, zakon u članu 20 stav 2 propisuje da morsko dobro izuzetno može biti objekat privatne svojine, a istovremeno u čl. 22 st. 3 propisuje da morska obala ne može biti predmet privatne svojine. Kako je u smislu čl. 2 Zakona o morskom dobru, morsko dobro širi pojam od morske obale, postavlja se pitanje da li sve ono što je po zakonskoj definiciji morsko dobro, osim morske obale, može biti predmet privatne svojine. Uslovi pod kojima morsko dobro može biti objekat privatne svojine zakonom nijesu određeni, što ostavlja brojna otvorena pitanja za praktičnu primjenu.

Zakon o državnoj imovini u članu 10 tač. 8, 9 i 10 definiše pojam dobara od opšteg interesa, javnih dobara i dobara u opštoj upotrebi.

Dobra od opšteg interesa su prirodna bogatstva, dobra u opštoj upotrebi i ostala dobra od opšteg interesa (kulturna dobra, građevinsko zemljište, poljoprivredno zemljište, šume i šumsko zemljište, morsko dobro, posebno zaštićeni rezervati i staništa ugroženih ili zaštićenih vrsta životinja, biljaka i druga dobra u skladu sa zakonom).

Javna dobra su prirodna bogatstva i dobra u opštoj upotrebi.

Dobra u opštoj upotrebi su dobra koja su dostupna svima pod jednakim uslovima i njihova upotreba se vrši bez posebnih dozvola i odobrenja nadležnih organa (putevi, trgovi, vodotoci, luke, aerodromi, gradski parkovi i drugo).

Pojam javnog dobra na isti način je definisan i članom 21 Zakona o svojinsko-pravnim odnosima. Na javnom dobru u skladu sa čl. 21 stav 3 istog zakona, mogu se sticati posebna prava korišćenja (koncesija, B. O. T., zakup i drugi ugovorni modaliteti) pod uslovima određenim zakonom.

Odredbom člana 9 stav 2 Zakona o državnoj imovini, propisano je da prirodna bogatstva i dobra u opštoj upotrebi ne mogu biti objekat privatne svojine. Morskim dobrom u skladu sa čl.

11 raspolaže Crna Gora. Članom 20 istog zakona propisano je da su luke i lukobrani dobra u opštoj upotrebi kojima raspolaže Crna Gora.

Analizom svih navedenih zakona, može se zaključiti da sticanje prava privatne svojine na morskom dobru nije moguće, osim izuzetaka koji zakonom nijesu definisani. Takođe se može zaključiti da na precizan i jasan način nije regulisano pitanje zakonito stečenih prava na morskom dobru, što je suština spornog pravnog pitanja.

Međutim, činjenica je da su na morskom dobru postojala valjana stečena stvarna prava. Na to ukazuju prelazne i završne odredbe sada važećeg Zakona o morskom dobru. Prema odredbi člana 30 tog zakona vlasnici zemljišta na morskom dobru koje je stečeno na pravno valjan način do dana stupanja na snagu ovog zakona i upisano u zemljišne i druge knjige o evidenciji nepokretnosti kao privatna svojina u slučaju njegovog zauzimanja, imaju pravo na naknadu po propisima o eksproprijaciji. Oni u skladu sa stavom 2 istog člana imaju preče pravo korišćenja morskog dobra, pod istim uslovima u skladu sa prostornim, odnosno urbanističkim planom. Iz citirane odredbe slijedi da je moguće provesti postupak izuzimanja zemljišta od vlasnika uz naknadu po propisima o eksproprijaciji. Do izuzimanja vlasnici imaju zakonsko pravo korišćenja pod istim uslovima kao do tada u skladu sa prostornim, odnosno urbanističkim planom.

Zakon o morskom dobru ne propisuje obavezu vlasnika iz člana 30 stav 1 zakona da sa javnim preduzećem koje upravlja morskim dobrom zaključi ugovor o korišćenju morskog dobra. Naprotiv, oni po samom zakonu imaju to pravo. Jer, nelogično je da vlasnici zemljišta koje je stečeno na pravno valjan način i upisano u knjige o evidenciji nepokretnosti, plaćaju naknadu za korišćenje morskog dobra prije nego što se sprovede postupak izuzimanja. Stečena prava se u savremenim sistemima vladavine prava moraju poštovati. Pravo na imovinu garantovano je Ustavom Crne Gore i Protokolom br. 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

Da ne postoji obaveza vlasnika zemljišta da zaključe ugovor o korišćenju morskog dobra posredno se može zaključiti iz odredbe člana 31 istog zakona koja tretira pitanja stečenih svojinskih prava na objektima podignutim na morskom dobru. Vlasnici zadržavaju stečena prava na objektima, ali su dužni da u roku od tri mjeseca od osnivanja javnog preduzeća zaključe ugovor o korišćenju morskog dobra. Zakonodavac ovdje ima u vidu objekte koji su sagrađeni na društvenom, odnosno državnom zemljištu na kome su imali pravo trajnog korišćenja.

Da su vlasnici zemljišta dužni da zaključe ugovor o korišćenju morskog dobra, svakako bi ta obaveza bila propisana zakonom, kao što je to učinjeno kada su u pitanju vlasnici objekata podignutih na morskom dobru.”

Kod neusaglašenih zakonskih odredbi otvaraju se pitanja stvarnopravnih ovlašćenja ranijih vlasnika nepokretnosti, odnosno njihovih korisnika nakon stupanja na snagu Zakona o morskom dobru, u smislu da li raniji vlasnici nepokretnosti, mimo prava na njihovo držanje i korišćenje, imaju i pravo da njima raspolažu i koji je obim ograničenja, kada se ima u vidu značenje pojma raspolaganja u kontekstu odredaba Zakona o državnoj imovini.

Čini se da teorijsko shvatanje o tome da država ima samo голу svojinu (*nudum conceptum*) u odnosu na ranije vlasnike i da se može povući znak jednakosti između prava svojine i sadašnjih prava ranijih vlasnika na morskom dobru teško može imati uporište u pomenutim nedorečenim zakonskim odredbama.

Takođe, kod pomenutih zakonskih odredbi, teško je očekivati da sudska praksa učini predvidljivim prava ranijih vlasnika morskog dobra, bez obzira što sudovima pripada da primjenom hermeneutike objasne sadržaj pravnih propisa. Kod nedorečenih zakonskih odredaba, to bi značilo da sudovi treba da zauzmu ulogu kreatora zakona, što im ne pripada.

Priređivači Analize su uvjereni u to da odgovor na pomenuta pitanja može otvoriti brojne postupke po osnovu prava na mirno uživanje imovine, koje prije svih treba da preduprijedi zakonodavac, tako što će na jasan i predvidljiv način definisati prava ranijih vlasnika, počev od stupanja na snagu Zakona o morskom dobru do njihovog izuzimanja.

3. Analiza presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru iz 2018. godine i 2019. godine u kojima je utvrđena povreda Konvencije, postupak izvršenja i značaj za nacionalni pravni poredak

3.1. Član 3 – Zabrana mučenja

Član 3 Zabrana mučenja

Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Član 3 Konvencije sadrži jednu od temeljnih vrijednosti demokratskog društva,⁵⁶ koja se čuva apsolutnom zabranom i ne može biti derogirana ni pod kojim uslovima.⁵⁷

Obuhvata tri odvojene kategorije zabranjenog postupanja ili kažnjavanja: mučenje, nečovječno postupanje/kažnjavanje i ponižavajuće postupanje/kažnjavanje,⁵⁸ a u odnosu na svaku od ovih kategorija Evropski sud je razvio bogatu sudska praksu i dao im bliža značenja. U izvještajnom periodu, u presudi *Bigović protiv Crne Gore*, utvrđena je povreda člana 3.

56 *El Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavka br. 39630/09, presuda od 13. decembra 2012, stav 195.

57 Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017.

58 *Priručnik za primjenu člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Erik Svanidze i Graham Smith, <https://rm.coe.int/handbook-on-article-3/168092d150>.

Bigović protiv Crne Gore

br. 48343/16

presuda od 19. marta 2019. godine

i. Analiza presude

Podnosilac predstavke se žalio na povrede člana 3 Konvencije zbog uslova u pritvoru, kao i na nedostatak medicinske njege. Takođe, predstavka je podnijeta i zbog navodne povrede člana 5 Konvencije zbog „nezakonitog” pritvora u smislu neredovnih kontrola osnovanosti daljeg pritvora, nedovoljnog obrazloženja rješenja o produženju pritvora, dužine pritvora i nedostatka brze odluke o ukidanju pritvora.

U ovom dijelu, navedene su činjenice predmeta i dio presude u odnosu na član 3 Konvencije. Postupak izvršenja presude predstavljen je u dijelu posvećenom članu 5 Konvencije.

(a) Činjenice

Podnosilac predstavke je na izdržavanju kazne zatvora u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, u Spužu (nekadašnji „ZIKS”). U krivičnom postupku pred nadležnim sudom, podnosilac predstavke je osuđen zbog krivičnih djela zločinačko udruživanje, iznuda u pokušaju i teško ubistvo putem pomaganja na štetu visokog policijskog službenika.

Neposredno nakon ubistva, podnosilac predstavke i određeni broj drugih lica uhapšeni su od strane policije. Dana 19. februara 2006. godine, istražni sudija Višeg suda u Podgorici donio je rješenje o pritvoru protiv podnosioca predstavke i još nekoliko lica zbog opasnosti od bjekstva, uzimajući u obzir težinu krivičnih djela i visinu propisane kazne zatvora. U rješenju je navedeno da će pritvor trajati mjesec dana, počev od 16. februara 2006. godine.

Pritvor podnosioca predstavke

U toku trajanja istrage, podnosiocu predstavke je pritvor produžavan pet puta tokom 2006. godine, svaki put za po mjesec dana. U postupku nakon podizanja optužnice od strane Vrhovnog državnog tužilaštva – specijalnog tužioca do donošenja presude, podnosiocu predstavke pritvor je tri puta produžavan rješenjima Višeg suda u Podgorici. U predmetnim rješenjima pritvor je produžavan, u suštini, iz istih razloga zbog kojih je i određen, s tim što je u posljednja dva rješenja takođe uzeto u obzir da su okrivljeni relativno mladi, da su trojica od njih bila nezaposlena, dvojica od njih neoženjena, a jedan je bio strani državljanin. Sva tri rješenja su se pozivala na član 148 stav 1 tačka 1 Zakonika o krivičnom postupku (u daljem tekstu: „ZKP”), a ni u jednom od njih nije precizirano na koliko dugo se pritvor produžava.

Dana 7. avgusta 2009. godine, Viši sud je utvrdio da je podnosilac predstavke kriv za nekoliko krivičnih djela i osudio ga na 30 godina zatvora.

Nakon više ukidanja presuda Višeg suda u Podgorici, podnosilac predstavke je konačno osuđen presudom Višeg suda u Podgorici od 9. oktobra 2012. godine. Dana 20. oktobra 2015. godine, Vrhovni sud je potvrdio presudu Apelacionog suda od 20. februara 2015. godine i kaznu podnosioca predstavke na 30 godina zatvora.

Podnosilac predstavke je podnio ustavnu žalbu Ustavnom sudu Crne Gore, koju je sud odbio, utvrdivši da su osporene odluke donijeli nadležni sudovi, u postupku propisanom zakonom, na osnovu ZKP-a, i da razlozi sadržani u njima nijesu bili proizvoljni. Kada je u pitanju dužina pritvora, sud je utvrdio da član 5 razlikuje pritvor prije i poslije osude. Utvrdio je da se zakonitost pritvora može procjenjivati samo do prvostepene presude koja ne mora biti pravosnažna. U pogledu medicinske njege, sud je smatrao da je zdravlje podnosioca predstavke kontinuirano praćeno od strane većeg broja specijalista u različitim institucijama i da mu je pravovremeno pružena razumna dostupna medicinska njega.

Odlukom se nijesu razmatrali uslovi u pritvoru, da li je pritvor podnosioca predstavke redovno kontrolisan ili navodno neodlučivanje po njegovom predlogu za ukidanje pritvora.

Uslovi u pritvoru

Podnosilac predstavke se žalio na uslove u pritvoru. Konkretno je naveo da je ćelija u kojoj je bio pritvoren bila prenatrpana, sa toaletom koji je bio samo djelimično odvojen, što je u suprotnosti sa preporukama CPT-a. Sva poboljšanja koja je Vlada navela dogodila su se nakon posjete CPT-a 2013. godine, dok je podnosilac bio u zatvoru od 2006. godine. Doktori su takođe 2015. godine potvrdili da su uslovi u kojima je on boravio bili neadekvatni i nedovoljno higijenski i preporučili su da bude smješten u sobu sa tušem. Upotreba tuša dva puta nedjeljno, zbog prirode njegove bolesti, činjenice da je bio zadužen da čisti ćeliju, skupa sa povremenim nedostatkom tekuće vode, u cjelini je doprinijelo ponižavajućem postupanju kojem je bio izložen.

Takođe je tvrdio da nije imao dovoljno dnevnih vježbi i da se nije postupalo u skladu sa relevantnim Pravilima u ovom slučaju. Konkretno, on je provodio najviše sat vremena dnevno napolju, a tokom kišnih dana nije imao nikakvu aktivnost napolju.

Zdravstveno stanje podnosioca predstavke

U septembru 2013. godine, podnosiocu predstavke je dijagnostikovao ulcerozni kolitis i specijalista u Kliničkom centru Crne Gore propisao mu je crijevnu dijetu. Uz saglasnost sudije Višeg suda od 9. decembra 2013. godine, porodica podnosioca predstavke dostavljala je specijalne prehrambene proizvode, u početku jednom dnevno, a zatim jednom nedjeljno. Podnosilac predstavke je odbijao operaciju i izabrao je da koristi lijek (VDZ), koji je nabavljan u nekoliko navrata u inostranstvu. ZIKS je obezbijedio dvije doze VDZ-a, čije je troškove snosio Viši sud (cijena jedne je bila 4.457,85 eura).

Nakon što je podnosilac predstavke hospitalizovan zbog pogoršanja bolesti, preporučena mu je operacija i prekinuto je dalje liječenje VDZ-om. Podnosilac predstavke je imao operaciju katarakte na oku, a takođe je bio upućen na rehabilitaciju u „Institut Igalo”, u kojem je liječio ozbiljne povrede lijevog koljena. Troškove liječenja je snosila porodica podnosioca predstavke, dok je Viši sud snosio troškove za smještaj obezbjeđenja ZIKS-a. Pored toga, doktor psihijatar je utvrdio da podnosilac predstavke boluje od „prominentne anksiozno-depresivne psihopatologije, sa vegetativnom ekspresijom” i propisao mu je terapiju.

Između marta 2013. godine i 4. decembra 2017. godine, podnosilac predstavke je hospitalizovan osam puta (ukupno 128 dana) i imao je dodatno 22 ambulanta tretmana. Između septembra 2013. godine i januara 2018. godine, izvan ZIKS-a je pregledan 151 put. Medicinski pregledi su sprovedeni u prisustvu zatvorskih čuvara, uključujući kolonoskopiju i psihijatrijska ispitivanja. Kolonoskopija je sprovedena bez anestezije.

ZIKS je obavijestio Viši sud, Apelacioni sud, Vrhovni sud i podnosioca predstavke da su tri vrste lijekova (ne VDZ), koji su takođe nedostupni u Crnoj Gori, obezbijeđeni za podnosioca predstavke.

U izvještaju Ombudsmana iz decembra 2017. godine, navedeno je da polovina zatvorenika ima neku vrstu mentalne bolesti ili poremećaja i da zatvorske zdravstvene službe ne rade punim kapacitetom. Postojala je lista čekanja za psihijatrijske procjene i ispitivanja. Date su preporuke Ministarstvu pravde i ZIKS-u da hitno razmotre potrebu obrazovanja zatvorske psihijatrijske jedinice i da preduzmu korake da pomognu pacijentima koji pate od depresije, kao i da obezbijede da se ta vrsta pregleda sprovede bez zatvorskog obezbjeđenja (osim ako psihijatar eksplicitno ne zahtijeva njihovo prisustvo).

Evropski sud prihvata nalaze i preporuke iz izvještaja tijela Savjeta Evrope i izvodi ocjenu na osnovu iznijetih stavova u tim izvještajima. Tako se u ovoj presudi Sud osvrnuo i na Izvještaj Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) za Crnu Goru, u kojem je navedeno da medicinska njega u zatvorima treba da bude omogućena, *inter alia*, odgovarajućim dijetama. Naglašeno je da svi medicinski pregledi zatvorenika treba da budu izvršeni bez prisustva drugih lica i – osim ako nadležni doktor ne zatraži drugačije – bez prisustva zatvorskih službenika.

Pitanje uslova u pritvoru pokrenuto je i u kontekstu procesa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Konkretno, u Izvještaju o napretku iz 2011. i 2012. godine, Evropska komisija je primijetila da, iako su uslovi u zatvoru poboljšani, još uvijek nijesu u skladu sa međunarodnim standardima, pri čemu prenatrpanost ostaje na zabrinjavajućem nivou.

Član 3 Konvencije

(b) Relevantni principi

Uslovi u pritvoru

Evropski sud je ponovio da član 3 propisuje da država mora obezbijediti da pritvorenici borave u uslovima koji su usklađeni sa poštovanjem ljudskog dostojanstva, da ih način i metod izvršenja mjere ne podvrgava uznemiravanju ili teškoćama intenziteta koji prevazilazi neizbježan nivo patnje koji je svojstven pritvoru i da su, s obzirom na praktične zahtjeve zatvora, njihovo zdravlje i dobrobit adekvatno obezbijeđeni.⁵⁹

Evropski sud je već utvrdio da velika prenatrpanost pokreće pitanje na osnovu člana 3 Konvencije.⁶⁰

Konkretno, član 3 je povrijeđen u slučaju kada je podnosilac predstavke pritvoren gotovo devet mjeseci u izuzetno prenatrpanim uslovima (10 m² za četiri zatvorenika), sa malo pristupa dnevnoj svjetlosti, ograničenom dostupnošću tekuće vode, naročito tokom noći, jakim mirisima iz toaleta i sa hranom koja je nedovoljna i lošeg kvaliteta i neadekvatnom posteljinom.⁶¹

Medicinska njega

Relevantni principi u ovom dijelu dati su, na primjer, u presudi *Labita protiv Italije*.⁶²

Konkretno, član 3 Konvencije nameće obavezu državi da zaštiti fizičku dobrobit lica lišenih slobode, na primjer, obezbjeđujući im neophodnu medicinsku pomoć.⁶³ Od ove obaveze ne smije biti odstupanja. Sud je prihvatio da medicinska pomoć u zatvorskim bolnicama ne mora uvijek biti na istom nivou kao što to nude najbolje javne medicinske ustanove. Ipak, država mora obezbijediti da zdravlje i dobrobit pritvorenika budu adekvatno obezbijeđeni.

Kako bi se utvrdilo da li je podnosilac predstavke primio neophodnu medicinsku pomoć dok je bio u pritvoru, od suštinskog je značaja da se utvrdi da li su mu državni organi obezbijedili dovoljan medicinski nadzor za blagovremenu dijagnozu i liječenje njegove bolesti.

59 *Kudła protiv Poljske* [VV], br. 30210/96, stavovi 92–94, ECHR 2000 XI; *Melnītis protiv Letonije*, br. 30779/05, stav 69, 28. februar 2012. godine.

60 *Kadiķis protiv Letonije (br. 2)*, br. 62393/00, stav 52, 4. maj 2006. godine; *Muršić protiv Hrvatske* [VV], br. 7334/13, stavovi 136–141, 20. oktobar 2016. godine.

61 *Modarca protiv Moldavije*, br. 14437/05, stavovi 60–69, 10. maj 2007. godine.

62 *Labita protiv Italije* [VV], br. 26772/95, stav 119, ECHR 2000 IV; *Kudła*, gore citirana, stavovi 92–94; *Blokhin protiv Rusije* [VV], br. 47152/06, stavovi 135–140, 23. mart 2016. godine.

63 *Mouïsel protiv Francuske*, br. 67263/01, stav 40, ECHR 2002 IX.

(c) Ocjena Suda

1) Uslovi u pritvoru

Poboljšanja napravljena u pritvoru, kada je u pitanju pritvor u 2008. godini i 2013. godini, a u svijetlu izvještaja CPT-a, sigurno su za pohvalu. Međutim, Sud nije mogao a da ne zaključi da su uslovi u pritvoru u kojima je boravio podnosilac predstavke u periodu od februara 2006. godine do avgusta 2009. godine predstavljali povredu člana 3 Konvencije.

2) Medicinska njega

Sud je ponovio da je obaveza državnih organa da obezbijede zdravlje i opštu dobrobit zatvorenika, uključujući, *inter alia*, obavezu adekvatne ishrane zatvorenika. Ipak, Sud je zaključio da podnosilac predstavke nije u potpunosti bio lišen adekvatne ishrane, već da je tužena država preduzela mjere kako bi prevazišla nastalu situaciju, uz pomoć porodice podnosioca predstavke. Nadalje, Sud je primijetio da su zatvorski službenici prisustvovali medicinskim pregledima podnosioca predstavke, uključujući psihijatrijske preglede i kolonoskopiju.

U tom pravcu, Sud je prepoznao bezbjednosni rizik koji predstavlja činjenica da je u konkretno vrijeme podnosiocu predstavke bila izrečena teška kazna zbog brojnih krivičnih djela, uključujući teško ubistvo. S druge strane, Sud je primijetio da, prilikom odobrenja prijema podnosioca predstavke u bolnicu, zatvorska uprava nije obezbijedila potpuni profil rizika, analizirajući, na primjer, da li je podnosilac postupao u skladu sa zatvorskim režimom, da li je bio impulsivan, manipulativan, nasilan, agresivan ili sposoban da napadne druge ili da naudi sebi. Ipak, Sud je ponovio da ne smatra, pod posebnim okolnostima konkretnog predmeta, da je opravdano posmatrati ovaj aspekt izolovano od ukupne medicinske pomoći koja je zaista pružena podnosiocu predstavke u znatnom vremenskom periodu.

Pod ovim okolnostima, na osnovu dokaza koje je imao pred sobom i ocjenjujući relevantne činjenice u cjelini, Sud je zaključio da prisustvo zatvorskog obezbjeđenja tokom medicinskih pregleda nije, samo po sebi, predstavljalo dovoljan nivo ozbiljnosti kako bi predstavljalo povredu člana 3 Konvencije.

Stoga je Sud utvrdio da nije bilo povrede člana 3 Konvencije u ovom smislu.

ii. Uticaj na praksu državnih organa

U presudi *Bigović protiv Crne Gore*, Evropski sud je još jednom podsjetio na pozitivnu obavezu države da obezbijedi da pritvorenci borave u uslovima koji su usklađeni sa poštovanjem ljudskog dostojanstva, te da ih način i metod izvršenja mjere pritvora ne podvrgava uznemiravanju ili teškoćama u intenzitetu koji prevazilazi neizbježan nivo patnje koji je svojstven pritvoru. To podrazumijeva stalnu brigu državnih organa o unaprjeđenju i održavanju zatvorskog sistema u skladu sa standardima dostignutim na nivou Savjeta Evrope.

3.2. Član 5 – Pravo na slobodu i sigurnost

Član 5 Pravo na slobodu i sigurnost

1. Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:
 - a. zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;
 - b. zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovino vanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;
 - c. zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično djelo ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;
 - d. lišenja slobode maloljetnika, prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;
 - e. zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica;
 - f. zakonitog hapšenja ili lišenja slobode osobe u cilju sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osobe protiv koje je u toku postupak deportacije ili ekstradicije.
2. Svako ko je uhapšen biće odmah obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o svim optužbama protiv njega.
3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode prema odredbama stava 1(c) ovog člana mora odmah biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašćeno da vrši sudsku vlast i mora imati pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti garancijama o pojavljivanju na suđenju.
4. Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo da izjavi žalbu sudu kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko ono nije bilo zakonito, naložio oslobađanje.
5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje.

Cilj člana 5 jeste sprječavanje neopravdanog ili proizvoljnog lišenja slobode.⁶⁴ Pojam slobode u smislu ovog člana odnosi se na fizičku slobodu nekog lica.⁶⁵ Osnovno pravilo je da lišenje slobode mora biti u skladu sa principom zakonitosti koji se cijeni prema nacionalnom, ali i međunarodnom pravu.⁶⁶ Pravo na slobodu i sigurnost nije apsolutno, što znači da se dozvoljava ograničenje ovog prava, ali samo u slučajevima propisanim Konvencijom.

⁶⁴ *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], stav 30.

⁶⁵ Harris, O' Boyle and Warbick, *Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition.

⁶⁶ *Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV], stav 79; *Toniolo protiv San Marina i Italije*, stav 46.

Evropski sud je, u izvještajnom periodu, donio dvije presude u kojima je utvrđena povreda člana 5 Konvencije: *Bigović protiv Crne Gore* i *Šaranović protiv Crne Gore*.

Bigović protiv Crne Gore

br. 48343/16

presuda od 19. marta 2019. godine

i. Analiza presude

Kako je u ovom predmetu utvrđena i povreda člana 3, činjenični prikaz predmeta predstavljen je u prethodnom poglavlju. U pogledu žalbi na povredu prava na slobodu i sigurnost ličnosti, Evropski sud je našao povredu člana 5 stav 1 i 3 Konvencije.

Član 5 stav 1 (c) Konvencije

(a) Relevantni principi

Relevantni principi u ovom smislu dati su u presudi *Mooren protiv Njemačke*.⁶⁷ Konkretno, izrazi „zakonito” i „u skladu sa zakonom propisanim postupkom”, upotrijebljeni u članu 5 stav 1 Konvencije, u suštini upućuju na domaće pravo, te navode na obavezu postupanja u skladu sa njegovim materijalnim i procesnim pravilima. Prvenstveno je na domaćim organima, posebno sudovima, da tumače i primjenjuju domaće pravo. Međutim, budući da na osnovu člana 5 stav 1 nepoštovanje domaćeg prava povlači za sobom povredu Konvencije, slijedi da Sud može i treba koristiti određeno ovlaštenje da pregleda je li bilo poštovano to pravo.

Ipak, „zakonitost” pritvora na osnovu domaćeg zakona jeste primarni, ali ne uvijek i odlučujući element. Sud mora dodatno biti uvjeren da je pritvor tokom razmatranog perioda bio u skladu sa svrhom člana 5 stav 1, a to je da se spriječi da lica budu lišena slobode na proizvoljnoj osnovi.

Sud dalje mora utvrditi da li je sam domaći zakon u skladu sa Konvencijom, uključujući opšte principe tamo izražene ili implicirane.

(b) Ocjena Suda

Sud je smatrao da je, u konkretnom predmetu, relevantno zakonodavstvo bilo dovoljno jasno formulisano. Ipak, nedostatak preciznosti u rješenjima o pritvoru kada je u pitanju trajanje produženja i nedostatak konzistentnosti u tom periodu, prije nego što je Vrhovni sud zauzeo Načelni pravni stav 2017. godine o tome da li su zakonski rokovi za ispitivanje pritvora obavezujući ili ne, činili su ih nepredvidljivim u njihovoj primjeni.

⁶⁷ *Mooren protiv Njemačke* [VV], br. 11364/03, stav 72, 9. jul 2009. godine.

Stoga je Sud utvrdio povredu člana 5 stav 1 Konvencije u odnosu na periode kada je proteklo više od dva mjeseca nakon stupanja optužnice na pravnu snagu bez novih rješenja o produženju pritvora podnosioca predstavke.

Član 5 stav 3 Konvencije

1) Period koji se uzima u razmatranje

Sud je ponovio stav da prilikom određivanja dužine trajanja pritvora do suđenja na osnovu člana 5 stav 3 Konvencije period koji se uzima u obzir počinje danom kada je optuženi odveden u pritvor i završava se danom potvrđivanja optužbe, čak i ako to uradi samo prvostepeni sud.

U smislu suštinske veze između člana 5 stav 3 Konvencije i stav 1 (c) toga člana, lice osuđeno u prvom stepenu ne može se smatrati pritvorenim „radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti zbog osnovane sumnje da je počinilo krivično djelo”, kako je navedeno u poslednjoj odredbi, već je u poziciji predviđenoj članom 5 stav 1 (a), koja omogućava lišenje slobode „na osnovu presude nadležnog suda”. Ipak, prilikom procjene razumnosti dužine trajanja pritvora podnosioca predstavke, Sud je izvršio globalnu procjenu akumuliranih perioda pritvora u smislu člana 5 stav 3 Konvencije.

Na osnovu procjene ukupnih perioda na osnovu člana 5 stav 3 Konvencije, Sud je zaključio da period koji se uzima u razmatranje u konkretnom predmetu iznosi pet godina, pet mjeseci i 24 dana.

(a) Relevantni principi

Na osnovu prakse Suda, pitanje da li je period pritvora razuman ne može biti procijenjeno *in abstracto*. Pitanje da li je razumno da optuženi ostane u pritvoru mora biti procijenjeno u svakom predmetu, u skladu sa njegovim posebnim karakteristikama.

Kontinuirani pritvor može biti opravdan samo ako postoje konkretni pokazatelji zahtjeva od javnog interesa koji će, bez obzira na pretpostavku nevinosti, prevagnuti nad pravilom poštovanja slobode pojedinca, oni moraju sadržati pozivanje na konkretne činjenice i lične okolnosti podnosioca predstavke koje opravdavaju pritvor. Kvaziautomatsko produžavanje pritvora krši garancije utvrđene članom 5 stav 3. Postojanje osnovane sumnje jeste uslov *sine qua non* za validnost kontinuiranog pritvora, ali nije dovoljno da opravda produženje pritvora nakon određenog proteka vremena.

Sud je pojasnio da se zahtjev da sudija pruži relevantne i dovoljne razloge za pritvor – uz postojanje osnovane sumnje – primjenjuje već u vrijeme donošenja prvog rješenja kojim se određuje pritvor, odnosno „odmah” nakon hapšenja. U takvim predmetima, Sud mora utvrditi da li drugi razlozi koje navode sudske vlasti nastavljaju da opravdavaju lišavanje slobode.

Kada su takvi razlozi „relevantni” i „dovoljni”, Sud mora takođe procijeniti da li su nadležni državni organi pokazali „posebnu marljivost” u sprovođenju postupka. Kompleksnost i posebne karakteristike istrage činioci su koji treba da budu razmatrani u ovom smislu. Teret dokazivanja u ovim pitanjima ne treba preokrenuti tako što će pritvoreno lice morati da pokaže postojanje razloga koji opravdavaju oslobađanje.

(b) Ocjena Suda

Prvenstveno, Sud je primijetio da je podnosilac predstavke zadržan u pritvoru više od pet godina i pet mjeseci. Dalje, Sud je primijetio da se svako periodično rješenje o produženju pritvora odnosilo ne samo na podnosioca predstavke već na još najmanje jednog okrivljenog i da je sadržalo iste razloge – opasnost od bjekstva, težina i broj krivičnih djela za koje su optuženi i kazne propisane za ova djela.

U slučaju podnosioca predstavke, opasnost od bjekstva je bio jedini razlog za njegov kontinuirani pritvor do 30. decembra 2011. godine, a to je četiri godine i sedam mjeseci pritvora. Tek tada su sudovi, dodatno, smatrali da bi puštanje na slobodu okrivljenih, uključujući podnosioca predstavke, narušilo javni red i mir. Čak su i tada, ipak, nadležni organi koristili standardizovane formulacije i u nekoliko prilika samo naveli da „razlozi za pritvor i dalje postoje”, bez ulaženja u bilo kakve detalje.

Sud je dalje primijetio da su, osim činjenice da je podnosilac predstavke relativno mlada osoba, sudovi – prilikom produžavanja pritvora – propustili da razmotre njegove lične okolnosti, kao što su njegov karakter i moral, dom, zanimanje, imovina, porodične veze i različite veze u državi u kojoj je krivično gonjen. Ovo su sve faktori u svijetlu kojih se mora procijeniti opasnost od bjekstva. Štaviše, Sud je primijetio da domaći sudovi nijesu napravili bilo kakvu konkretnu procjenu u vezi sa proporcionalnošću kontinuiranog pritvora podnosioca predstavke, konkretno, u svijetlu njegovog zdravstvenog stanja i protoka vremena.

Konačno, prilikom odlučivanja da li lice treba da bude pušteno na slobodu ili pritvoreno, državni organi su u obavezi da razmatraju alternativne mjere obezbjeđenja njegovog pojavljivanja na suđenju, što su u konkretnom predmetu propustili da urade.

Iz navedenih razloga, Sud je smatrao da su državni organi produžavali pritvor podnosioca predstavke na osnovima koji se ne mogu smatrati „dovoljnim”, pa su time propustili da opravdaju njegovo produženo lišavanje slobode na period duži od pet godina. Stoga nije neophodno ispitati da li je postupak protiv njega sproveden sa dužnom marljivošću.

Shodno tome, Sud je utvrdio povredu člana 5 stav 3 Konvencije.

Član 5 stav 4 Konvencije

Sud je primijetio da je 9. oktobra 2012. godine Viši sud oglosio podnosioca predstavke krivim i osudio ga na 30 godina zatvora. Tu presudu je potvrdio Apelacioni sud 2. aprila 2013. godine.

Vrhovni sud je 2. aprila 2014. godine ukinuo presudu Apelacionog suda, ali nije ukinuo osuđujuću presudu Višeg suda protiv podnosioca predstavke.

Stoga je njegov pritvor u relevantnom vremenu proisticao iz „osuđujuće presude nadležnog suda”, konkretno – Višeg suda od 9. oktobra 2012. godine. Na osnovu toga, ova žalba je očigledno neosnovana i odbačena u skladu sa članom 35 stavovi 3 (a) i 4 Konvencije.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je dužna dostaviti Komitetu ministara Akcioni izvještaj/plan do 19. decembra 2019. godine, gdje će biti predstavljene sve preduzete individualne i generalne mjere u cilju izvršenja predmetne presude.

Šaranović protiv Crne Gore

br. 31775/16

presuda od 5. marta 2019. godine

i. Analiza presude

Presudom je utvrđena povreda člana 5 stav 1 (c) Konvencije u vezi sa pritvorom podnosioca predstavke između 16. novembra i 15. decembra 2014. godine. Pored toga, Sud je ustanovio da utvrđivanje povrede predstavlja dovoljno pravično zadovoljenje za nematerijalnu štetu koju je pretrpio podnosilac predstavke. Podnosilac predstavke se žalio na osnovu člana 5 Konvencije i tvrdio da:

- a. je njegov pritvor od 16. novembra do 15. decembra 2014. godine bio nezakonit, jer nije bilo rješenja o pritvoru za taj period zbog propusta domaćih sudova da ispituju njegov pritvor u roku od 30 dana; u svakom slučaju, pritvor je mogao trajati najduže šest mjeseci bez optužnice, ali je u njegovom slučaju trajao više od dvije godine, a da optužnica nije stupila na snagu;
- b. su rješenja kojima je produžavan pritvor koji je trajao duže od dvije godine bila nedovoljno obrazložena. Posebno, sudovi su propustili da zaista ispituju da li su postojali razlozi za njegov pritvor, već su kopirali obrazloženje sa jednog rješenja na drugo.

Podnosilac predstavke se također žalio na osnovu člana 6 Konvencije da odluka Ustavnog suda od 29. maja 2015. godine nije sadržala obrazloženje u vezi sa njegovim žalbama, zbog čega nije imao na raspolaganju djelotvorni pravni lijek.

(a) Činjenice

Nepoznatog datuma između 18. i 26. jula 2013. godine, podnosilac predstavke je lišen slobode u Crnoj Gori, zbog postojanja osnovane sumnje da je organizovao ubistvo lica X, jer je smatrao da je brat lica X odgovoran za smrt njegovog brata, povodom koje je istragu vodilo Tužilaštvo za organizovani kriminal Srbije. Ministarstvo pravde Srbije zatražilo je izručenje podnosioca predstavke Srbiji, zbog sumnje da je počinio teško ubistvo, ali su taj zahtjev crnogorski sudovi odbili. U februaru, podnosilac predstavke je pušten iz pritvora. Dana 4. aprila 2014. godine, Vrhovno državno tužilaštvo Crne Gore odobrilo je krivično gonjenje podnosioca predstavke u Crnoj Gori.

Dana 8. aprila 2014. godine, podnosilac predstavke je lišen slobode u Crnoj Gori. Odluka se zasnivala na procjeni da je mogao da utiče na svjedoke i da bi njegovo puštanje na slobodu moglo ozbiljno da poremeti javni red i mir. Takođe je uzeta u obzir ozbiljnost djela za koje je osumnjičen, kao i težina zapriječene kazne.

Istražni sudija je odredio pritvor podnosiocu predstavke računajući od 8. aprila 2014. godine, u trajanju od najduže mjesec dana, zbog osnovane sumnje da je počinio teško ubistvo putem

podstrekavanja, za koje je predviđena zatvorska kazna od 10 godina ili više. U rješenju je navedeno da podnosilac predstavke može da utiče na svjedoke. Takođe je uzet u obzir način na koji je krivično djelo počinjeno, da je motiv bila osveta i da bi puštanje na slobodu podnosioca predstavke moglo da izazove revolt stanovništva i da predstavlja prijetnju javnom redu i miru. U smislu navedenog, smatrano je neprihvatljivim da podnosilac predstavke ostane na slobodi tokom postupka.

Pritvor podnosioca predstavke dalje je produžen 7. maja, 6. juna, 7. jula, 4. avgusta i 5. septembra 2014. godine, svaki put na po mjesec dana, na osnovu člana 175 stav 1 tačke (2) i (4) ZKP-a. Obrazloženje je bilo isto kao ranije. Dana 7. oktobra 2014. godine, Viši sud je produžio pritvor „do dalje odluke suda”, po podizanju optužnice Višeg državnog tužilaštva zbog teškog ubistva putem podstrekavanja i zbog kriminalnog udruživanja. Odlučujući po žalbi, Apelacioni sud je ukinuo presudu Višeg suda, nakon čega je Viši sud ponovo produžio pritvor „do dalje odluke suda”, dana 17. oktobra 2014. godine. Dana 22. oktobra 2014. godine, Viši sud je vratio optužnicu, tražeći dopunu istrage u odnosu na krivično djelo kriminalno udruživanje.

Nakon što je 13. novembra 2014. godine Više državno tužilaštvo donijelo naredbu o dopuni istrage, konkretno – u odnosu na kriminalno udruživanje, 15. decembra 2014. godine podnosilac predstavke se obratio zatvorskoj upravi i tražio puštanje na slobodu. On je tvrdio da njegov pritvor nije bio ispitan nakon isteka perioda od 30 dana, te da je shodno tome bio nezakonit od 15. novembra 2014. godine, pozivajući se na član 179 stav 2 ZKP-a. Istog dana, Viši sud je produžio njegov pritvor „do donošenja dalje odluke suda” na osnovu člana 175 stav 1 tačka (4) ZKP-a. Protiv ovog rješenja podnosilac predstavke je izjavio žalbu zbog povrede odredaba nacionalnog zakonodavstva i člana 5 Konvencije.

Apelacioni sud je odbio žalbu, utvrdivši da je na osnovu člana 179 stav 2 ZKP-a sud imao obavezu da ispita da li razlozi za pritvor i dalje postoje i da donese novo rješenje kojim se produžava ili ukida pritvor svakih 30 dana prije nego što je optužnica stupila na snagu i svakih dva mjeseca nakon što je optužnica stupila na snagu. Ipak, propust suda da to uradi u predviđenom roku ni u kom slučaju ne znači da je pritvor prekinut. Takođe je utvrdio da je pritvor podnosioca predstavke bio zakonit, jer je optužnica podignuta u roku od šest mjeseci. Nije bilo relevantno to što je optužnica vraćena i zahtijevana dalja istraga.

Između 25. decembra 2014. godine i 8. januara 2015. godine, podnosilac predstavke je podnio ustavnu žalbu, koju je Ustavni sud odbio 29. maja 2015. godine. Ustavni sud je utvrdio da su Viši sud i Apelacioni sud ispitivali postojanje razumne sumnje, procjenjivali postojeće dokaze i druge okolnosti koje opravdavaju produženje pritvora, upućujući na to koji dokazi su uzeti u obzir i dajući jasno i precizno objašnjenje za njihovo prihvatanje.

Pritvor je podnosiocu predstavke dalje produžavan rješenjima suda od 15. januara, 30. januara, 2. marta, 2. aprila, 4. maja, 4. juna, 6. jula, 6. avgusta, 10. septembra, 9. oktobra, 9. novembra i 9. decembra 2015. godine, 11. januara, 11. februara, 11. marta, 11. aprila, 11. maja, 13. juna, 15. jula, 25. jula, 1. septembra, 4. oktobra i 4. novembra 2016. godine.

Dana 25. jula 2016. godine, podnosilac predstavke je podnio ustavnu žalbu na rješenje Višeg suda o produženju pritvora od 11. maja 2016. godine i na odluku Apelacionog suda od 30. maja 2016. godine, kojom je ovo rješenje potvrđeno. Tvrdio je da je Sud utvrdio povredu člana 5 u predmetu koji je istovjetan sa njegovim i pozvao se na presudu *Mugoša protiv Crne Gore*.⁶⁸ Žalio se ponovo na nezakoniti pritvor između 15. novembra i 15. decembra 2014. godine i na svih 25 rješenja o produženju pritvora, jer nijesu bila dovoljno obrazložena, a obrazloženja su kopirana sa jednog rješenja na drugo.

Nakon toga, 9. decembra 2016. godine, podnosiocu predstavke pritvor je ukinut i on je pušten na slobodu. Dana 11. marta 2017. godine, podnosilac predstavke je ubijen ispred svoje kuće.

Sud je prihvatio da supruga podnosioca predstavke ima pravni interes da nastavi postupak u njegovo ime.

Sud je imao u vidu da je u junu 2013. godine Vrhovni sud zauzeo pravni stav da nakon što optužnica bude vraćena i tražena dopuna istrage dalji pritvor treba odrediti na osnovu člana 179 ZKP-a. U januaru 2017. godine, Vrhovni sud je zauzeo pravni stav da se nacionalni sudovi moraju dosljedno pridržavati rokova za kontrolu pritvora iz člana 179 stav 2 ZKP-a i da prekoračenje navedenih rokova ima za posledicu povredu prava na slobodu i bezbjednost ličnosti.

(b) Relevantni principi

Iako je prvenstveno na domaćim organima, posebno sudovima, da tumače i primjenjuju domaće pravo, drugačije je u odnosu na predmete gdje na osnovu člana 5 stav 1 nepoštovanje domaćeg prava povlači za sobom povredu Konvencije. U takvim slučajevima, Sud može i treba da koristi određeno ovlašćenje da ispita da li je domaće pravo sprovedeno.⁶⁹

„Zakonitost” pritvora na osnovu domaćeg zakona jeste primarni, ali ne uvijek i odlučujući element. Sud mora dodatno biti uvjeren da je pritvor tokom razmatranog perioda bio u skladu sa članom 5 stav 1, a to je da se spriječi da lica budu lišena slobode na proizvoljnoj osnovi. Sud, štaviše, mora utvrditi da li je sam domaći zakon u skladu sa Konvencijom, uključujući opšte principe tamo izražene ili implicirane.⁷⁰

⁶⁸ *Mugoša protiv Crne Gore*, br. 76522/12, 21. jun 2016. godine.

⁶⁹ *Mooren protiv Njemačke* [VV], br. 11364/03, stav 72, 9. jul 2009. godine; *Benham protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 10. jun 1996. godine, stav 41, Izvještaji o presudama i odlukama 1996-III; *Douiyeub protiv Holandije* [VV], br. 31464/96, stavovi 44-45, 4. avgust 1999. godine; *Mooren protiv Njemačke*, [VV], br. 11364/03, stav 73.

⁷⁰ *X protiv Finske*, br. 34806/04, stav 148, ECHR 2012 (izvodi); *Bik protiv Rusije*, br. 26321/03, stav 30, 22. april 2010. godine; *Winterwerp protiv Holandije*, 24. oktobar 1979. godine, stav 45, Serija A, br. 33.

(c) Ocjena Suda

Zakonitost pritvora između 15. novembra i 15. decembra 2014. godine

Sud je smatrao da je postupanje u zakonskim rokovima za preispitivanje osnovanosti pritvora od najvećeg značaja, naročito kada domaći sudovi nijesu bili u obavezi da navedu tačno trajanje pritvora.

Takođe, Sud je ponovio da, kada je u pitanju lišavanje slobode, naročito je značajno da se ispune opšti principi pravne sigurnosti. Stoga je od suštinskog značaja da uslovi za lišavanje slobode na osnovu domaćeg zakona budu jasno definisani i da zakon, sam po sebi, bude predvidljiv u svojoj primjeni, tako da ispuni standard „zakonitosti” utvrđen Konvencijom, kojim je propisano da svi zakoni budu dovoljno precizni da omoguće licu – ukoliko je potrebno uz odgovarajući savjet – da predvidi, u mjeri koja je razumna u datim okolnostima, posledice koje konkretna radnja može proizvesti.⁷¹

Sud je smatrao da je, u konkretnom predmetu, relevantno zakonodavstvo dovoljno jasno formulisano. Ipak, nedostatak preciznosti u rješenjima o pritvoru kada je u pitanju trajanje produženja pritvora i nedostatak doslednosti u tom periodu, prije nego što je Vrhovni sud zauzeo pravni stav 2017. godine o tome da li su zakonski rokovi za preispitivanje osnovanosti pritvora bili obavezujući ili ne, činili su ih nepredvidljivim u njihovoj primjeni.

Stoga pritvor podnosioca predstavke od 16. novembra do 15. decembra 2014. godine nije bio „zakonit” u smislu člana 5 stav 1 Konvencije. Shodno tome, Sud je utvrdio povredu člana 5 Konvencije u tom smislu.

Zakonitost pritvora nakon šestomjesečnog roka

Sud je zaključio da je, u konkretnom predmetu, relevantno domaće zakonodavstvo dovoljno precizno i predvidljivo u svojoj primjeni i da produženje pritvora podnosioca predstavke duže od šest mjeseci, mimo vremena za podizanje optužnice, nije bilo nezakonito. Evropski sud je imao u vidu da je optužnica vraćena i da je naložena dopuna istrage zbog krivičnog djela kriminalnog organizovanja, da su se stranke usaglasile da zakonski rok za podizanje optužnice nije obavezujući i da se može produžavati, da su rokovi za istragu svaki put produžavani u skladu sa propisanim zakonskim postupkom, sa izuzetkom gore navedenog perioda od 16. novembra do 15. decembra 2014. godine, da je pritvor tokom cijelog trajanja redovno ispitivan i da zakonsko ograničenje pritvora iznosi tri godine između podizanja optužnice i donošenja prvostepene odluke. Shodno tome, Sud je cijenio žalbu kao očigledno neosnovanu i odbacio je u skladu sa članom 35 stavovi 3 (a) i 4 Konvencije.

⁷¹ *Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 23. septembar 1998. godine, stav 54, Izvještaj o presudama i odlukama 1998-VII.

Član 5 stav 3 Konvencije

U ovom dijelu, Sud je primijetio da su žalba podnosioca predstavke zbog navodnog nedovoljnog obrazloženja rješenja o produženju pritvora, duže od dvije godine, kao i implicitna žalba na dužinu trajanja pritvora, pokrenute u njegovoj drugoj ustavnoj žalbi, koja je bila u radu u vrijeme odlučivanja Evropskog suda po ovoj predstavci. Na osnovu toga, Sud je odbacio ove žalbe kao prijevremene, na osnovu člana 35 stavovi 1 i 4 Konvencije.

Član 5 stav 4 Konvencije

Sud je smatrao da je Ustavni sud eksplicitno i opsežno ispitao navode podnosioca predstavke koji su se odnosili na navodni nedostatak obrazloženja u rješenjima o produženju pritvora za prvih osam mjeseci i odbio ih. Takođe je ispitao njegove druge žalbe koje su se odnosile na činjenicu da optužnica nije stupila na pravnu snagu i da njegov pritvor nije redovno ispitivan i smatrao ih neosnovanim.

Stoga je Sud zaključio da je Ustavni sud eksplicitno odgovorio na žalbe podnosioca predstavke. Na osnovu toga, Sud je cijenio žalbe podnosioca predstavke kao očigledno neosnovane i odbacio ih u skladu sa članom 35 stavovi 3 (a) i 4 Konvencije.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je je dostavila Komitetu ministara Akcioni izvještaj do 8. aprila 2019. godine, gdje je predstavila sve preduzete individualne i generalne mjere prema podnosiocu predstavke.

iii. Značaj za sudsku praksu presuda Bigović i Šaranović protiv Crne Gore

U presudama *Bigović* i *Šaranović* utvrđena je, između ostalog, povreda člana 5 Konvencije zbog prekoračenja zakonskih rokova za periodičnu kontrolu pritvora predviđenih u Zakoniku o krivičnom postupku. Takva povreda utvrđena je i u presudi *Mugoša protiv Crne Gore*.⁷²

Imajući u vidu da su presude Evropskog suda protiv Crne Gore, u skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore, izvor prava u nacionalnom pravnom poretku i da je cilj njihovog donošenja da se, u skladu sa obavezama koje je država preuzela ratifikacijom Evropske konvencije, preduprijedi dalje kršenje prava koje je utvrđeno u presudi Evropskog suda, a time na adekvatan način i izvrši presuda tog Suda, Krivično odjeljenje Vrhovnog suda Crne Gore je, nakon donošenja presude u predmetu *Mugoša protiv Crne Gore*, dana 17. januara 2017. godine, zauzelo pravni stav *Su.V br. 7/17*, u kojem je izraženo da je: „[...] sud dužan da se dosledno pridržava rokova za kontrolu pritvora iz čl. 179 st. 2 i iz čl. 198 st. 1 ZKP. Prekoračenje navedenih rokova ima za posledicu povredu prava na slobodu i bezbjednost ličnosti.”

⁷² *Mugoša protiv Crne Gore*, br. 76522/12, 21. jun 2016. godine.

Treba naglasiti da se povrede u predmetima *Šaranović* i *Bigović* odnose na vrijeme trajanja pritvora prije zauzimanja pomenutog pravnog stava i da su sudovi shvatili da u daljoj praksi treba blagovremeno da sprovode kontrolu pritvora i spriječe povrede Konvencije pomenute vrste.

Kao poseban primjer navodimo predmet *Kr-S.br.8/19*, u kojem je Vrhovni sud vodio računa o zakonskim rokovima za preispitivanje osnovanosti pritvora, kada je u rješenju naveo:

„Specijalno državno tužilaštvo dostavilo je Vrhovnom sudu Crne Gore predlog Kti-S.br.6/19 od 29.10.2019. godine, kojim je traženo da se okrivljenima produži pritvor tri mjeseca zbog krivičnih djela koja su im stavljena na teret naredbom o proširenju istrage, a koji pritvor je po posljednjem rješenju mogao trajati do 30.10.2019. godine do 06,30 časova. Uz predlog su dostavljena dva foldera, ali u njima nije postojala naredba o proširenju istrage protiv ovih okrivljenih, kako bi Vrhovni sud utvrdio u odnosu na koja krivična djela je proširena istraga, a naredbu za proširenje istrage nije mogao da zamjeni poseban policijski izvještaj na koji se specijalno tužilaštvo pozivalo u propratnom aktu, u kom je navedeno da se taj izvještaj nalazi u folderu Kts.br.141-18-V dio. Naredbu o proširenju istrage za ove okrivljene, takođe nijesu mogli da zamjene navodi tužioca da takva naredba postoji.”

Imajući u vidu ovo, Vrhovni sud je:

„[...] vratio predlog Specijalnog državnog tužilaštva sa dostavljena dva foldera i ukazao da je potrebno da dostave spise predmeta u kojima se nalazi naredba za proširenje istrage koja se odnosi na okrivljene, kao i dokaze koje su u dosadašnjem toku istrage prikupili u odnosu na krivična djela koja se stavljaju na teret ovim okrivljenim”.

Međutim, kako do dana 30. oktobra 2019. godine do 6.30 h, kada je okrivljenima istekao pritvor, nijesu dostavljeni traženi spisi niti dopunjen predlog, već je isto učinjeno dana 30. oktobra 2019. godine u 15.20 h, nakon isteka radnog vremena, Vrhovni sud je odbio predlog za produženje pritvora navodeći:

„Specijalno državno tužilaštvo je dostavilo tražene spise predmeta i uredilo predlog za produženje pritvora nakon što je okrivljenima istekao pritvor po posljednjem rješenju i nakon što su okrivljeni pušteni na slobodu. Rješenje o produženju pritvora nadležni sud može donijeti samo ako pritvor u vrijeme odlučivanja o predlogu nadležnog tužioca nije istekao. Stoga, Vrhovni sud nije mogao produžavati pritvor okrivljenima koji su se u trenutku dostavljanja kompletnih spisa predmeta i uređenog predloga Specijalnog državnog tužilaštva, a time i u trenutku odlučivanja ovog suda o tom predlogu, nalazili na slobodi, zbog čega nije bilo potrebe da se ovaj sud upušta u ocjenu osnovanosti neblagovremeno dostavljenog (odnosno uređenog) predloga za produženje pritvora.”

Takođe, u predmetu Osnovnog suda u Podgorici *Kv.br.1101/18*, vodilo se računa o rokovima za produženje pritvora, pa je sud naveo:

„Rješenjem sudije za istragu Osnovnog suda u Podgorici Kri. br. 587/18 od 25.10.2018. godine određen je pritvor okrivljenom E. M. po pritvorskom osnovu iz čl. 448 st. 1 tač. 1 Zakonika o krivičnom postupku, zbog osnovane sumnje da je izvršio krivično djelo nedozvoljene polne radnje iz čl. 208 st. 1 u vezi čl. 206 st. 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, u trajanju od najduže 30 dana od dana i časa lišenja slobode, odnosno od 22.10.2018. godine, od 21,05 časova. Okrivljenom je pritvor produžen rješenjem ovog suda Kv. br. 1016/18 od 16.11.2018. godine, zbog istog krivičnog djela i po istom pritvorskom osnovu. Kako se okrivljeni E. M. nalazi u pritvoru, to je ovo vijeće po službenoj dužnosti, u smislu čl. 448 st. 3 u vezi čl. 179 st. 2 Zakonika o krivičnom postupku, ispitalo razloge za dalje trajanje pritvora i našlo da je neophodno isti produžiti okrivljenom po pritvorskom osnovu iz čl. 448 st. 1 tač. 1 Zakonika o krivičnom postupku.”

Kontrola pritvora u rokovima iz člana 179 stav 2 može se vidjeti i u rješenjima Osnovnog suda u Podgorici, od kojih se kao primjeri mogu navesti predmeti: **Kv.br.1088/18**, **Kv.br.1106/18** i **Kv.br.624/18**.

U presudi u predmetu *Bigović protiv Crne Gore*, Evropski sud se pozvao na ranije uspostavljene važne principe o potrebi da sud, uz postojanje osnovane sumnje, pruži relevantne i dovoljne razloge za pritvor. Uz ocjenu da li su takvi razlozi „relevantni” i „dovoljni”, sud mora procijeniti da li su nadležni državni organi pokazali „posebnu marljivost” u sprovođenju postupka. U praksi sudova Crne Gore postoje odluke koje u navedenom smislu slijede praksu Evropskog suda.

Tako, rješenjem **Kr.br.33/19** od 31. jula 2019. godine, kojim je odbijen predlog za produženje pritvora, Vrhovni sud je podsjetio da:

„[...] osnovana sumnja da je lice izvršilo krivično djelo predstavlja materijalni uslov za određivanje pritvora i ona mora biti zasnovana na činjenicama i dokazima koje ukazuju na vjerovatnoću da je lice o kome se radi učinilo krivično djelo. Uz postojanje osnovane sumnje mora se procijeniti i to da li za pritvor postoje relevantni i dovoljni razlozi koji proizilaze iz pribavljenih činjenica i informacija. Zbog toga u predlogu za određivanje pritvora moraju biti navedene činjenice koje idu u prilog pritvaranju ili produženju pritvora, a ne samo navedene odredbe zakonika koje daju mogućnost za određivanje ili produženje pritvora. Prema tome, predlog za produženje pritvora mora da sadrži obrazloženje osnovanosti tvrdnje zbog čega pritvor treba produžiti”, a u konkretnom slučaju, predlog po nalaženju Vrhovnog suda, nije sadržao „individualizaciju osnovanosti pritvora, jer uopšte ne sadrži činjenice i dokaze iz kojih proizilazi osnovana sumnja da su okrivljeni izvršili krivična djela koja im se stavljaju na teret, niti relevantne i dovoljne činjenice koje opravdavaju postojanje pomenutog pritvorskog razloga, a što mora da sadrži, imajući u vidu da se u odlukama o produženju pritvora ne mogu samo ponavljati stalno isti razlozi i ne mogu se koristiti apstraktne formulacije u predlozima za produženje pritvora, pa ni u odlukama kojima se takvi predlozi prihvataju.”

Pored toga, Vrhovni sud u svojim odlukama podsjeća i na obavezu hitnog postupanja u pritvorskim predmetima. S tim u vezi, u predmetu **Kr.br.3/19**, Vrhovni sud je, prilikom odlučivanja, vodio računa o „posebnoj marljivosti” u vođenju postupka, pa je zbog toga što postupak nije vođen imajući u vidu hitnost, shodno članu 174 stav 2 Zakonika o krivičnom postupku, odbio predlog, nalazeći da nema važnih razloga za produženje pritvora, što je obrazložio time da:

„U konkretnom slučaju, državni tužilac ne samo da nije postupao sa posebnom hitnošću, nego je zapaženo potpuno odsustvo bilo kakve aktivnosti u pravcu obezbjeđenja blagovremene izrade nalaza i mišljenja vještaka, kojim je po očekivanju državnog tužioca bilo moguće otkriti identitet saučesnika u predmetnom krivičnom djelu. Tako je državni tužilac tri puta predlagao produženje pritvora zbog opasnosti da će okrivljeni uticati na za sada neidentifikovane saučesnike koji bi se po njegovoj ocjeni trebali otkriti informaciono-tehnološkim vještačenjem, a da ništa nije preduzeo da se vještačenje, koje nije po ocjeni Vrhovnog suda nije složeno, okonča i tako istraga privede kraju [...]. Okrivljeni, koji se nalazi u pritvoru, ne može trpjeti štetne posljedice neopravdanog odugovlačenja postupka od strane državnog tužilaštva (koji je u fazi istrage jedini odgovoran za hitno provođenje dokaznih radnji pa i nalaza i mišljenja vještaka) i zbog toga trpjeti da mu se produžava pritvor mimo razumne, odnosno neophodne i nužne mjere.”

Slično tome, Vrhovni sud je, odlučujući o predlogu za produženje pritvora u predmetu **Kr.br.53/19**, naveo da:

„[...] iz spisa predmeta proizilazi da je okrivljenom određen pritvor 22.8.2019. godine i istog dana državno tužilaštvo je donijelo naredbu za sprovođenje istrage, naredbu za DNK vještačenje i naredbu za hemijsko vještačenje. Tokom trajanja pritvora u prvih trideset dana, državno tužilaštvo nije preduzelo ni jednu radnju u pravcu daljeg rasvjetljenja ovog krivičnog djela, pa ni u pravcu eventualnog psihijatrijskog vještačenja na okolnost provjere odbrane okrivljenog da li je heroinski zavisnik, što je on isticao već na prvom saslušanju kod državnog tužioca na zapisniku od 21.8.2019. godine. Nakon što je pritvor prvi put produžen za mjesec dana, u periodu trajanja pritvora do narednog predloga za produženje pritvora, državni tužilac takođe nije preduzeo ni jednu radnju. Nakon što je pritvor 16.10.2019. godine drugi put produžen od strane Višeg suda u Podgorici, državni tužilac sve do 13.11.2019. godine nije preduzeo ni jednu radnju, s tim što su u tom periodu pristigla dva nalaza i mišljenja vještaka (o DNK vještačenju i hemijskom vještačenju po naredbi od 22.8.2019. godine).”

Shodno tome, Vrhovni sud je naveo da nije osnovano produžiti pritvor imajući u vidu i praksu Evropskog suda koji je u presudi *Stögmüller protiv Austrije* ukazao da čl. 5 st. 3 Konvencije propisuje da pritvaranje ne smije preći razumno vrijeme. S tim u vezi u § 4 pomenute presude između ostalog navodi se, da se od suda: „... nužno zahtjeva, kada ispituje da li se čl. 5 st. 3 uvažio, da razmotri i procijeni razumnost ... pritvaranja i ... ozbiljnost odstupanja od pravila poštovanja individualne slobode.” Ovo dalje znači, a kako je ukazano u § 5 iste presude, da „... čl. 5 stav 3 Konvencije ... propisuje da pritvaranje ne smije preći razumno vrijeme ... i impli-

cira da mora postojati posebna marljivost i provođenje krivičnog postupka u slučajevima koji se tiču pritvorenih osoba.”

U predmetu **Kr.br.46/19** Vrhovni sud je, cijeneći ispunjenost uslova za produženje pritvora, naveo da:

„Državno tužilaštvo predlaže produženje pritvora iz razloga što istraga nije završena budući da nije pribavljen nalaz i mišljenje o DNK vještačenju. Iz sadržine spisa predmeta proizilazi, a shodno naredbi kojom je određena ova vrsta vještačenja, da se utvrđivanje eventualnog postojanja biološkog materijala okrivljenog traži radi rasvjetljenja činjenice i okolnosti vezano za krivično djelo falsifikovanje isprave iz čl. 412 st. 2 u vezi st. 1 KZ CG za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca do pet godina. Odredbom čl. 177 st. 3 ZKP-u, propisano je da Vrhovni sud može na obrazložen predlog državnog tužioca produžiti pritvor najduže za još tri mjeseca (nakon isteka trajanja pritvora od tri mjeseca) samo u slučaju da se postupak vodi za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora preko pet godina. Kod takvog stanja stvari po zakonu nije bilo moguće da se za krivično djelo falsifikovanje isprave iz čl. 412 st. 2 u vezi st. 1 KZ CG, za koje istraga još uvijek nije okončana, produži pritvor od strane Vrhovnog suda. To što je okrivljenom istovremeno stavljeno na teret krivično djelo iz čl. 300 st. 1 KZ CG, za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od dvije do deset godina, nije imalo uticaja na drugačiju odluku ovog suda. Ovo iz razloga što je istraga u odnosu na ovo krivično djelo okončana, budući je okrivljeni priznao da je prevezio od jedne do druge destinacije opojnu drogu marihuanu, a njegovo priznanje potvrđeno je nalazom i mišljenjem vještaka hemijske struke, fotelaboratom, potvrdom o privremenom oduzimanju predmeta, izvještajem o kriminalističko tehničkom pregledu lica mjesta. Konačno, ni predlogom državnog tužilaštva ne ukazuje se da je potrebno pribavljati bilo koji dokaz iz koga bi se eventualno utvrđivale okolnosti za krivično djelo iz čl. 300 st. 1 KZ CG. Dakle, nema osnova da se u fazi istrage okrivljenom produži pritvor na osnovu čl. 177 st. 3 ZKP-u, u situaciji kada se dokazi i podaci koje treba pribaviti ne odnose na krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko pet godina.”

No, Vrhovni sud je donosio i odluke kojima se produžava pritvor, polazeći od standarda Evropskog suda. Tako je u predmetu **Kr.br.45/19** Vrhovni sud našao da:

„Istraga u dosadašnjem toku trajanja pritvora nije mogla biti završena iz objektivnih razloga. Naime, u konkretnom slučaju naredba za sprovođenje istrage donijeta je protiv 9 okrivljenih, a nakon toga istraga je nekoliko puta proširivana na druga lica, što je sve učinilo postupak istrage složenijim i zbog brojnih okrivljenih i zbog brojnih dokaza koje je bilo nužno pribaviti, a zbog čega i nije bilo moguće okončati ovu fazu postupka u prethodna tri mjeseca koliko je do sada trajao pritvor okrivljenom D. V. Za krivično djelo teško ubistvo iz čl. 144 st. 1 tač. 1 KZ CG, koje se stavlja na teret okrivljenom D. V., propisana je kazna zatvora u trajanju od najmanje deset godina, ili kazna dugotrajnog zatvora (kazna od trideset do četrdeset godina zatvora). Okrivljeni D. V. ima tazbinske

srodnike u inostranstvu, u Republici Srbiji. Ove činjenice, po ocjeni Vrhovnog suda, i pored činjenice da okrivljeni D.V. ima troje djece, ukazuju na opasnost da će okrivljeni pobjeći i tako ometati krivični postupak, u čemu mu logistika mogu biti tazbinski srodnici u inostranstvu, a na šta ga može motivisati najteža kazna u krivičnom zakonodavstvu koja je propisana za krivično djelo koje mu se stavlja na teret. Imajući to u vidu, Vrhovni sud je ocijenio da je predlog VDT Podgorica osnovan, pa je okrivljenom produžio pritvor po pritvorskom osnovu iz čl. 175 st. 1 tač. 1 ZKP-u, a za krivično djelo teško ubistvo. Kod navedenog, Vrhovni sud je imao u vidu i praksu Evropskog suda za ljudska prava, a naime, da priroda i težina kazne koja bi mogla biti izrečena u konkretnom predmetu, konkretnom izvršiocu (predmet *De Jong, Baljet i Van Der Bring v. Netherlands*, br. 8805/79, 8806/79, 9242/81, 22. maj 1984. godine) i postojanje socijalnih veza (ličnih i poslovnih) sa licima iz inostranstva koja bi mogla olakšati bjekstvo (predmet *Punzelt v. Czech Republic*, br. 31315/96, 25. april 2002. godine), jesu činjenice koje bi ukazivale na postojanje opasnosti od bjekstva.”

U predmetu *Bigović*, Evropski sud je ponovio princip da, na osnovu ustanovljene sudske prakse, odgovor na pitanje da li je period pritvora razuman ne može biti procijenjen *in abstracto*. Pitanje da li je razumno da optuženi ostane u pritvoru mora biti ocijenjeno u svakom predmetu, u skladu sa njegovim posebnim karakteristikama. S tim u vezi, a pozivajući se na praksu u drugom predmetu Evropskog suda (*Šuput protiv Hrvatske*, br. 49905/07, od 31. januara 2011. godine, stavovi 106, 107 i 108), gdje je u presudi ukazano da se kriterijum težine djela takođe ne može cijeliti *in abstracto*, Vrhovni sud je u rješenju **Kr.br.26/19** našao da:

„Cijeneći težinu krivičnog djela za koje su okrivljeni osnovano sumnjivi, izraženu kroz visinu zakonom zapriječene kazne, te posebno teške okolnosti djela koje se ogledaju kroz način izvršenja krivičnog djela, da je okrivljeni M.B.1. drvenim kolcem, a okrivljeni M.B.2. drvenom pritkom, više puta udarali u predjelu glave i tijela oštećenog R. B., kojom prilikom su mu nanijeli teške tjelesne povrede usljed kojih je kod istog nastupila smrt, iskazujući pri tom upornost i bezobzirnost u cilju izvršenja predmetnog krivičnog djela. Ovaj sud je imao u vidu i okolnosti pod kojima je došlo do predmetnog krivičnog djela, da su okrivljeni i oštećeni bili komšije, da su bili u negovoru zbog neriješenih imovinskih odnosa, pa navedene okolnosti u svojoj ukupnosti predstavljaju relevantne i dovoljne razloge koji ukazuju da pritvor treba produžiti po pritvorskom osnovu po čl. 175 st. 1 tač. 4 ZKP, jer je nužan radi nesmetanog vođenja krivičnog postupka, kako je to i osnovano predložilo Više državno tužilaštvo u Bijelom Polju.”

Na primjere pozivanja na praksu Evropskog suda u pogledu valjanosti razloga nailazi se i kod drugih sudova. Tako je Apelacioni sud Crne Gore, u predmetu **Kvž.br.65/19**, primjenio standarde iz prakse Evropskog suda, navodeći:

„Naime, pretpostavka nevinosti krši se samo ako sudska odluka koja se odnosi na podnosioca žalbe odražava stav da je on kriv, a da prije toga njegova krivica nije dokazana u skladu sa zakonom, a naročito ako nije imao priliku da iskoristi svoje pravo na odbranu,

koje stanovište je zastupljeno i u praksi Evropskog suda za ljudska prava (predmet *Mati-jašević protiv Srbije*, br. 23037/04 od 19. septembra 2006. godine i predmet *Mugoša protiv Crne Gore*, br. 76522/12 od 21. juna 2016. godine). Imajući u vidu sadržinu pobijanog rješenja, nesumnjivo je da prvostepeni sud u istom apsolutno nije iznio tvrdnju da je okrivljeni M. T. izvršilac predmetnih krivičnih djela, već da je osnovano sumnjiv da je učinio krivično djelo koje mu se stavlja na teret. Dakle, kako je prvostepeni sud pobijanim rješenjem produžio pritvor okrivljenom M. T., zbog postojanja osnovane sumnje da je izvršio krivično djelo koje mu se stavlja na teret optužnicom VDT u Podgorici Kt.br. 196/18 od 23.11.2018. godine, te zbog postojanja razloga koji čine osnovanim produženje pritvora okrivljenome po predmetnim pritvorskim osnovima, koje razloge i ovaj sud u cjelosti prihvata kao dovoljne i jasne, to je takva odluka (pobijano rješenje) prvostepenog suda, u svemu u skladu sa zakonom.”

U predmetu **Kv.br.58/19** Višeg suda u Podgorici nailazi se na detaljno obrazloženje osnovane sumnje u rješenju o produženju pritvora, gdje sud navodi da:

„Naime, po nalaženju ovog vijeća, okrivljeni Đ. A. osnovano je sumnjiv da je izvršio krivično djelo neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 300 st. 1 KZ CG koje mu se stavlja na teret optužnicom Višeg državnog tužilaštva u Podgorici Kt.br.199/18 od 23.11.2018. godine, koja osnovana sumnja proizilazi iz dokaza na kojima se zasniva predmetna optužnica, a naročito iz službene zabilješke Uprave policije – Regionalni centar granične policije „Centar”, OGB Tuzi br. 480/18 od 28.10.2018. godine iz koje proizilazi da su ovlašćeni policijski službenici dana 28.10.2018. godine, oko 19,00 časova postupajući po operativnim saznanjima, primijetili i na raskrsnici puteva Dubrave i Vuksanlekići pokušali da zaustave vozilo crne boje, marke „BMW” karavan, bez zadnje registarske oznake, u kojem se nalazilo jedno lice, a koje vozilo se nije zaustavilo, da su ovlašćeni službenici policije ponovo pokušali da zaustave navedeno vozilo na putnom pravcu Tuzi-Mataguži, u blizini „Trend” marketa, ali da je vozilo ponovo nastavilo kretanje kroz selo Vranj, u pravcu Zbelja, gdje su ga ovlašćeni službenici policije izgubili iz vida, da su kasnijom pretragom terena u mjestu Zbelj pored puta pronašli PMV marke „BMW”, karavan crne boje, bez zadnje registarske oznake dok se na vozilu nalazila prednja registarska oznaka PG ----, sa upaljenim farovima, otvorenim vozačevim vratima, polomljenim zadnjim brisačem i vidnim oštećenjima, odnosno freškim ogrebotinama na haubi i krovu vozila, dok su nedaleko od vozila pronađene dvije odbačene crne PVC vreće oblijepljene selotejp trakom u kojima se nalazilo 30 pakovanja, biljne materije, tamno zelene boje za koju se pretpostavlja da se radi o opojnoj drogi „marihuana”. Osnovana sumnja utvrđuje se i iz potvrde o privremeno oduzetim predmetima Uprave policije -SKP-Odsjek za borbu protiv droge Ku.br.848/18 od 30.10.2018. godine, iz kojih proizilazi da su ovlašćeni policijski službenici dana 30.10.2018. godine, od lica Đ. A. privremeno oduzeli 2 veća PVC pakovanja (džaka) u kojima se nalazi 30 manjih PVC pakovanja u kojima se nalazi biljna materija tamno zelene boje, kao i PMV marke „BMW” registarskih oznaka PG ----, crne boje karavan, izvještaja Forenzičkog centra Danilovgrad o hemijskom vještačenju br. 4787/18 od 16.11.2018. godine, iz

kojeg proizilazi da dostavljeni biljni materijal ukupne neto mase 29930, potiče od biljke čiji je botanički naziv *cannabis sativa*-konopolja, te da isti sadrži tetrahidrokanabinol u koncentraciji iznad 0,2%, dijela odbrane okrivljenog u kojoj nije sporio da je kritičnog dana on upravljao PMV marke „BMW” karavan, a u kojem su se nalazila dva džaka, a koja činjenica predstavlja osnovni uslov da bi se prema nekom licu odredio, a samim tim i produžio pritvor.”

Kada se radi o ocjeni postojanja razloga za određivanje pritvora i o principu supsidijarnosti i proporcionalnosti, kao primjer koji slijedi praksu Evropskog suda navodi se predmet Vrhovnog suda **Kr-S.br.10/19**, gdje je u rješenju o produženju pritvora navedeno:

„Ovaj sud je imao u vidu težinu krivičnih djela stavljenih na teret okrivljenom, izraženu kroz visinu zakonom zaprijećene kazne, težine kazne koja bi mogla biti izrečena za slučaj da bude oglašen krivim i činjenice da je okrivljeni strani državljanin Republike Srbije sa prebivalištem u Beogradu, kao i državljanin Republike Hrvatske sa prebivalištem u Makarskoj i da mu jedno od djece živi u Švajcarskoj, što ukazuje da okrivljeni ima razvijene društvene, socijalne i porodične veze van teritorije Crne Gore od kojih može zatražiti i dobiti pomoć u bjekstvu i skrivanju za slučaj da se nađe na slobodi i na taj način ometati vođenje postupka. Navedene okolnosti po ocjeni ovog suda u svojoj ukupnosti ukazuju da postoji opasnost od bjekstva okrivljenog ukoliko bi se našao na slobodi, pa se produženje pritvora okrivljenom pokazuje opravdanim po osnovu čl. 175 st. 1 tač. 1 Zakonika o krivičnom postupku, kako je to i osnovano predložilo Specijalno državno tužilaštvo u Podgorici.

Prilikom odlučivanja o daljem trajanju pritvora, a poštujući principe proporcionalnosti i supsidijarnosti, ovaj sud je imao u vidu da se okrivljeni nalazi u pritvoru od 20.8.2019. godine, da se još uvijek vodi istraga, koja je početna faza krivičnog postupka, pa je ocijenio da se s obzirom na ove i gore navedene okolnosti, pritvor u konkretnom slučaju pokazuje kao nužna i srazmjerna mjera za nesmetano vođenje krivičnog postupka, jer se svrha zbog kojeg se pritvor produžava ne može postići nekom blažom mjerom. S tim u vezi, ovaj sud je posebno imao u vidu da u konkretnom slučaju postoje okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva, zbog kojih je pritvor nužno produžiti, a ovo posebno zbog toga što okrivljeni (...) ima državljanstvo i Republike Srbije i Republike Hrvatske, a ugovorima o izručenju između Crne Gore i pomenutih država nije predviđena mogućnost izručenja sopstvenih državljana zbog krivičnih djela zloupotreba ovlašćenja u privredi i utaja poreza i doprinosa. Uz to, ovaj sud je imao u vidu dosadašnji tok istrage, sa obimnim i zahtjevnim dokaznim radnjama, kao i dokazne radnje koje su preostale da se sprovedu, zaključujući da je pritvor neophodno produžiti za još dva mjeseca, kako je to predloženo od strane Specijalnog državnog tužilaštva, uz očekivanje da će se u periodu za koji je pritvor produžen okončati istraga.

Ovaj sud je ocijenio da nema mjesta produženju pritvora i po osnovu iz čl. 175 st. 1 tač. 4 Zakonika o krivičnom postupku, kako se to navodi u predlogu za produženje pritvora.

Naime, navedeni pritvorski osnov podrazumijeva da je pritvor nužan radi nesmetanog vođenja postupka, a u pitanju je krivično djelo za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od 10 godina ili teža kazna i koje je posebno teško zbog načina izvršenja ili posljedica. Dakle, uz težinu kazne koja se može izreći, od odlučnog značaja su i okolnosti vezane za način izvršenja krivičnog djela ili za njegove posledice, a ne i druge okolnosti koje nijesu povezane sa načinom izvršenja ili posljedicama krivičnog djela. Mora se raditi o izuzetnim okolnostima koje opravdavaju određivanje i trajanje pritvora radi nesmetanog vođenja krivičnog postupka. One, kao takve nijesu sadržane u predlogu za produženje pritvora, već se u njemu iznose činjenice koje se ne mogu dovesti u vezu sa načinom izvršenja ili posljedicama predmetnih krivičnih djela. Zbog toga se produženje pritvora ne može zasnivati i na pomenutom pritvorskom osnovu.

Navedena ocjena je u skladu i sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, koji je u presudi *Letellier protiv Francuske* zaključio da težina djela i reakcije javnosti na neka krivična djela mogu dovesti do narušavanja reda u društvu koje može da opravda pritvor u pretkrivičnom postupku, bar izvjesno vrijeme i da se samo u izuzetnim okolnostima ovaj faktor može uzeti u obzir u onoj mjeri u kojoj domaće pravo uvažava pojam narušavanja javnog reda usljed krivičnog djela. Međutim, ovaj osnov može se smatrati relevantnim i dovoljnim jedino pod uslovom da se zasniva na činjenicama koje mogu da pokažu da bi puštanje okrivljenog na slobodu zaista i dovelo do remećenja javnog reda (presuda br. 12369/86, 26.6.1991. godine, st. 50). Slijedeći ovaj standard, ovaj sud je zaključio da uz težinu krivičnog djela koje se okrivljenom u konkretnom slučaju stavlja na teret, u predlogu za produženje pritvora nijesu navedene i izuzetne okolnosti koje bi opravdavale produženje pritvora i po navedenom osnovu, koji je sadržan i u odredbi čl. 175 st. 1 tač. 4 Zakonika o krivičnom postupku.”

3.3. Član 6 – Pravo na pravično suđenje

Član 6 Pravo na pravično suđenje

1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti sa cijelog ili sa dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.
2. Svako ko je optužen za krivično djelo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.
3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima sljedeća minimalna prava:
 - a. da u najkraćem mogućem roku, detaljno i na jeziku koji razumije, bude obaviješten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega
 - b. da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
 - c. da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtijevaju;
 - d. da ispituje svjedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbijedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist, pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega;
 - e. da dobije besplatnu pravnu pomoć prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.

Za princip vladavine prava od suštinskog je značaja pravično suđenje. Sud je razvio izuzetno bogatu praksu u pogledu ovog člana, s obzirom na to da je to odredba na koju se podnosioci predstavlki najčešće pozivaju.⁷³

Član 6 se odnosi na krivične i građanske postupke, i to ne samo na postupak pred sudom već i na faze koji mu prethode, odnosno koje slijede.⁷⁴ Kompleksnost člana ogleda se u tome što obuhvata niz garancija: pravo na pristup sudu, nezavisan i nepristrasan sud obrazovan po zakonu, pravičan postupak, suđenje u razumnom roku, pretpostavku nevinosti, pravo na odbranu, pravo na obrazloženu presudu itd.

⁷³ Član 6 Evropske Konvencije o ljudskim pravima – Pravo na pravično suđenje, Priručnik za advokate, Interights.

⁷⁴ A guide to the implementation of the Article 6, Nuala Moule.

Zadatak Suda je da ispita da li je postupak, u cjelini, bio pravičan i u skladu sa garancijama predviđenim ovom odredbom.⁷⁵

U izvještajnom periodu, Evropski sud je donio ukupno 10 presuda u kojima je utvrđena povreda člana 6. U presudama *Rajak, Montemlin Šajo, Novaković i drugi, Arčon i drugi, Jasavić i Lekić* utvrđena je povreda prava na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku, dok je u presudi *KIPS DOO i Drekalović* sud utvrdio povredu člana 6 stav 1 zbog prekomjerne dužine trajanja upravnog postupka.⁷⁶ U presudi *Kešelji i drugi* utvrđena je povreda člana 6, jer nije obezbijeđeno izvršenje pravosnažne sudske odluke, što je za posljedicu imalo i povredu člana 1 Protokola br. 1. U presudama *Brajović i drugi* i *Vujović i Lipa D.O.O.* utvrđena je povreda prava na pristup sudu.

3.3.1. Član 6 stav 1 – pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku

Presude zbog povrede člana 6 stav 1 Konvencije usled prekomjerne dužine domaćih sudskih i upravnih postupaka i dalje predstavljaju najveći procenat svih donijetih presuda Evropskog suda na godišnjem nivou. Imajući u vidu da su ovo ponavljajući predmeti, analiza ovih presuda data je u kontekstu grupe, a ne i pojedinačnih predmeta. Za presudu u predmetu *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore*, u kojoj je, između ostalog, utvrđena povreda člana 6 zbog dužine trajanja upravnih postupaka, analiza je data u dijelu koji se odnosi na član 1 Protokola br. 1.

Presude u pogledu povrede prava na razumno trajanje građanskih postupaka

i. Analize presuda

Rajak protiv Crne Gore (br. 71998/11, presuda od 27. februara 2018. godine) – Podnosilac predstavke se žalio po osnovu člana 6 Konvencije zbog neizvršavanja pravosnažne domaće presude u vezi sa preraspodjelom parcela za izgradnju stanova, dužine trajanja upravnog postupka i dužine trajanja posebnog parničnog postupka u vezi sa vraćanjem na posao i naknadom štete. Podnosilac predstavke je vodio više uporednih postupaka, i to:

– Izvršni postupak: Dana 1. marta 2012. godine, Osnovni sud u Herceg Novom je donio presudu u korist podnosioca predstavke i naredio poslodavcu podnosioca predstavke – „Vektra Boka” AD Herceg Novi – da izvrši preraspodjelu zemljišta za izgradnju stanova. Ova presuda je postala pravosnažna 21. decembra 2012. godine i ostala je neizvršena i u izvršnom postupku koji je pokrenuo podnosilac predstavke.

– Upravni postupak: Dana 8. februara 2013. godine, podnosilac predstavke je pokrenuo upravni postupak tražeći, na osnovu gore navedene presude, brisanje upisanih prava iz Katastra nepokretnosti. Međutim, taj postupak je u vrijeme odlučivanja po ovoj predstavi i dalje bio u toku.

⁷⁵ *Bernard protiv Francuske*, 1998.

⁷⁶ Vidjeti str. 70 ovog dokumenta.

– Parnični postupak: Nepoznatog datuma 2003. godine, podnosilac predstavke je pokrenuo poseban parnični postupak protiv dužnika, kao njegovog bivšeg poslodavca, tražeći vraćanje na posao i naknadu štete. Nakon tri vraćanja na ponovno postupanje, 3. marta 2014. godine, Osnovni sud u Herceg Novom je donio presudu u korist podnosioca predstavke, koju je potvrdio i Viši sud. Tu presudu je Osnovni sud u Herceg Novom prosljedio Privrednom sudu zbog otvaranja stečajnog postupka u odnosu na dužnika. Privredni sud je presudio djelimično u korist podnosioca predstavke, u odnosu na troškove.

Evropski sud je u ovom predmetu ponovio ranije izražene principe da razumnost dužine trajanja postupka mora biti procijenjena u svjetlu okolnosti slučaja i u odnosu na sledeće kriterijume: kompleksnost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa, kao i što je bilo za podnosioca predstavke pitanje u sporu.⁷⁷ Ispitujući okolnosti slučaja, a imajući u vidu sudsku praksu po ovom pitanju, Evropski sud je smatrao da je, zbog nedostatka bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka – više od 12 godina i 11 mjeseci na dva nivoa nadležnosti – bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”. Na osnovu toga, Sud je donio odluku da je došlo do povrede člana 6 stav 1.

Montemlin Šajo protiv Crne Gore (br. 61976/10, presuda od 20. marta 2018. godine) – Podnosilac predstavke se žalio po osnovu članova 6 i 13 Konvencije da dužina trajanja postupaka u vezi sa tenderom nije bila u skladu sa zahtjevom „razumnog vremena”. Evropski sud je smatrao da predstavka treba da bude ispitana samo na osnovu člana 6 stav 1 Konvencije.

Podnosilac predstavke je bio učesnik tenderske procedure koja je bila raspisana za hotel „Otrant” u Crnoj Gori. Nakon što je tender dodijeljen drugom ponuđaču, podnosilac predstavke je podnio prigovor na odluku u tenderskoj proceduri pred Privrednim sudom Crne Gore, u decembru 2004. godine. Privredni sud je prvobitno odbacio prigovor, da bi nakon ukidanja odluke o odbacivanju od strane Apelacionog suda Crne Gore, u junu 2006. godine, donio odluku o odbijanju prigovora podnosioca predstavke. Ova odluka je dostavljena podnosiocu predstavke u septembru 2009. godine. Dana 26. marta 2010. godine, Apelacioni sud je potvrdio odluku Privrednog suda. Takođe, podnosilac predstavke je podnio inicijativu urgirajući da Vrhovno državno tužilaštvo podnese zahtjev za zaštitu zakonitosti, ali je ovaj predlog odbačen 21. jula 2010. godine. Dana 30. jula 2010. godine, podnosilac predstavke je podnio ustavnu žalbu, koju je Ustavni sud odbacio dana 14. oktobra 2010. godine, jer je podnijeta van roka.

Evropski sud je istakao da je sporni postupak trajao oko pet godina i četiri mjeseca na dva nivoa nadležnosti, pri čemu predmet nije bio naročito složen da bi se time opravdala tolika dužina trajanja postupka. Pored toga, posebno je istaknuto da je prvostepena presuda uručena kompaniji-podnosiocu predstavke otprilike tri godine i tri mjeseca nakon što je donijeta, za koje odlaganje Vlada nije dostavila bilo kakvo opravdanje. Po mišljenju Evropskog suda, takvo odlaganje dostavljanja očigledno je prekomjerno, zbog čega je utvrđena povreda člana 6 stav 1 Konvencije.

⁷⁷ *Frydlander protiv Francuske* [VV], br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII.

Novaković i drugi protiv Crne Gore (br. 44143/11, presuda od 20. marta 2018. godine) – Podnosioci predstavke su 3. aprila 2001. godine podnijeli tužbu Osnovnom sudu u Kotoru, tražeći naknadu zbog nacionalizacije imovine njihovih roditelja iz 1948. godine. Osnovni sud je odlučio protiv podnosioca predstavke 16. jula 2008. godine. Viši sud u Podgorici je potvrdio odluku prvostepenog suda 2. oktobra 2009. godine. Revizija je odbijena odlukom Vrhovnog suda Crne Gore od 19. januara 2011. godine, a podnosiocima predstavke je dostavljena 15. marta 2011. godine.

Podnosioci predstavke su se žalili da dužina trajanja postupka nije bila u skladu sa zahtjevom „razumnog vremena” predviđenog članom 6 stav 1 Konvencije.

Evropski sud je opazio da je predmetni postupak trajao od 9. aprila 2001. godine do 15. marta 2011. godine. Ipak, Evropski sud je mogao ispitivati period od 3. marta 2004. godine, kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru, do 15. marta 2011. godine, kada je odluka Vrhovnog suda uručena podnosiocima predstavke, što je period od sedam godina na tri nivoa nadležnosti.

Nakon ispitivanja cjelokupnog materijala koji mu je dostavljen, Evropski sud je smatrao da Vlada nije dostavila bilo kakve činjenice ili argumente koji bi ga mogli ubijediti da donese drugačiji zaključak u ovom predmetu. Uzimajući u obzir sudsku praksu po ovom pitanju, Evropski sud je smatrao da je u konkretnom predmetu dužina trajanja od sedam godina na tri nivoa nadležnosti bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”. Na osnovu toga, utvrđena je povreda člana 6 stav 1 Konvencije. Zahtjev podnosioca predstavke za pravičnim zadovoljenjem je odbijen.

Arčon i drugi protiv Crne Gore (br. 15495/10, presuda od 3. aprila 2018. godine) – U relevantnom periodu, svi podnosioci predstavke su bili zaposleni u Kombinatlu aluminijuma Podgorica. Dana 4. novembra 2003. godine, 5. novembra 2003. godine i 28. januara 2004. godine, podnosioci predstavke su Osnovnom sudu u Podgorici podnijeli pojedinačne tužbe protiv svog poslodavca, tražeći isplatu razlika između plata koje su primali i onih koje su im navodno pripadale na osnovu Kolektivnog ugovora o radu. Prvostepeni sud je spojio postupke i 7. marta 2009. godine odbio njihove zahtjeve. Presuda je potvrđena od strane Višeg suda 25. septembra 2009. godine.

Podnosioci predstavke su se žalili da dužina trajanja postupka nije bila u skladu sa zahtjevom „razumnog vremena” sadržanim u članu 6 stav 1 Konvencije.

Uzimajući u obzir sudsku praksu u odnosu na pritužbe podnosioca predstavke,⁷⁸ Evropski sud je smatrao da je u konkretnom predmetu dužina trajanja postupka od pet i po godina na dva nivoa nadležnosti bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”. Na osnovu toga, utvrđena je povreda člana 6 stav 1 Konvencije. Svakom podnosiocu predstavke dodijeljeno je po 1.500,00 eura na ime nematerijalne štete.

⁷⁸ *Stanković protiv Srbije*, br. 29907/05, stav 35, 16. decembar 2008. godine.

Jasavić protiv Crne Gore (br. 32655/11, presuda od 19. juna 2018. godine) – Između 3. decembra 2002. godine i 15. septembra 2003. godine, u dnevnim novinama „Dan” objavljeno je nekoliko tekstova o slučajevima trgovine ljudima u Crnoj Gori, u kojima je ime podnosioca predstavke pominjano u različitim kontekstima. Podnosilac predstavke je 22. oktobra 2004. godine pokrenuo građanski postupak protiv izdavača, tražeći nadoknadu za nematerijalnu štetu zbog povrede časti i ugleda koja je prouzrokovana objavljivanjem netačnih informacija.

Prvostepeni sud je, nakon vraćanja na ponovno odlučivanje, 4. juna 2010. godine presudio djelimično u korist podnosioca predstavke, određujući izdavaču da plati podnosiocu predstavke iznos od 8.000 eura na ime nematerijalne štete i da objavi presudu u „Danu”. Viši sud u Podgorici je 22. oktobra 2010. godine preinačio presudu, dosuđujući podnosiocu predstavke 4.000 eura kao naknadu za pretrpljenu nematerijalnu štetu. Ustavna žalba je odbijena 7. aprila 2011. godine.

Podnosilac predstavke se žalio da dužina trajanja spornog građanskog postupka nije bila u skladu sa zahtjevom „razumnog vremena” sadržanim u članu 6 stav 1 Konvencije.

Period koji se uzimao u razmatranje započeo je 22. oktobra 2004. godine, a okončan je 29. novembra 2010. godine. Sporni postupak je stoga trajao šest godina, jedan mjesec i sedam dana, na dvije instance.

Evropski sud je smatrao da ni složenost predmeta niti ponašanje podnosioca predstavke ne objašnjavaju dužinu trajanja postupka. Vlada nije dostavila bilo kakvo objašnjenje za odlaganje niti je dostavila bilo kakav komentar o ovom pitanju. Ispitujući sav materijal koji mu je dostavljen i imajući u vidu sudsku praksu na ovu temu, Evropski sud je smatrao da je, u nedostatku bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka više od šest godina na dva nivoa nadležnosti bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”. Na osnovu toga, utvrđena je povreda člana 6 stav 1. Podnosiocu predstavke je dosuđen iznos od 1.500 eura na ime nematerijalne štete, umanjen za bilo koji iznos koji mu je u ovom smislu mogao već biti isplaćen na domaćem nivou.

Lekić protiv Crne Gore (br. 37726/11, presuda od 8. oktobra 2018. godine) – Dana 25. jula 2000. godine, majka podnosioca predstavke je pokrenula građanski postupak protiv Podgoričke banke Societe Generale Group AD Podgorica, tražeći isplatu svoje uštedevine, koju je stavila kao depozit kod pravnog prethodnika tuženog – Titogradske osnovne banke Titograd. Podnosioci predstavke su nastavili postupak u ime svoje majke, jer je ona u međuvremenu preminula.

Podnosioci predstavke su se žalili po članu 6 stav 1 Konvencije da dužina građanskih postupaka nije bila u skladu sa zahtjevom „razumnog vremena”.

Ispitujući okolnosti predmeta, Evropski sud je smatrao da ni složenost predmeta ni ponašanje podnosioca predstavke ne opravdavaju dužinu trajanja postupka od šest godina i devet mjeseci

na tri nivoa nadležnosti. Vlada nije dostavila bilo kakvo objašnjenje za odlaganje ili komentar u ovom smislu. Evropski sud je u konačnom zaključio da je, u odsustvu bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”.

KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore (br. 28766/06, presuda od 26. juna 2018. godine) – Podnosioci predstavke su se žalili na dužinu trajanja upravnog i upravnosudskog postupka čiji je predmet bilo dokompletiranje urbanističke parcele, a što je, prema odluci upravnih organa, predstavljalo uslov za izdavanje građevinske dozvole.

Vlada je tvrdila da su postupci bili složeni, da je bilo uključeno nekoliko državnih organa i da je prvi podnosilac predstavke doprinio dužini trajanja sudskog postupka.

Pri procjeni opravdanosti dužine trajanja postupka, Evropski sud je pošao od ustaljenih kriterijuma i ponovio da ispitivanje jednog predmeta poslije vraćanja nižoj sudskoj instanci može, samo po sebi, da otkrije ozbiljne nedostatke u sudskom sistemu države.⁷⁹

Kao relevantno vrijeme za početak trajanja razumnog roka, Evropski sud je, u skladu sa ustaljenom praksom, uzeo momenat kada su podnosioci predstavke podnijeli žalbu u upravnom postupku⁸⁰ i zaključio da je postupak trajao više od 11 godina i 10 mjeseci, tokom kojeg perioda su domaći sudovi vraćali predmet na ponovno suđenje ukupno sedam puta, a u vrijeme odlučivanja po predstavci nije bilo informacija o tome da li je u međuvremenu okončan upravni postupak.

Sud je smatrao da se ne radi o predmetu posebne složenosti niti da je ponašanje podnosioca predstavke doprinijelo dužini trajanja postupka, kao i da nije bilo opravdanih činilaca za procesno kašnjenje. Stoga je zaključio da trajanje postupka nije zadovoljilo zahtjev razumnog roka. Slični stavovi zauzamani su i u ranijim odlukama protiv Crne Gore, kao što su, na primjer, *Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore*⁸¹ i *Živaljević protiv Crne Gore*.⁸²

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni planovi/izvještaji

Vlada je Komitetu ministara za presude *Rajak*, *Montemlin Šajo*, *Novaković i drugi* i *Arčon i drugi* podnijela jedinstveni Akcioni izvještaj od 28. avgusta 2018. godine.⁸³ Za presudu *Jasavić protiv Crne Gore* Akcioni izvještaj je podniet 27. septembra 2018. godine,⁸⁴ a za presudu *Lekić protiv Crne Gore* – 18. februara 2019. godine.⁸⁵

⁷⁹ *Pavlyulynets protiv Ukrajine*, br. 70767/01, stav 51, 6. septembar 2005. godine.

⁸⁰ *Počuča protiv Hrvatske*, br. 38550/02, stav 30, 29. jun 2006. godine.

⁸¹ *Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore*, predstavke br. 33781/15 i tri druge, 7. mart 2017. godine.

⁸² *Živaljević protiv Crne Gore*, br. 17229/04, 8. mart 2011. godine.

⁸³ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)832E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)832E).

⁸⁴ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)953E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)953E).

⁸⁵ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2019\)216E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2019)216E).

(b) Individualne mjere

Rajak protiv Crne Gore – Evropski sud je u stavu 33 predmetne presude konstatovao da je sporni postupak okončan 22. februara 2017. godine, usled čega je prestala utvrđena povreda Konvencije.

Podnosilac predstavke je tražio iznos od 107.859 eura na ime materijalne štete, kao i naknadu nematerijalne štete, ali je ostavio na procjenu Evropskom sudu tačan iznos koji mu se ima dosuditi. Evropski sud nije našao bilo kakvu uzročnu vezu između utvrđene povrede i navodne materijalne štete i na osnovu toga je odbacio zahtjev u tom dijelu. U pogledu nematerijalne štete, Evropski sud je smatrao razumnim da podnosiocu predstavke dodijeli iznos od 4.800 eura na ime nematerijalne štete, plus bilo koje troškove koji bi mogli biti naplaćeni. Zbog greške u broju računa koji je dostavio podnosilac predstavke, isplata je izvršena sa zakašnjenjem od dva dana u odnosu na rok koji je određen presudom Evropskog suda. Zatezna kamata zbog ovog kašnjenja bila je veoma mala (0,85 eura) i podnosilac predstavke se nije žalio Evropskom sudu zbog kašnjenja u isplati niti je zahtijevao isplatu zatezne kamate, zbog čega je konstatovano da ovako zanemarljivo kašnjenje ne predstavlja značajno pitanje.⁸⁶

Montemlin Šajo protiv Crne Gore – Evropski sud je u stavu 21 predmetne presude konstatovao da je sporni postupak okončan 27. aprila 2010. godine.

Podnosilac predstavke je podnio zahtjev za pravično zadovoljenje u odnosu na materijalnu i nematerijalnu štetu. Evropski sud nije utvrdio uzročnu vezu između utvrđene povrede i tražene naknade materijalne štete i odbio je zahtjev u ovom dijelu. U odnosu na nematerijalnu štetu, Evropski sud je dosudio pravično zadovoljenje u iznosu od 1.200 eura, koji je isplaćen podnosiocu predstavke u predviđenom roku.

Novaković i drugi protiv Crne Gore – U stavu 12 predmetne presude, Evropski sud je konstatovao da je sporni postupak okončan 15. marta 2011. godine.

Podnosioci predstavke su podnijeli zahtjev za naknadu materijalne i nematerijalne štete u svojoj predstavci, ali su nakon dostavljanja predstavke Vladi propustili da preciziraju iznos u tom smislu. Iz tih razloga, Evropski sud nije dosudio naknadu po bilo kom osnovu, niti je našao da postoje izuzetne okolnosti da presudi drugačije.

Arčon i drugi protiv Crne Gore – Evropski sud je u stavu 15 presude konstatovao da je sporni postupak okončan 25. septembra 2009. godine.

⁸⁶ U postupku isplate pravičnog zadovoljenja dosuđenog presudom Evropskog suda nijesu rijetke situacije da država, sopstvenom ili krivicom podnosioca predstavke, ne izvrši isplatu u roku. Ovakvi slučajevi se ne smatraju značajnim pitanjem i u tom smislu je Komitet ministara zauzeo stav u određenim predmetima: vidjeti npr. Rezoluciju CM/ResDH(2014)298 u predmetu *Ormanci grupe protiv Turske* i Rezoluciju CM/ResDH(2016)35 u predmetu *Atanasović grupe protiv BJR Makedonije*.

Podnosioci predstavke su zahtijevali pravično zadovoljenje u odnosu na materijalnu i nematerijalnu štetu. Evropski sud nije našao bilo kakvu uzročnu vezu između utvrđene povrede i navodne materijalne štete i na osnovu toga je odbacio zahtjev u tom dijelu, dok je na ime nematerijalne štete dosudio svakom od 16 podnosilaca predstavke iznos od po 1.500 eura.

Jasavić protiv Crne Gore – Evropski sud je u stavu 23 presude konstatovao da je sporni postupak okončan 29. novembra 2010. godine.

Podnosilac predstavke je tražio naknadu nematerijalne štete, čiju je visinu ostavio na procjenu Evropskom sudu, koji mu je po tom osnovu dodijelio iznos od 1.500 eura. Podnosilac predstavke nije tražio naknadu materijalne štete.

Lekić protiv Crne Gore – Sporni postupak koji je bio predmet predstavke okončan je 5. decembra 2010. godine (stav 23 presude *Lekić*).

Podnosioci predstavke su podnijeli zahtjev za pravično zadovoljenje u pogledu nematerijalne i materijalne štete. Evropski sud nije utvrdio uzročnu vezu između utvrđene povrede i navodne materijalne štete i odbio je zahtjev u tom dijelu. S druge strane, Evropski sud je dodijelio drugoj podnositeljki predstavke (udovici prvog podnosioca predstavke, koja je preuzela postupak pred Evropskim sudom nakon što je prvi podnosilac predstavke preminuo) samo naknadu nematerijalne štete u iznosu od 900 eura.

(c) Generalne mjere

U izvršenju ovih presuda, Vlada je podsjetila na mjere koje su preduzete u cilju sprječavanja prekomjerne dužine građanskih postupaka, kao i na uvođenje djelotvornih pravnih sredstava u okviru izvršenja *Stakić grupe* predmeta.⁸⁷

Vlada je ukazala na to da su se okolnosti koje su dovele do povrede Konvencije dogodile prije nego što su djelotvorna domaća pravna sredstva postala dostupna podnosiocima predstavki, odnosno prije nego što su od strane Evropskog suda proglašena djelotvornim, i to: kontrolni zahtjev (od 4. septembra 2013. godine), tužba za pravično zadovoljenje (od 18. oktobra 2016. godine) i ustavna žalba (od 20. marta 2015. godine). Ova sredstva nijesu bila dostupna podnosiocima predstavki u konkretnim predmetima.

Imajući u vidu prethodnu činjenicu, Vlada je smatrala da dodatne generalne mjere nijesu neophodne.

Sve presude su prevedene i objavljene u „Službenom listu Crne Gore”. Zastupnik je, sa posebnom analizom o utvrđenim povredama, dostavio presude nadležnim sudovima pred kojima su se vodili sporni postupci.

⁸⁷ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)1252E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)1252E).

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 3. oktobra 2018. godine na 1326. sastanku zamjenika ministara usvojio Rezoluciju CM/ResDH(2018)365,⁸⁸ kojom su predmeti *Rajak, Montemlin Šajo, Novaković i drugi* i *Arčon i drugi* zatvoreni. Dana 12. decembra 2018. godine, Komitet ministara je usvojio Rezoluciju CM/ResDH(2018)450⁸⁹ i zatvorio predmet *Jasavić*, dok je predmet *Lekić* zatvoren 27. marta 2019. godine, Rezolucijom CM/ResDH(2019)64.⁹⁰

iii. Značaj za sudsku praksu

Jedna od nadležnosti Vrhovnog suda Crne Gore jeste i odlučivanje po tužbama za pravično zadovoljenje. U presudama u kojima odlučuje o ovim tužbama, Vrhovni sud Crne Gore primjenjuje standarde Evropskog suda u pogledu suđenja u razumnom roku, pozivajući se na presude koje predstavljaju autoritete u ovoj oblasti,⁹¹ ali i na noviju praksu Evropskog suda, i to onu koja se odnosi na Crnu Goru. Tako Vrhovni sud Crne Gore u presudama iznosi opšta načela, koja zatim primjenjuje na konkretne činjenice predmeta, potencirajući da je prilikom odlučivanja imao u vidu sveobuhvatni princip. Time slijedi praksu Evropskog suda, koji uzima u obzir sve kriterijume koji su razvijeni kroz njegovu praksu, a koji su odlučujući za ocjenu da li postoji povreda prava na suđenje u razumnom roku (složenost predmeta, važnost predmeta spora, ponašanje stranaka i državnih organa), nakon čega se vrši sveobuhvatna ocjena.

Tako, Vrhovni sud u presudi u predmetu *Tpz.br. 37/19* navodi:

„Saglasno čl. 4 navedenog zakona, prilikom odlučivanja o pravnim sredstvima zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, naročito se uzima u obzir složenost predmeta u činjeničnom i pravnom smislu, ponašanje podnosioca pravnog sredstva, ponašanje suda i drugih državnih organa, te interes podnosioca pravnog sredstva, a što je u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava (presuda *Novović protiv Crne Gore*, br. 13210/05, 23.10.2012. godine, p. 49).

Polazeći od navedenih kriterijuma, a u skladu sa novijom praksom Evropskog suda (*Arčon i dr. protiv Crne Gore*, br. 15495/10; *Montemlin Šajo protiv Crne Gore*, br. 61976/10), Vrhovni sud je u konkretnom slučaju imao sveobuhvatan pristup.

Iz spisa predmeta se vidi da je tužilac B. P., u svojstvu oštećenog kao tužioca, dana 25.9.2017. godine, podnio Osnovnom sudu u Herceg Novom optužni predlog protiv stranog državljanina T. E. E., zbog produženog krivičnog djela davanje lažnog iskaza iz čl. 389 st. 2 u vezi čl. 49 Krivičnog zakonika Crne Gore, građenje objekta bez građevin-

⁸⁸ <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-187044>.

⁸⁹ <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-188853>.

⁹⁰ <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-192435>.

⁹¹ *Frylender protiv Francuske* [VV], br. 30979/96, § 43-2000/VII u predmetima Tpz.br. 16/17.

ske dozvole iz čl. 326a Krivičnog zakonika Crne Gore i uništenje i oštećenja tuđe stvari iz čl. 253 st. 1 Krivičnog zakonika Crne Gore i da je u međuvremenu podneskom od 22.10.2018. godine, punomoćnik oštećenog kao tužioca, odustao od optužbe u odnosu na prva dva krivična djela, a ostao pri optužbi za krivično djelo iz čl. 253 st. 1 Krivičnog zakonika Crne Gore. Sud je u pet navrata zakazivao glavni pretres, počev od 19.2.2018. godine do 8.4.2019. godine, a evidentno je da ni na jednom od zakazanih glavnih pretresa nijesu bile ispunjene pretpostavke za njihovo održavanje. Dakle, glavni pretres nije započeo sve od podnošenja optužnog predloga u navedenom krivičnom postupku do podnošenja tužbe u ovoj pravnoj stvari, odnosno za period od jedne godine i devet mjeseci. To znači da u ovom periodu nijesu preduzimane djelotvorne procesne radnje, koje bi dovele do ubrzanja sudskog postupka, a odsustvo razvoja sudskog postupka u konkretnom slučaju se isključivo ima pripisati sudu, jer tužilac ni u čemu nije doprinio odugovlačenju postupka, a ne može se reći ni to da je okrivljeni izbjegavao pristup glavnim pretresima, jer je dolazio na glavne pretrese i bio spreman da dođe na zadnji zakazani pretres, iako je strani državljanin.

Kod navedenih okolnosti, Vrhovni sud smatra da period od podnošenja optužnog predloga oštećenog kao tužioca, do dana podnošenja predmetne tužbe, karakteriše nepostojanje adekvatne aktivnosti suda, što je imalo za posljedicu prolongiranje rješavanja predmeta u periodu od jedne godine i devet mjeseci, a što je dovelo do kršenja prava tužioca na suđenje u razumnom roku. Podsjetiti je da je Evropski sud u predmetu *Napijalo protiv Hrvatske*, br. 66485/01, stav 61, ocijenio da neaktivnost suda u dva perioda od ukupno 20 mjeseci, dovodi do kršenja prava na suđenje u razumnom roku.

U tužbi se predimenzionirano izražava značaj pomenutog krivičnog postupka za tužioca, time što se navodi da je „interes podnosioca enorman, s obzirom da se opisanim postupanjem prvostepenog suda podnosilac prekludira u ostvarenju pravne zaštite, a koje se tiče njegove imovine”. Ovo zbog toga što prema ocjeni ovog suda interes tužioca za okončanje krivičnog postupka ni u kom slučaju ne nadilazi uobičajeni interes oštećenog kao tužioca kada pokreće proceduru krivičnog gonjenja, a što se tiče konkretnog slučaja izvjesno je da se tužilac ne sprječava u preduzimanju mjera pravne zaštite njegove imovine, koje više pripadaju građanskim sudskim procedurama, niti se o tome u tužbi daju detaljniji razlozi, što je bilo za očekivati kod činjenice da je oštećeni kao tužilac u međuvremenu u značajnom dijelu odustao od krivičnog gonjenja.”

Slično navedenom, i u predmetu ***Tpz.br.34/19*** Vrhovni sud Crne Gore se pozvao na opšte principe, koje je dalje razrađivao u svjetlu konkretnih okolnosti:

„Odlučujući o visini tužbenog zahtjeva Vrhovni sud je pošao od odredbe čl. 4 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku kojom je propisano da se prilikom odlučivanja o tužbi za pravično zadovoljenje (ne samo o njenoj osnovanosti već i o visini postavljenog tužbenog zahtjeva), naročito uzima u obzir složenost predmeta, ponašanje podnosioca pravnog sredstva, ponašanje suda i drugih državnih organa, te interes podnosioca tužbe.

Ovakav pristup u skladu je sa praksom Evropskog suda za ljudska prava [...] koji je u više odluka kao i u presudi *Arčon i dr. protiv Crne Gore*, br. 15495/10, §16, ukazao da se razumnost dužine trajanja postupka, a s tim u vezi i pravično zadovoljenje „procijenjuje u svjetlu okolnosti predmeta i u odnosu na sledeće kriterijume: kompleksnost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih državnih organa, kao i šta je bilo za podnosioca predstavke pitanje u sporu (vidjeti, između mnogih drugih izvora *Frylender protiv Francuske* (VV), br. 30979/96, stav 43, 2000/VII)”. Polazeći od navedenih kriterijuma, a u skladu sa novijom praksom Evropskog suda (*Arčon i dr. protiv Crne Gore*, br. 15495/10; *Montemlin Šajo protiv Crne Gore*, br. 61976/10), Vrhovni sud je u konkretnom slučaju imao sveobuhvatan pristup.”

Pozivanje na skoriju praksu Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru, tj. na presude *Arčon i drugi protiv Crne Gore*, br. 15495/10, od 3. aprila 2018. godine, i *Montemlin Šajo protiv Crne Gore*, br. 61976/10, od 20. marta 2018. godine, prisutno je i u presudama ***Tpz.br.14/19***, ***Tpz.br.31/19*** i ***Tpz.br.42/19***.

Vrhovni sud Crne Gore, kada odlučuje po tužbi za pravično zadovoljenje zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, uvažava stavove navedene u predmetu *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore*, kako kada je riječ o kriterijumima koji su relevantni za procjenu opravdanosti dužine postupka, tako i kada je u pitanju vrijeme od kada se računa početak razumnog roka u predmetima upravne prirode, a u kojima se odlučuje o građanskom pravu ili obavezi.

Tako, u presudi ***Tpz.58/19***, Vrhovni sud je naveo:

„[...] Vrhovni sud je pošao od odredbe čl. 4 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku kojom je propisano da se prilikom odlučivanja o tužbi za pravično zadovoljenje (ne samo o njenoj osnovanosti već i o visini postavljenog tužbenog zahtjeva), naročito uzima u obzir složenost predmeta, ponašanje podnosioca pravnog sredstva, ponašanje suda i drugih državnih organa, te interes podnosioca tužbe. Ovakav pristup u skladu je sa praksom Evropskog suda za ljudska prava[...] koji je u više odluka kao i u presudi *Arčon protiv Crne Gore*, br. 15495/10, §16, ukazao da se razumnost dužine trajanja postupka, a s tim u vezi i pravično zadovoljenje „procijenjuje u svjetlu okolnosti predmeta i u odnosu na sledeće kriterijume: kompleksnost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih državnih organa, kao i šta je bilo za podnosioca predstavke pitanje u sporu (vidjeti, između mnogih drugih izvora *Frylender v. Francuske* (VV), br. 30979/96, § 43-2000/VII)”.

Polazeći od navedenih kriterijuma, a u skladu sa novijom praksom Evropskog suda (*Arčon i dr. protiv Crne Gore*, br. 15495/10; *Montemlin Šajo protiv Crne Gore*, br. 61976/10), Vrhovni sud je u konkretnom slučaju imao sveobuhvatan pristup.

S tim u vezi, Vrhovni sud je imao u vidu da, period koji u konkretnom slučaju treba razmatrati, shodno praksi Evropskog suda, počinje 3.1.2014. godine, kada je tužilac prvi put uložio

žalbu protiv zaključka prvostepenog upravnog organa br. 954-109-UP/1-3100/1-2013 od 23.12.2013. godine, a od kada se ima cijeliti da je nastao spor oko građanskog prava tužioca. Naime, u presudi *Živaljević protiv Crne Gore* (br. 17229/04, od 8.3.2011. godine) Evropski sud je u stavu 72 između ostalog ukazao: „Period koji treba uzeti u obzir počinje na dan kad su podnosioci predstavke uložili žalbu protiv odluke donijete u prvom stepenu”.

3.3.2. Član 6 stav 1 – izvršenje presude

Kešelj i drugi protiv Crne Gore

br. 33264/11

presuda od 13. februara 2018. godine

i. Analiza presude

Evropski sud je ovom presudom utvrdio da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije i člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju i jasno ponovio ranije izraženi stav da je u odnosu na preduzeća u kojima je u toku restrukturiranje, privatizacija i/ili drugi oblici prelaza iz planirane u tržišnu ekonomiju, država obavezna da obezbijedi izvršenje pravosnažnih sudskih odluka u odnosu na ova preduzeća.

(a) Činjenice

U ovom predmetu, 10 podnosilaca predstavke, državljana Bosne i Hercegovine, žalilo se zbog neizvršavanja pravosnažnog sudskog poravnanja zaključenog u njihovu korist.

Podnosioci predstavke su oštećeni putnici iz saobraćajnog udesa koji je skrivio vozač autobusa JSP „Tara” Cetinje u kome su se nalazili. Podnosioci predstavke i dužnik (JSP „Tara” Cetinje), dana 28. februara 1996. godine, postigli su poravnanje pred Osnovnim sudom u Cetinju, prilikom kojeg je dužnik preuzeo obavezu da plati podnosiocima predstavke određeni iznos na ime materijalne i nematerijalne štete, čime je poravnanje postalo pravosnažno istog dana. Privredni sud u Podgorici je 26. maja 1997. godine otvorio stečajni postupak u odnosu na dužnika i priznao prijavljena potraživanja podnosilaca predstavke. Međutim, to poravnanje je ostalo djelimično neizvršeno.

(b) Relevantni principi

Evropski sud je podsjetio na svoju praksu utvrđivanja povrede člana 6 Konvencije i/ili člana 1 Protokola br. 1 Konvencije u predmetima koji pokreću pitanja slična onima iz ovog predmeta, a naročito u predmetima koji se tiču kompanija u kojima je u toku restrukturiranje, privatizacija i/ili drugi oblici prelaza iz planirane u tržišnu ekonomiju.⁹²

⁹² R. Kačapor i drugi protiv Srbije, br. 2269/06 i pet drugih, stavovi 115–116 i 120, 15. januar 2008. godine; Crnišanin i drugi protiv Srbije, br. 35835/05 i tri druge, stavovi 123–124 i 133–134, 13. januar 2009. godine; *Mijanović protiv Crne Gore*, br. 19580/06, stavovi 81–82 i 86–91, 17. septembar 2013. godine.

(c) Ocjena Suda

Evropski sud je našao da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije i člana 1 Protokola br. 1 i odredio da tužena država treba da plati podnosiocima predstavke, iz sopstvenih sredstava, u roku od tri mjeseca od dana kada presuda postane pravosnažna, iznose dodijeljene sudskim poravnanjem od 28. februara 1996. godine.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 12. septembra 2018. godine.⁹³

(b) Individualne mjere

Individualne mjere koje je Vlada bila dužna izvršiti prema podnosiocima predstavke određene su samom presudom Evropskog suda, koji je utvrdio da Crna Gora mora isplatiti podnosiocima predstavke novčani iznos utvrđen u pravosnažnom sudskom poravnanju od 28. februara 1996. godine, umanjen za bilo koji iznos koji je već isplaćen po tom osnovu. Kada je u pitanju zakonska kamata, Sud je primijetio da zakonska kamata nije bila dodijeljena u poravnanju od 28. februara 1996. godine, pa je stoga odbacio zahtjev podnosilaca predstavke u ovom smislu (stav 33 presude). U vezi sa navedenim, Ministarstvo finansija je 9. maja 2018. godine isplatilo podnosiocima predstavke ukupno 24.062,51 euro na ime nematerijalne štete i iznosa koji je dodijeljen pravosnažnim sudskim poravnanjem od 28. februara 1996. godine. Podnosioci predstavke nijesu tražili naknadu materijalne štete, pa o istoj nije ni odlučivano.

(c) Generalne mjere

Mjere koje su preduzete u cilju povećanja efikasnosti izvršnog postupka kada su u pitanju odluke donijete protiv društvenih preduzeća preduzete su u kontekstu predmeta *Mijanović*.⁹⁴ Najznačajnija preduzeta mjera ogledala se u usvajanju novog Zakona o izvršenju i obezbjeđenju u julu 2011. godine, odnosno imenovanju javnih izvršitelja i povjeravanju izvršenja domaćih sudskih odluka, uključujući i one koje su donijete protiv društvenih preduzeća. Jedini izuzetak u postupcima koje sprovode javni izvršitelji jesu oni postupci gdje postoji isključiva nadležnost suda.

Vlada je preduzela određene generalne mjere sprovedene sa ciljem preventivnog djelovanja, kao što su diseminacija navedene presude organima koji su učestvovali u postupcima sprovedenim na domaćem nivou, a koji su doveli do povrede prava utvrđenih u presudi. Navedena presuda je prevedena i objavljena u „Službenom listu Crne Gore”, kao i na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore.

⁹³ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)886E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)886E).

⁹⁴ Rezolucija CM/ResDH(2016)201.

Pored navedenog, preduzete su određene mjere u „podizanju svijesti”, usmjerene posebno na javne izvršitelje, kako bi im se ukazalo na to da obrate pažnju na slične slučajeve sa kojima se eventualno mogu suočiti u svom radu. Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu tokom 2017. i 2018. godine sproveo je određeni broj obuka u cilju obučavanja javnih izvršitelja u vezi sa implementacijom Zakona o izvršenju i obezbjeđenju.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 17. oktobra 2018. godine na 1327. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2018)387, kojom je predmet zatvoren.⁹⁵

3.3.3. Član 6 stav 1 – pravo na pristup sudu

Brajović i drugi protiv Crne Gore

br. 52529/12

presuda od 30. januara 2018. godine

i. Analiza presude

U ovom predmetu, Evropski sud je utvrdio povredu prava na pristup sudu, jer su podnosioci predstavke bili lišeni mogućnosti razmatranja njihove građanske tužbe od strane suda.

(a) Činjenice

Šest podnosilaca predstavke žalilo se po osnovu člana 6 Konvencije na povredu prava na pristup sudu, jer Apelacioni sud nije odlučivao po njihovoj žalbi o troškovima u krivičnom postupku. Podnosioci predstavke su učestvovali, kao oštećena strana, u krivičnom postupku protiv X, tokom kojeg su dobili iznos od 2.705,70 eura kao nadoknadu za sudske troškove.

Dana 14. oktobra 2008. godine, Viši sud u Podgorici je donio presudu kojom je X lice oglasio krivim i naložio mu da podnosiocima predstavke plati 505,70 eura za troškove pravnog zastupanja, bez preciziranja šta je tačno uključeno u ovaj iznos.

Podnosioci predstavke su podnijeli žalbe Apelacionom sudu na odluku o troškovima postupka. Međutim, Apelacioni sud je propustio da odluči o toj žalbi.

(b) Relevantni principi

Evropski sud je ponovio da su relevantni principi u kontekstu prava na pristup sudu iznijeti u obimnoj praksi Suda, počevši od presude *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,⁹⁶ gdje je utvrđeno da član 6 stav 1 „svakome osigurava pravo da svaki njegov građanski zahtjev koji se odnosi

⁹⁵ <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-187493>.

⁹⁶ *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 21. februar 1975. godine, stav 36, Serija A, br. 18.

na prava i obaveze bude iznijet pred sud ili tribunal”.⁹⁷ Na ovo „pravo na sud”, od kojeg je pravo na pristup jedan aspekt, može se osloniti svako ko smatra, na spornoj osnovi, da je mišljenje u vršenje njegovih ili njenih građanskih prava nezakonito i žali se da mu nije pružena mogućnost da podnese takvu tužbu sudu u skladu sa zahtjevima člana 6 stav 1.⁹⁸ Pravo na sud uključuje ne samo pravo na pokretanje postupka već i pravo da se od suda dobije odluka o rješenju spora.⁹⁹ Konačno, Evropski sud je ponovio da član 6 stav 1 ne obavezuje države na osnivanje apelacionih ili kasacionih sudova. Ipak, država koja osnuje takve sudove u obavezi je da obezbijedi da osobe koje podliježu zakonu pred njima uživaju osnovne garancije sadržane u članu 6 Konvencije.¹⁰⁰

(c) Ocjena Suda

Primjenjujući navedene principe na konkretan predmet, Evropski sud je prvo utvrdio da žalba o troškovima postupka podnosilaca predstavke jasno spada u okvir člana 6 stav 1.¹⁰¹

Nadalje, Evropski sud je primijetio da relevantne odredbe Zakonika o krivičnom postupku koji je tada bio na snazi jasno daju pravo oštećenoj strani da uloži žalbu na prvostepenu presudu u vezi sa troškovima, koji uključuju troškove i naknadu za njihove zastupnike. Podnosioci predstavke su tvrdili, a Vlada nije osporila, da Apelacioni sud zapravo nikada nije odlučivao po žalbi koju su podnijeli podnosioci predstavke kao oštećene strane. Konačno, Evropskom sudu nijesu dostavljene informacije na osnovu kojih Apelacioni sud potvrđuje da je u toku razmatranje žalbe podnosilaca predstavke. Pod takvim okolnostima, Evropski sud je smatrao da su podnosioci predstavke lišeni prava na razmatranje njihove građanske tužbe od strane suda, u smislu člana 6 stav 1 Konvencije,¹⁰² i da je shodno tome došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 28. septembra 2018. godine.¹⁰³

⁹⁷ Ibid., st. 36.

⁹⁸ *Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 32555/96, stav 117, ECHR 2005-X.

⁹⁹ *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 23. jun 1981. godine, stav 51, Serija A, br. 43; *Kutić protiv Hrvatske*, br. 48778/99, stav 25, ECHR 2002-II; *Menshakova protiv Ukrajine*, br. 377/02, stav 52, 8. april 2010. godine; *Fălie protiv Rumunije*, br. 23257/04, stav 22, 19. maj 2015. godine; *Lupeni Grčka Katolička Eparhija protiv Rumunije* [VV], br. 76943/11, stav 86, ECHR 2016 (izvodi); *Kardoš protiv Hrvatske*, br. 25782/11, stav 48, 26. april 2016. godine.

¹⁰⁰ *Delcourt protiv Belgije*, 17. januar 1970. godine, stav 25 in fine, Serija A, br. 11; *Kudla protiv Poljske* [VV], br. 30210/96, stav 122, ECHR 2000-IX.

¹⁰¹ *Editions Périscope protiv Francuske*, 26. mart 1992. godine, stav 40, Serija A, br. 234-B.

¹⁰² *Kardoš protiv Hrvatske*, br. 25782/11, stavovi 47–58.

¹⁰³ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)952E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)952E).

(b) Individualne mjere

Podnosioci predstavke, u toku postupka pred Evropskim sudom, nijesu podnijeli zahtjev za pravično zadovoljenje, pa im nije ni dodijeljeno. Takođe, pored navedenog, podnosioci predstavke su imali mogućnost ulaganja zahtjeva za ponovno pokretanje postupka u skladu sa članom 428a Zakona o parničnom postupku, što nijesu iskoristili. U tom smislu, Vlada nije bila obavezna da preduzima dodatne individualne mjere prema podnosiocima predstavke.

(c) Generalne mjere

Evropski sud je u navedenoj presudi primijetio da relevantne odredbe Zakonika o krivičnom postupku koji je bio na snazi u spornom periodu jasno predviđaju mogućnost, odnosno pravo oštećene strane da uloži žalbu na prvostepenu presudu u vezi sa nastalim troškovima. Međutim, Apelacioni sud nije odlučivao po žalbi koju su podnijeli podnosioci predstavke kao oštećena strana u postupku (stav 49 presude). Kako proizilazi iz navedenog, povreda prava podnosioca predstavke proistekla je iz neusklađenosti prakse Apelacionog suda Crne Gore sa jasnom zakonskom regulativom. S obzirom na to da navedena situacija predstavlja izolovan slučaj, a slične predstavke nijesu predmet postupka pred Evropskim sudom, Komitet ministara prihvatio je argument Vlade dostavljen u Akcionom izvještaju da se radi o izolovanom slučaju, kao i činjenici da Zakonik o krivičnom postupku predviđa relevantne zakonske odredbe u tom pogledu, što su bile činjenice dovoljne kako bi Komitet ministara pristupio zatvaranju ovog predmeta.

Generalne mjere preduzete u ovom predmetu ogledaju se i kroz postupak diseminacije presude. Naime, navedena presuda je prevedena, poslata svim organima koji su učestvovali u postupku koji je doveo do utvrđivanja povrede konvencijskog prava i objavljena je u „Službenom listu Crne Gore”, kao i na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore. Takođe, kroz „Horizontalni program Savjeta Evrope za Zapadni Balkan i Tursku”, kao i kroz programe Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, održan je veliki broj obuka, radionica i seminara gdje su izlagači imali prilike da se bave analizom standarda koje je Evropski sud ustanovio u ovoj presudi.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 6. decembra 2018. godine na 1331. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2018)435, kojom je predmet zatvoren.¹⁰⁴

iii. Značaj za sudsku praksu

Okolnosti predmeta *Brajović i drugi* predstavljaju izolovani slučaj i slične predstavke nijesu bile predmet pred Evropskim sudom. U prilog navedenom ide i ranije zauzeta praksa Vrhovnog suda Crne Gore u predmetu *Tpz.br.18/17*, u kojem je Vrhovni sud zahtjev za naknadu troškova u krivičnom postupku smatrao građanskim pravom na koje se primjenjuju garancije pravičnog suđenja. U tom predmetu, Vrhovni sud je odlučivao po tužbi za pravično zadovol-

¹⁰⁴ <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-188830>.

jenje zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku i, prethodno ispitujući dopuštenost tužbe u presudi od 6. juna 2017. godine, naveo:

„[...] kada je u pitanju dopuštenost tužbe sa stanovišta *ratione materiae*, odnosno odgovor na pitanje da li tužilac u konkretnom slučaju ima pravo na sudsku zaštitu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, ovaj sud je ocijenio da stav predsjednika prvostepenog i drugostepenog suda, istaknut u rješenju o kontrolnom zahtjevu, odnosno u rješenju po žalbi protiv tog rješenja, da sudska zaštita prava na suđenje u razumnom roku pripada okrivljenom u krivičnom postupku, ali ne i u situaciji kada se odlučuje o zahtjevu za naknadu troškova postupka, nema valjano utemeljenje u čl. 2 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i u čl. 6 st. 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Naime, odredbom čl. 2 st. 2 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku propisano je da se pravo na sudsku zaštitu i dužina trajanja razumnog roka utvrđuje u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.

U presudi *Moreira de Azavedo protiv Portugalije*, br. 11296/84, od 23.10.1990. godine, st. 66, Evropski sud za ljudska prava je iznio stav da se garancije iz čl. 6 Konvencije primjenjuju i na postupke za štete nastale u krivičnom postupku. U navedenom paragrafu sud je iznio stav da pravo na pravično suđenje ima takvo značajno mjesto u demokratskom društvu da ne može biti opravdanja za restriktivno tumačenje čl. 6 st. 1 Konvencije, kao i da se u tom slučaju predmet odnosio na određivanje prava i da je rezultat postupka bio odlučujući za to pravo.

Prema praksi Evropskog suda za ljudska prava garancije pravičnog suđenja se primjenjuju i u postupcima između pojedinca i države, a naročito kada je imovina predmet takvih postupaka.

Pod pojmom imovine Evropski sud podrazumijeva i zahtjev čiji podnosilac može da tvrdi da ima „legitimno očekivanje” da će zahtjev biti realizovan – presude *Presos kompanija Naviera protiv Belgije* A 332 (1995) i *Pine Valley Developments i drugi protiv Irske* A 222 (1991). U tom smislu potraživanje se smatra imovinom kada je u dovoljnoj mjeri utvrđeno da se može realizovati.

Slijedeći navedene stavove ovaj sud je imao u vidu da zahtjev okrivljenog za naknadu troškova krivičnog postupka, koji je okončan presudom kojom se optužba odbija, ima pouzdan osnov u odredbi čl. 230 st. 1 ZKP i u odredbama Advokatske tarife. Stoga je potraživanje tužioca u konkretnom slučaju u dovoljnoj mjeri utvrđeno da se može realizovati i ima se smatrati imovinom kao građanskim pravom zbog čega je tužilac bio ovlašten da podnese pravna sredstva za sudsku zaštitu zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku. Prema tome tužba za pravično zadovoljenje tužioca M. K. je dopuštena.”

Isti stav je slijeđen i u presudi Vrhovnog suda Crne Gore *Tpz.br.65/18* od 29. januara 2019. godine.

Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore

br. 18912/15

presuda od 20. februara 2018. godine

i. Analiza presude

Podnosioci predstavke su se žalili na nemogućnost pristupa sudu, jer je Apelacioni sud odbio da ispita osnovanost njihove žalbe. Žalili su se na povredu prava na pravično suđenje iz člana 6 Konvencije i nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u smislu člana 13 Konvencije, kao i na povredu člana 1 Protokola br. 1, tj. povredu prava na imovinu prvog podnosioca predstavke koja je time uzrokovana.

Evropski sud je našao da predstavka treba da bude ispitana samo po osnovu člana 6 stav 1 Konvencije.

(a) Činjenice

Prvi podnositelj predstavke je jedini vlasnik i izvršni direktor drugog podnosioca predstavke.

U postupku koji je pokrenut u odnosu na drugog podnosioca predstavke pred Privrednim sudom Crne Gore, donijeta je odluka o otvaranju stečajnog postupka, na koju je drugi podnositelj predstavke uložio žalbu.

Apelacioni sud u Podgorici je odbacio predmetnu žalbu, jer je podnijeta od strane neovlašćenog lica, s obzirom na to da advokata nije imenovao stečajni upravnik. Apelacioni sud se pozvao na članove 75 i 76 Zakona o stečaju. Ova odluka je uručena podnosiocima predstavke 17. aprila 2014. godine. Po ovom pitanju je, navodno, postojala različita praksa Apelacionog suda. Tako je, u periodu između juna 2012. godine i septembra 2014. godine, Apelacioni sud odlučivao o osnovanosti brojnih žalbi koje su podnijeli drugi stečajni dužnici protiv odluka zbog otvaranja stečajnog postupka, dok je u 2015. godini Apelacioni sud odbacio dvije žalbe koje su podnijeli stečajni dužnici na osnovu toga što advokate nijesu ovlastili stečajni upravnici.

(b) Relevantni principi

Evropski sud je ponovio da Konvencija ne obavezuje države ugovornice da osnivaju apelacioni sud u građanskim predmetima. Ipak, kada takvi sudovi postoje, garancije iz člana 6 se moraju uskladiti, između ostalog, obezbjeđivanjem strankama efikasnog pristupa sudovima prilikom odlučivanja o njihovim „građanskim pravima i obavezama”.¹⁰⁵ Pravo na pristup sudu nije apsolutno, već može biti predmet ograničenja. Ta ograničenja dozvoljena su indirektno, jer pravo pristupa sudu po samoj svojoj prirodi traži da ga država uredi, a takvo uređenje može varirati u vremenu i mjestu, shodno potrebama i resursima date zajednice i datih pojedinaca.¹⁰⁶

¹⁰⁵ *Levages Prestations Services protiv Francuske*, 23. oktobar 1996. godine, stav 44, Reports of Judgments and Decisions 1996-V; *Poitrinol protiv Francuske*, 23. novembar 1993. godine, stavovi 13–15, Serija A, br. 277-A.

¹⁰⁶ *Stanev protiv Bugarske* [VV], br. 36760/06, stav 230, ECHR 2012.

(c) Ocjena Suda

Ispitujući okolnosti ovog predmeta, Evropski sud je primijetio da je Apelacioni sud dosledno ispitivao osnovanost žalbi koje su podnijeli stečajni dužnici do žalbe podnosioca predstavke. Zbog navedenog, Evropski sud je smatrao da je činjenica da su podnosioci predstavke izgubili mogućnost da iskoriste pravni lijek za koji su razumno vjerovali da je dostupan dovela do neproporcionalnih smetnji, te je, u skladu sa tim, utvrdio povredu člana 6 stav 1 Konvencije.

Evropski sud je primijetio da članom 33 Zakona o stečaju nije eksplicitno predviđena dužnost stečajnog upravnika da ulaže žalbu.

Iako su se podnosioci predstavke žalili da im je usljed postupanja Apelacionog suda bila ugrožena imovina, Evropski sud je smatrao da se ne može nagađati kakva bi situacija bila da su podnosioci predstavke imali djelotvoran pristup sudu. Shodno tome, Evropski sud je iznio mišljenje da ne smatra neophodnim da odlučuje o žalbi podnosioca predstavke na osnovu člana 1 Protokola br. 1.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 20. decembra 2018. godine.¹⁰⁷

(b) Individualne mjere

Kada su u pitanju individualne mjere preduzete u ovom predmetu, podnosioci predstavke su, u skladu sa članom 428a Zakona o parničnom postupku, podnijeli Apelacionom sudu predlog za ponavljanje postupka. Naime, članom 428a Zakona o parničnom postupku predviđeno je da, pošto Evropski sud za ljudska prava utvrdi povredu nekog od Konvencijom zaštićenih ljudskih prava i osnovnih sloboda, stranka može, u roku od tri mjeseca od konačne presude Evropskog suda, podnijeti zahtjev sudu koji je sudio u prvom stepenu u postupku u kojem je donijeta odluka kojom je povrijeđeno ljudsko pravo ili osnovna sloboda za izmjenu odluke kojom je to pravo ili osnovna sloboda povrijeđena, ako se učinjena povreda ne može otkloniti ni na jedan drugi način osim ponavljanjem postupka.

Apelacioni sud Crne Gore je usvojio predlog za ponavljanje postupka i ukinuo sporno rješenje tog suda Pž.br.209/14, od 18. marta 2014. godine. U ponovnom postupku Apelacioni sud je odlučio o žalbi na rješenje o otvaranju stečajnog postupka nad privrednim društvom „Lipa” D.O.O. Cetinje, tako što je žalba odbijena kao neosnovana, a prvostepeno rješenje Privrednog suda o otvaranju stečajnog postupka nad privrednim društvom „Lipa” D.O.O. Cetinje St.br.228/13, od 27. decembra 2013. godine, potvrđeno.

¹⁰⁷ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)1258E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)1258E).

Pravično zadovoljenje u pogledu nematerijalne štete isplaćeno je podnosiocima predstavke u predviđenom roku. Njihov zahtjev u pogledu materijalne štete je odbačen, jer Evropski sud nije našao uzročnu vezu između utvrđene povrede i navodne materijalne štete.

(c) *Generalne mjere*

Polazeći od činjenice da je podnosiocima predstavke bilo povrijeđeno pravo na pristup sudu i da je isto bilo uzrokovano odbacivanjem njihove žalbe od strane Apelacionog suda, Evropski sud je u svojoj presudi ustanovio da je članovima 32 i 76 Zakona o stečaju koji je bio na snazi u spornom periodu bilo predviđeno da se otvaranjem stečajnog postupka sva prava u vezi sa predstavljanim kompanije prenose na stečajnog upravnika i da će on ili ona predstavljati stečajnog dužnika (stav 41 presude). Međutim, Evropski sud je primijetio da je zakonodavac smatrao da član 76 nije proporcionalan s obzirom na to da je 2016. godine izmijenjen kako bi se sačuvalo pravo izvršnog direktora kompanije i/ili njenog zastupnika da uloži žalbu protiv rješenja o otvaranju stečajnog postupka (stav 43 presude).

Navedene činjenice, koje su konstatovane od strane Evropskog suda, Vlada je iskoristila kao argument koji je iznijela u Akcionom izvještaju dostavljenom Komitetu ministara. Prethodno navedene izmjene zakona u potpunosti su prihvaćene i smatrane kao dovoljne u cilju preventivnog djelovanja i sprečavanja povreda po sličnom osnovu.

Dobra praksa diseminacije presuda nastavljena je i u ovom predmetu. Presuda je prosljeđena svim organima koji su učestvovali u postupcima sprovedenim na domaćem nivou, ona je prevedena i objavljena na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore, kao i u „Službenom listu Crne Gore”, a u pogledu preventivnog djelovanja, održan je veliki broj treninga i radionica za sudije i tužioce, gdje je, između ostalog, bila skrenuta pažnja na zaključke Evropskog suda u konkretnom predmetu.

(d) *Rezolucija Komiteta ministara*

Komite ministara je 30. januara 2019. godine na 1335. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2019)22, kojom je predmet zatvoren.¹⁰⁸

iii. **Značaj za sudsku praksu**

Nakon donošenja presude *Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore*, kao što je navedeno u dijelu koji se odnosi na postupak izvršenja, Apelacioni sud Crne Gore je usvojio predlog za ponavljanje postupka i ukinuo sporno rješenje tog suda Pž.br.209/14, od 18. marta 2014. godine. U ponovnom postupku, žalba na rješenje o otvaranju stečajnog postupka odbijena je kao neosnovana, a rješenje Privrednog suda o otvaranju stečajnog postupka nad privrednim društvom „Lipa” D.O.O. Cetinje St.br.228/13, od 27. decembra 2013. godine, potvrđeno je. Vrhovni sud Crne Gore je odbacio predlog za dozvolu revizije, jer se, prema odredbi člana 19 stav 8 Zakona o stečaju, u stečajnom postupku ne može izjaviti revizija.

¹⁰⁸ <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-189990>.

Ova presuda Evropskog suda interesantna je i sa aspekta pristupa sudu, jer je Evropski sud ocijenio da je odbacivanje žalbe jedinog vlasnika privrednog društva nad kojim je otvoren stečaj, usmjerene protiv rješenja o otvaranju stečajnog postupka, dovelo do povrede prava na pristup sudu. Pitanje stvarne legitimacije za pokretanje postupka pred sudovima i drugim državnim organima kada se radi o privrednim društvima kapitala biće detaljnije razmotreno u okviru analize presude *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore*.¹⁰⁹

Vrhovni sud Crne Gore je, slijedeći standarde iz presude u predmetu *Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore*, u predmetu **Rev Ip.br.102/18** ukazao:

„[...] da je bez značaja na drugačije odlučivanje u pogledu glavne stvari, pozivanje na presudu Evropskog suda za ljudska prava *Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore*, br. 18912/15, 20. februar 2018. godine. Ovo sa razloga što se navedena presuda odnosi na pravo izjavljivanja žalbe na rješenje kojim je otvoren stečajni postupak. Kako je predmet odlučivanja u ovoj parnici, razlučno pravo tužioca, te poništenje Ugovora o hipoteci i aneksa istog (gore objašnjeno), to je jasno da se navedena presuda ESLJP-a ne može dovesti u vezi sa konkretnim sporom, sa kojih razloga su i navodi revizije u tom pravcu neosnovani.”

Značajno je ukazati i na to da je Zakon o stečaju izmijenjen 2016. godine, pa je član 76 Zakona, koji je propisivao da otvaranjem stečajnog postupka prestaju zastupnička i upravljačka prava izvršnog direktora, pravnog zastupnika i punomoćnika i ta prava prelaze na stečajnog upravnika, izmijenjen na način da je njime predviđeno da danom otvaranja stečajnog postupka prestaju zastupnička i upravljačka prava izvršnog direktora, zastupnika i punomoćnika i da ta prava prelaze na stečajnog upravnika, osim prava na podnošenje žalbe na rješenje o otvaranju stečajnog postupka.

Pravo na pristup sudu otvara brojna pitanja u okviru raznih vrsta građanskih i krivičnih postupaka. S tim u vezi, Vrhovni sud se bavio pitanjem kada se sud oglasio apsolutno nenadležnim i odbacio tužbe radi isplate naknade za eksproprisanu nepokretnost, nakon dužeg postupanja suda u predmetu. Vrhovni sud je u predmetu **Rev.br.837/18**, rješenjem od 7. februara 2019. godine, naveo:

„[...] da je po tužbi podnijetoj 12.1.2009. godine, sud postupao više od osam godina, računajući od dana podnošenja tužbe do donošenja rješenja o apsolutnoj nenadležnosti i odbacivanju tužbe. Kada se to ima u vidu, kao i činjenica da je pravni stav Vrhovnog suda Crne Gore na koji se ovdje ukazuje donijet sedam, odnosno 10 godina nakon stupanja na snagu Zakona o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju, te da navedenim zakonom nije bliže regulisan način okončanja parnica u toku, to je nesumnjivo da su tužioci postupanjem po njihovoj tužbi od strane sudova u trajanju od više godina poslije

¹⁰⁹ Vidjeti str. 108 ovog dokumenta.

stupanja na snagu Zakona o povraćaju i obeštećenju i nakon stupanja na snagu izmjena istog zakona, stekli legitimno očekivanje da će postupak po njihovim tužbama biti okončan kod suda. Stoga bi rješenje o apsolutnoj nenadležnosti u konkretnim okolnostima slučaja za tužioce predstavljalo prekomjerni teret, posebno u situaciji kada su protekli rokovi utvrđeni Zakonom o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju, da bi mogli ostvariti svoje pravo kod upravnih organa po odredbama toga zakona. Na ovakav način tužiocima bi bilo uskraćeno i pravo na pristup sudu, koje je jedna od osnovnih garancija prava na pravično suđenje u smislu čl. 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer Evropski sud za ljudska prava smatra [da] ... „procesne garancije čl. 6 obezbjeđuju svima pravo da svaki zahtjev koji se odnosi na njihova prava i obaveze građanske prirode podnesu sudu, te na taj način on obuhvata „pravo na sud” time da pristup tj. pravo pokrenuti postupak pred sudovima u građanskim stvarima predstavlja jedan njegov vid (*Multiplex protiv Hrvatske*, br. 58112/00, 10. jul 2003. godine, st. 41).” Takođe, stav je Evropskog suda za ljudska prava [da] „pravo na pristup sudu sa navedenim u vezi, garantuje čl. 6 st. 1 Konvencije radi odluke u građanskim sporovima. To pravo na pristup sudu ne uključuje samo pravo pokrenuti postupak nego i pravo dobiti „odluku” u sporu od strane suda. Bilo bi iluzorno kada bi domaći pravni poredak države ugovornice pojedincu dozvoljavao podnošenje građanske tužbe pred sudom bez osiguranja da će se u predmetu u sudskom postupku donijeti konačna odluka. Bilo bi nezamislivo da čl. 6 st. 1 detaljno sadrži procesne garancije date parničnim strankama – postupak koji je pošten, javan i brz – bez da garantuje strankama da će se u njihovim građanskim sporovima donijeti konačna odluka (*Multiplex protiv Hrvatske*, br. 58112/00, 10. jula 2003. godine, st. 45)” ...] Iz svega prethodno navedenog nesumnjivo proizilazi da u konkretnim okolnostima slučaja gdje se redovni sud upustio u raspravljanje po tužbi radi naknade za nacionalizovane nekretnine i raspravljao u dužem vremenskom periodu, čak i meritorno odlučivao (takva odluka je ukinuta od strane instanciono višeg suda), nižestepeni sudovi se nijesu mogli oglasiti apsolutno nenadležnim i tužbu odbaciti s pozivom na odredbu čl. 19 st. 1 Zakona o parničnom postupku, već su bili dužni da tužiocu omoguće da se postupak okonča kod suda i da po podnijetim tužbama sud donese meritornu odluku.”

3.4. Član 8 – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

Član 8

Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Član 8 štiti privatni i porodični život, dom i prepisku. Kada postoji tvrdnja da je povrijeđeno neko pravo zagarantovano ovom odredbom, Sud prije svega ispituje da li ta tvrdnja podnosioca predstavke potpada pod član 8. Nakon toga, Sud ispituje da li je bilo miješanja u pravo, kao i da li je postojala pozitivna obaveza države da štiti relevantna prava. Ograničenja prava su dozvoljena samo ukoliko su propisana zakonom i ako su neophodna u demokratskom društvu, radi zaštite tačno određenih ciljeva. U procjeni testa neophodnosti u demokratskom društvu, Sud često mora da balansira interese podnosioca predstavke zaštićene članom 8 sa interesima trećih lica.¹¹⁰

U izvještajnom periodu, Evropski sud je donio jednu presudu u kojoj je utvrđena povreda prava na privatni život. Presuda se odnosi na predmet *Milićević protiv Crne Gore*.

110 Guide on Article 8 of the Convention – *Right to respect for private and family life*, Council of Europe Human Rights Handbooks Series.

Milićević protiv Crne Gore
br. 27821/16
presuda od 6. novembra 2018. godine

i. Analiza presude

Podnosilac predstavke se žalio da država nije preduzela preventivne mjere i na taj način ga zaštitila od napada mentalno oboljelog lica, kojeg su rizika državni organi bili svjesni.

(a) Činjenice

Podnosilac predstavke se žalio na osnovu člana 2 Konvencije, jer država nije spriječila napad na njega od strane mentalno oboljelog lica, premda je policija bila svjesna rizika.

Na osnovu principa *jura novit curia*, Sud nije obavezan zakonskim osnovima koje je naveo podnosilac predstavke na osnovu Konvencije i protokola uz nju i ima ovlašćenja da odluči o karakterizaciji koju će na osnovu prava dati činjenicama žalbi, ispitujući ih na osnovu članova ili odredbi Konvencije koje su različite od onih na koje se poziva podnosilac predstavke.¹¹¹

Sud je smatrao da žalba u konkretnom predmetu treba da bude ispitana na osnovu člana 8 Konvencije.¹¹²

1. Napad na podnosioca predstavke i krivični postupak koji je uslijedio

Dana 29. ili 30. januara 2013. godine, podnosilac predstavke je telefonom kontaktirao policiju i prijavio da mu X prijeti. Dana 1. februara 2013. godine, X je došao u lokal čiji je vlasnik bio podnosilac predstavke, nakon čega su izašli napolje i tada je X počeo da udara podnosioca predstavke. Zatim je X napustio lice mjesta, govoreći „donijeću nož i čekić da te ubijem”. Ubrzo nakon toga, prisutni su odveli podnosioca predstavke na pružanje hitne medicinske pomoći. Lekar je utvrdio da je podnosilac predstavke pretrpio povredu glave veličine 4 cm sa 1 cm, koja je nanijeta čekićem.

Istog dana, podnosilac predstavke je pisanim putem podnio krivičnu prijavu protiv X, nakon čega je X uhapšen. Dana 6. februara 2013. godine, X je optužen za nasilničko ponašanje. Prilikom procesuiranja optužnice ispostavilo se da postoji još jedna optužnica protiv X koja je neriješena, a podignuta 30. oktobra 2012. godine, na osnovu koje je optužen za ubadanje V. J. i nanošenje lakših tjelesnih povreda tom licu. Postupci po ove dvije optužnice spojeni su u jedan postupak.

¹¹¹ *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 37685/10 i 22768/12, stav 126, ECHR 2018.

¹¹² *Sandra Janković protiv Hrvatske*, br. 38478/05, stav 27, 5. mart. 2009. godine; *A. protiv Hrvatske*, br. 55164/08, stav 57, 14. oktobar 2010. godine.

Dana 30. maja 2013. godine, Osnovni sud u Podgorici je utvrdio da je X kriv za krivično djelo laka tjelesna povreda na štetu V. J., kao i za krivično djelo nasilničko ponašanje učinjeno na štetu podnosioca predstavke 1. februara 2013. godine. Sud je odredio mjeru bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi lica X i oduzimanje dva noža i kuhinjskog čekića.

Tokom postupka, ispostavilo se da je X bio dugogodišnji psihijatrijski pacijent, da je patio od šizofrenije i da je nekoliko puta liječen u specijalističkoj psihijatrijskoj bolnici. Takođe se ispostavilo da je nekoliko puta napadao neke od komšija, izazvao požar u sopstvenom stanu i izazvao poplavu u susjednom stanu. Sud je takođe utvrdio da je X ubo V. J. bez ikakvog razloga.

Sud je utvrdio da postoji direktna uzročna veza između mentalnog stanja X i krivičnog djela koje je počinio, da je postojala ozbiljna opasnost da bi mogao počinuti neko teže djelo i da mu je potrebno psihijatrijsko liječenje kako bi se izbjeglo da se to dogodi.

Presuda je postala pravosnažna u junu 2013. godine, a u novembru 2015. godine Osnovni sud je obustavio izvršenje obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i zamijenio ga obaveznim psihijatrijskim liječenjem na slobodi dok god postoji potreba za liječenjem, ali ne duže od tri godine. Dana 12. aprila 2016. godine, Osnovni sud je izdao nalog kojim je naloženo da se X podvrgne psihijatrijskom liječenju u Domu zdravlja.

Gradanski postupci

U maju 2013. godine, podnosilac predstavke je pokrenuo građanski postupak protiv države, tražeći 1.700,00 eura na ime nadoknade nematerijalne štete. On je tvrdio da je X već napadao druge ljude prije njega, uključujući V. J. četiri mjeseca ranije. Štaviše, podnosilac predstavke je prijavio X policiji zbog prijetnji prije napada. Zbog toga što država nije preduzela bilo koju preventivnu mjeru u vezi sa X, on je napao podnosioca predstavke, koji je pretrpio ozbiljne povrede.

Dana 19. februara 2015. godine, Osnovni sud je donio presudu protiv podnosioca predstavke. Sud je utvrdio da je policija postupila kako je propisano, naročito uzimajući izjave od X i dostavljajući ih nadležnom tužiocu na dalje procesuiranje. Dodatno, nakon napada je X krivično gonjen i proglašen krivim.

U aprilu 2015. godine, Viši sud u Podgorici je potvrdio prvostepenu presudu, utvrđujući da ne postoji odgovornost države da mu nadoknadi traženu sumu, jer nema uzročne veze između postupaka države i nastale štete, s obzirom na to da je povreda podnosioca predstavke bila rezultat napada trećeg lica.

Podnosilac predstavke je podnio ustavnu žalbu zbog povrede ljudskih prava, osporavajući, u suštini, utvrđene činjenice. U oktobru 2015. godine, Ustavni sud je odbacio ustavnu žalbu

podnosioca predstavke, nalazeći da nije nadležan da supstituiše redovne sudove u procjeni činjenica i dokaza, već je zadatak redovnih sudova da to urade. Naime, zadatak Ustavnog suda je da ispita da li je postupak u cjelini bio pravičan na način na koji to zahtijeva član 6 stav 1 Evropske konvencije i da li odluke redovnih sudova krše ustavna prava. Prema tome, Ustavni sud u okviru svojih nadležnosti ne može da zamijeni svojom procjenom činjenica procjenu redovnih sudova, jer je na tim sudovima da cijene dokaze i utvrde relevantne činjenice od značaja za ishod postupka.

(b) Relevantni principi

Relevantni principi u vezi sa članom 8 iznijeti su u *Aksu protiv Turske*¹¹³ i *Sandra Janković protiv Hrvatske*.¹¹⁴

Sud je prethodno utvrdio, u brojnim kontekstima, da koncept privatnog života u smislu člana 8 Konvencije uključuje fizički i psihički integritet ličnosti.¹¹⁵

Premda je osnovni cilj člana 8 da zaštiti pojedinca od proizvoljnog miješanja državnih organa, mogu postojati i dodatne pozitivne obaveze svojstvene djelotvornom poštovanju privatnog života koje mogu uključivati usvajanje mjera u oblasti odnosa između pojedinaca.¹¹⁶ U tom smislu, države moraju da održavaju i primjenjuju u praksi odgovarajući pravni okvir koji pruža zaštitu od nasilnih postupaka privatnih lica.¹¹⁷

(c) Ocjena Suda

Sud je prvenstveno primijetio da crnogorski zakonodavni okvir, kao takav, predviđa dovoljnu zaštitu (u zakonodavstvu je propisano krivično djelo ugrožavanja sigurnosti; pravi se razlika između krivičnih djela za koja gonjenje preuzima državni tužilac i krivičnih djela za koja se gonjenje preuzima od strane privatnog tužioca; takođe, oštećena strana može djelovati kao supsidijarni tužilac). Isti stav Sud je zauzeo i u presudi *Alković protiv Crne Gore*¹¹⁸ i *Isaković i Vidović protiv Srbije*.¹¹⁹

Sud je ocijenio da se prijetnja koju je predstavljao X, što čini osnovu žalbe podnosioca predstavke na osnovu člana 8 Konvencije, pretvorila u konkretan čin fizičkog nasilja, koji je za rezultat imao povredu glave podnosioca predstavke.

113 *Aksu protiv Turske* [VV], br. 4149/09 i 41029/04, stav 59, ECHR 12.

114 *Sandra Janković protiv Hrvatske*, br. 38478/05, stavovi 44–45, 5. mart 2009. godine.

115 *Denisov protiv Ukrajine* [VV], br. 76639/11, stav 95, 25. septembar 2018. godine; *Von Hannover protiv Njemačke*, br. 59320/00, stav 50, ECHR 2004–VI.

116 *Bărbulescu protiv Rumunije* [VV], br. 61496/08, stav 115, 5. septembar 2017. godine (izvodi); *Tavli protiv Turske*, br. 11449/02, stav 28, 9. novembar 2006. godine; *Mikulić protiv Hrvatske*, br. 53176/99, stav 57, ECHR 2002–I.

117 *Söderman protiv Švedske* [VV], br. 5786/08, stav 80, ECHR 2013; *Isaković Vidović protiv Srbije*, br. 41694/07, stav 59, 1. jul 2014. godine, i izvori tamo citirani.

118 *Alković protiv Crne Gore*, br. 66895/10, stav 68, 5. decembar 2017. godine.

119 *Isaković Vidović protiv Srbije*, br. 41694/07, stav 62, 1. jul 2014. godine.

Sud je primijetio da: (a) državni organi su bili svjesni činjenice da je X bio dugogodišnji psihijatrijski pacijent, da je imao istoriju nasilnog ponašanja, koje je uključivalo napade na susjede, izazivanje požara u sopstvenom stanu i prouzrokovanje poplave u stanu susjeda, i da je uvijek nosio nož ili drugo slično oružje; takođe su bili svjesni prethodnog krivičnog dosijea X, kao i da su tokom ovih postupaka sudovi utvrdili uzročnu vezu između mentalnog stanja X i djela koja je počinio; (b) četiri mjeseca prije napada na podnosioca predstavke, X je napustio bolnicu svojevolumeno i suprotno preporuci ljekara; (c) nekoliko dana nakon što je napustio bolnicu, ubo je V. J. bez ikakvog razloga; (d) nema dokaza da je X medicinski ispitivan nakon napada na V. J. kako bi se obezbijedilo da uzima lijekove, što ukazuje na nedostatak saradnje između policije i medicinskih službi; (e) optužnica za taj napad je podignuta, ali nije procesuirana više od tri mjeseca, odnosno nakon što je X napao podnosioca predstavke; i (f) državni organi su bili svjesni da je X prijetio podnosiocu predstavke, jer je on to prijavio policiji.

Stoga je Sud smatrao da su pod ovim okolnostima državni organi morali biti svjesni realnog i predstojećeg rizika nasilja nad podnosiocem predstavke.

U tom svijetlu, Sud je našao da je nepreduzimanje dovoljnih mjera od strane državnih organa, kao reakcija na ponašanje X, dovelo do povrede pozitivnih obaveza države na osnovu člana 8 Konvencije da se obezbijedi poštovanje privatnog života podnosioca predstavke.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 8. jula 2019. godine.¹²⁰

(b) Individualne mjere

U konkretnom predmetu, kada su u pitanju individualne mjere koje je trebalo preduzeti prema podnosiocu predstavke, zdravstvene ustanove su bile spremne da mu pruže bilo kakvu zdravstvenu pomoć, ukoliko je za tim postojala potreba. Međutim, podnosilac predstavke nije imao zdravstvenih posljedica od fizičkog napada koji je doživio, niti je bio podvrgnut bilo kakvom zdravstvenom tretmanu.

Pored navedenog, Vlada je obavijestila Komitet ministara da je lice X pod stalnim medicinskim nadzorom i da je zadnji pregled imao 1. jula 2019. godine, kada je primio terapiju.

Podnosiocu predstavke je isplaćena naknada nematerijalne štete, dok naknadu na ime materijalne štete nije tražio, niti je iskoristio mogućnost koju predviđa član 428a Zakona o parničnom postupku, prema kojem je imao pravo da podnese predlog za ponavljanje postupka. Navedene mjere su usvojene od strane Komiteta ministara i smatrane su dovoljnim u cilju ispunjenja individualnih mjera.

120 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2019\)781E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2019)781E).

(c) *Generalne mjere*

Kada su u pitanju generalne mjere preduzete u ovom predmetu, Komitet ministara je bio zadovoljan zaključkom Evropskog suda, u kojem je konstatovano da crnogorski zakonodavni okvir predviđa krivično djelo ugrožavanja nečije sigurnosti i da crnogorsko krivično pravo pravi razliku između krivičnih djela za koja se goni po službenoj dužnosti od strane državnog tužioca i krivičnih djela čije gonjenje preduzima privatni tužilac. Takođe je predviđeno da oštećena strana može djelovati kao supsidijarni tužilac, čime je Evropski sud utvrdio da domaći zakonodavni okvir predviđa dovoljnu zaštitu (stav 57 presude). U skladu sa navedenim, nije postojala potreba za preduzimanjem posebnih generalnih mjera, iz razloga što je utvrđeno da navedeni predmet predstavlja izolovan slučaj i da se ne vode slični postupci pred domaćim organima niti Evropskim sudom.

U vezi sa prethodno navedenim, preduzete su preventivne mjere na generalnom planu, koje su se ogledale u sprovođenju određenog broja obuka i radionica. Takođe su u okviru Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu sprovedeni treninzi na kojima je u svojstvu predavača prisustvovala i zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, koja je prisutnim učesnicima, između ostalog, skrenula pažnju na utvrđenja Evropskog suda u ovom predmetu. Pored navedenih treninga, presuda je bila analizirana i na obukama Savjeta Evrope, u sklopu projekta „Horizontalni program za Zapadni Balkan i Tursku”.

Presuda je prevedena i objavljena na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore, kao i u „Službenom listu Crne Gore”. Prosljeđena je svim organima koji su učestvovali u postupku koji je doveo do povrede konvencijskog prava. Navedena presuda objavljena je sa kratkom analizom i u trećem godišnjem Biltenu AIRE centra iz Londona za 2018. godinu.

(d) *Rezolucija Komiteta ministara*

Komitet ministara je 4. septembra 2019. godine na 1352. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2019)189, kojom je predmet zatvoren.¹²¹

iii. *Značaj za sudsku praksu*

Presuda *Milićević protiv Crne Gore* od posebnog je značaja u kontekstu primjene člana 166 Zakona o obligacionim odnosima Crne Gore, odnosno u kontekstu odgovornosti države za naknadu štete zbog povrede prava na privatni život iz člana 8 Konvencije. Značajan je stav istaknut u paragrafu 54, u kome se navodi da koncept privatnog života u smislu člana 8 Konvencije uključuje psihički i fizički integritet ličnosti, da je osnovni cilj člana 8 Konvencije zaštita pojedinca od proizvoljnog miješanja državnog organa, ali da mogu postojati dodatne pozitivne obaveze svojstvene djelotvornom poštovanju privatnog života koje mogu uključivati usvajanje mjera u oblasti odnosa između pojedinaca i da u tom smislu države moraju u praksi da primjenjuju odgovarajući pravni okvir koji pruža zaštitu od nasilnih postupaka privatnih lica. Ta-

¹²¹ <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-196046>.

kođe, Evropski sud je u paragrafu 59 presude, slijedeći stav iz presude *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,¹²² naglasio da su državni organi imali obavezu da preduzmu mjere u situaciji kada su „znali ili su morali znati u tom vremenu za postojanje realnog i neposrednog rizika po život i tjelesni integritet identifikovanog lica”.

Odredbama člana 166 Zakona o obligacionim odnosima propisana je odgovornost pravnog lica za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju svojih funkcija.

U presudi Višeg suda u Podgorici od 20. aprila 2015. godine, koja je bila predmet razmatranja Evropskog suda, stoji ocjena suda da nije postojala uzročna veza između postupka države i nastale štete, s obzirom na to da je povreda tužioca bila rezultat napada trećeg lica. Zbog toga je Viši sud u Podgorici zaključio da nema odgovornosti države da tužiocu nadoknadi štetu.

Dakle, navedeno tumačenje nacionalnog suda isuviše je usko i odudara od prakse Evropskog suda u situacijama kada dođe do narušavanja života ili tjelesnog integriteta nekog lica. Ključno pitanje za odgovor da li postoji odgovornost države jeste da li su državni organi prethodno znali ili su morali da znaju za postojanje realnog i neposrednog rizika. Za slučaj da postoji pozitivan odgovor, slijedi pitanje da li je država preduzela adekvatne preventivne mjere. U situaciji kada je država znala ili je morala da zna za postojanje rizika i nije preduzela mjere za zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta nekog lica, odgovorna je za kršenje prava iz člana 8 Konvencije u materijalnom smislu. Prema tome, na sudovima je da utvrđivanjem činjenica izvedu zaključak da li su državni organi znali ili su morali da znaju za postojanje neposrednih prijetnji po fizički integritet određene osobe i, zavisno od toga da li je odgovor pozitivan ili negativan, izvedu zaključak o tome da li postoji odgovornost države za naknadu štete.

Vrijedi naglasiti da test „da li je država znala ili je morala znati za postojanje rizika” jeste evidentan u praksi Evropskog suda, ne samo kada je u pitanju primjena člana 8 Konvencije već posebno u primjeni člana 2 (pravo na život), člana 3 (zabrana mučenja) i člana 4 (zabrana ropstva i prinudnog rada).

Mimo navedene situacije, koja je bila predmet odlučivanja pred Evropskim sudom, skoro da nije bilo sličnih slučajeva pred nacionalnim sudovima. Treba naglasiti da su se sudovi u drugačijem činjeničnom kontekstu bavili povredom prava na privatnost. Tako, u ukidnom rješenju u predmetu **Gž.br.623/19**, Viši sud u Podgorici upućuje nižestepeni sud da u ponovnom postupku primijeni standarde iz presude u predmetu *Antović i Mirković protiv Crne Gore*, navodeći:

„Prvostepeni sud se na valjan način nije bavio ni razlozima za uvođenje kamera kod tužene škole, te da li su bili ispunjeni uslovi iz čl. 35 i 36 st. 1 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti („Sl. list CG”, br. 79/08, 70/09 i 44/12) i da li je prethodno razmatrana bilo koja druga mjera kao alternativa uvođenju kamera, pri čemu se ukazuje prvostepenom sudu da je upravo Evropski sud za ljudska prava u Strazburu, u presudi *Antović i Mirković protiv Crne Gore*, od 28. novembra 2017. godine (predstavka broj 70838/13), između ostalog,

¹²² *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. oktobar 1998. godine, stav 116, Reports of Judgments and Decisions 1998-VIII.

naveo da oprema za video nadzor može biti postavljena u službenim ili poslovnim prostorijama, ali samo ukoliko ciljevi predviđeni čl. 36 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, naročito bezbjednost ljudi i imovine ne može biti postignuta na drugi način.”

Kada je u pitanju primjena standarda Evropskog suda povodom prava na privatnost, u praksi sudova u Crnoj Gori postavilo se pitanje prava na privatnost u pogledu primjene mjera tajnog nadzora u krivičnom postupku, a u vezi sa nedostatkom obrazloženja u naredbama o njihovom određivanju. Tako, u presudi Osnovnog suda u Podgorici **P.br.2417/17**, kojom je sud usvojio tužbeni zahtjev za naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava na privatnost, navodi se:

„U prvostepenoj oslobađajućoj presudi ... eksplicitno govori da ovakav način pribavljanja dokaza nije protivan uslovima pravičnosti zajemčenim u st. 1 čl. 6 Evropske konvencije.” Međutim, kako je tužbenim zahtjevom tražena naknada zbog povrede prava iz člana 8 Konvencije, a ne iz člana 6 Konvencije, sud je naveo da „sudovi su se ograničili na ispitivanje prihvatljivosti dokaza u krivičnom postupku, dok se nijesu bavili procjenom da li mjere tajnog nadzora krše pravo na privatnost”, jer sudovi shodno stavu Evropskog suda u predmetu *Dragojević protiv Hrvatske*, br. 68955/11, stav 99, ESLJP, od 15.1.2015. godine, „nemaju mogućnost ispitivati bit konvencijskog prigovora da miješanje u pravo podnosioca na poštovanje njegova privatnog života nije bilo u skladu sa zakonom, a još manje imaju mogućnost pružiti odgovarajuću zaštitu u odnosu na taj prigovor”. Primjenjujući standarde iz presude u predmetu *Dragojević* da „svako mora biti uvjeren da će ovlašćenja tajnog nadzora biti podvrgnuta prethodnoj sudskoj kontroli i provedena na temelju detaljnog sudskog naloga koji ispravno navodi nužnost i proporcionalnost bilo koje takve mjere”, crnogorski sud je usvojio tužbeni zahtjev zbog nepostojanja posebnog obrazloženja u naredbama za određivanje ili produženje mjera tajnog nadzora nalazeći da „ovakvo postupanje povlači za sobom neproporcionalno miješanje jer domaće pravo nije ograničilo diskreciona ovlašćenja nadležnih organa pa mjere tajnog nadzora koje su određene prema tužiocu nijesu bile u postupku koji je na odgovarajući način ograničio miješanje u pravo na poštovanje privatnog života i prepiske na ono što je bilo nužno u demokratskom društvu.”

Interesantan primjer iz sudske prakse jeste i presuda Apelacionog suda Crne Gore u predmetu **Kž.br.71/19**. U presudi se sud bavio pitanjem balansa između prava okrivljenog da ispituje svjedoke, odnosno prava na odbranu, sa jedne strane, i prava na privatni život oštećene, kao žrtve krivičnog djela protiv polne slobode, sa druge strane. Odlučujući po žalbama optuženih i jednog od branilaca, koji su prigovarali odluci prvostepenog suda da se ne sasluša svjedokinja-oštećena, Apelacioni sud je naveo da:

„[...] kada je u pitanju oštećena A. Ž., pravilno je prvostepeni sud pored navedenog imao u vidu i činjenicu da je njen iskaz audiovizuelno dokumentovan, što je omogućilo i neposredan uvid u sagledavanje spoljašnjih manifestacija oštećene tokom svjedočenja, te imajući u vidu zdravstveno stanje oštećene nakon kritičnog događaja, koja je i dalje pod određenim psihološkim tretmanima, uz preporuku da se takav tretman nastavi, kako

to slijedi iz citirane medicinske dokumentacije, to sve navedeno, takođe, ukazuje na visok rizik od ponovnog saslušanja i dodatne viktimizacije oštećene, što i po ocjeni ovog suda, jesu važni razlozi da se oštećena, koja je na opisan način detaljno svjedočila o svim pojedinostima kritičnih događaja, ponovo ne saslušava. U vezi sa prednje navedenim, a polazeći od stava Evropskog suda za ljudska prava, izražen u presudi *S. N. protiv Švedske*, br. 34209/96, 2002, ESLJP, Apelacioni sud je zaključio da nije bilo nužno podvrgavati oštećenu daljoj viktimizaciji, time što bi ponovo davala iskaz o kritičnim događajima, da u konkretnom slučaju žrtva mora biti zaštićena od reviktimizacije, a do čije pojave dolazi prilikom prvog ispitivanja žrtve na glavnom pretresu, da u slučajevima seksualnog zlostavljanja, gdje se kao žrtva javlja dijete, odnosno maloljetnik, i koji su po svojoj prirodi specifični, dok god postoje potkrepljujući dokazi koji su podložni ispitivanju, žrtva ne mora svjedočiti i biti ispitivana od strane optuženih na glavnom pretresu, te je dozvoljen relativno nizak procesni prag i imajući u vidu težinu i osjetljivu prirodu takvog slučaja, prvostepeni sud je pravilno postupio kada je ograničio prava optuženih u korist prava žrtve, tako da ne stoje navodi žalbe branilaca optuženih da je onemogućavanjem neposrednog saslušanja oštećene (i gore navedenih svjedoka) i uskraćivanjem prava na postavljanje pitanja, optuženima povrijeđeno pravo na odbranu, kao i pravo na pravično i javno suđenje, predviđeno čl. 32 Ustava Crne Gore i zagarantovano Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.”

3.5. Član 1 Protokola br. 1 – Zaštita imovine

Član 1 Protokol br. 1 Zaštita imovine

Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primjenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbijedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.

Član 1 Protokola br. 1 jemči pravo na mirno uživanje imovine. Imovina je, u smislu ovog člana, autonoman pojam, što znači da nije istovjetan sa tumačenjem uobičajenim u unutrašnjem pravu država ugovornica, već je Sud kroz praksu postepeno definisao pojam *imovine*. Tako, imovina ne obuhvata samo stvari već i izvjesna prava, kao npr. prava iz intelektualne svojine,¹²³ socijalna davanja, ali i tzv. legitimno očekivanje.¹²⁴

Međutim, pravo na neometano uživanje imovine nije apsolutno, pa se pod određenim uslovima ono može ograničiti. Kada Sud ispituje ovo zadiranje, fokusira se na tri uslova: dopuštenost njegovog cilja, pravična ravnoteža i proporcionalnost.¹²⁵

KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore

br. 28766/06

presuda od 26. juna 2018. godine

i. Analiza presude

Predstavku su podnijeli preduzeće sa sjedištem u Crnoj Gori (u daljem tekstu: „prvi podnosi-lac predstavke”) i vlasnik preduzeća (u daljem tekstu: „drugi podnosilac predstavke”). Žalili su se na osnovu članova 6, 8 i 13 Konvencije i člana 1 Protokola br. 1, zbog miješanja u njihova imovinska prava, a naročito zbog toga što im opštinski organi nijesu izdali građevinsku dozvolu za izgradnju tržnog centra.

Takođe, žalili su se i na: dužinu trajanja upravnih postupaka za dokompletiranje urbanističke parcele i nedostatak djelotvornog pravnog lijeka u tom smislu, dužinu trajanja izvršnih postupaka na osnovu presude Privrednog suda od 7. aprila 2006. godine i nedostatak djelotvornog pravnog lijeka s tim u vezi. Međutim, na osnovu principa *jura novit curia*, Evropski sud nije

¹²³ *Smith Kline and French laboratories protiv Holandije*, br. 12633/87.

¹²⁴ Popović i grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, JP „Službeni glasnik”, 2017.

¹²⁵ Ibid.

obavezan pravnim osnovima koje je naveo podnosilac predstavke na osnovu Konvencije i protokola uz nju i ima ovlašćenja da odluči o pravnoj karakterizaciji koju će dodijeliti žalbenim činjenicama, ispitujući ih na osnovu članova ili odredbi Konvencije koji su različiti od onih na koje se poziva podnosilac predstavke.¹²⁶ Stoga je Evropski sud smatrao da žalbe u konkretnom predmetu treba da budu ispitivane na osnovu članova 6 i 13 Konvencije i člana 1 Protokola br. 1 Konvencije.

(a) Činjenice

Drugi podnosilac predstavke je osnivač, izvršni direktor i vlasnik 99,2698% akcija prvog podnosioca predstavke. Vlasnici ostalih 0,7302% jesu supruga i sin drugog podnosioca predstavke.

Dana 3. avgusta i 11. novembra 1998. godine, prvi podnosilac predstavke je zaključio dva ugovora sa Društvenim fondom za građevinsko zemljište, poslovni prostor i puteve Podgorica. Na osnovu prvog ugovora, prvi podnosilac je ostvario pravo korišćenja na četiri parcele građevinskog zemljišta, ukupne površine 11.443 m², na kojem je planirao da gradi tržni centar i poslovnu zgradu. Drugim ugovorom je utvrđena naknada za uređenje građevinskog zemljišta. Neodređenog datuma nakon toga, četiri parcele su objedinjene u jednu i označene brojem 2090/1036. Na osnovu članova 419 i 420 Zakona o svojinsko-pravnim odnosima iz 2009. godine, prvi podnosilac predstavke postao je vlasnik predmetnog zemljišta 9. decembra 2011. godine.

Uprava za nekretnine je 15. aprila 2005. godine donijela odluku na osnovu koje je podijelila katastarsku parcelu br. 2090/1036 na dvije, od kojih je jedna zadržala broj 2090/1036 i imala je 11.365 m², dok je druga bila registrovana pod brojem 2090/1220 i imala je 77 m².

Katastarska parcela br. 2090/1036, dana 3. marta 2016. godine, dalje je podijeljena na dvije, pri čemu je manji dio – od 44 m² – postao katastarska parcela br. 2090/1581. Veći dio je zadržao broj 2090/1036 i iznosio je 11.321 m².

Detaljni urbanistički plan i njegove izmjene

Neodređenog datuma 2004. godine, plan prvog podnosioca predstavke za tržni centar i poslovnu zgradu ucrtan je u Detaljni urbanistički plan (u daljem tekstu: „DUP”). U decembru 2004. godine, DUP za relevantnu oblast je izmijenjen, pa su katastarska parcela br. 2090/1036 i susjedna parcela od 1.557 m², koja je bila vlasništvo Opštine, sjedinjene u jednu urbanističku parcelu.

U junu i oktobru 2005. godine, predsjednik Opštine je odlučio da se sprovedu dalje izmjene postojećeg DUP-a. Na osnovu ovih odluka, u toj oblasti je bila zabranjena gradnja u roku od 90 dana, odnosno u roku od najviše jedne godine. Zabrana se nije primjenjivala na investitore kojima je već bila izdata građevinska dozvola. Ove dvije odluke su ukinute novom odlukom o izmjeni DUP-a od 20. januara 2006. godine, koja je po svom sadržaju odgovarala odluci iz

¹²⁶ *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 37685/10 i 22768/12, stav 126, ECHR 2018.

oktobra 2005. godine. Novi DUP je stupio na snagu 29. jula 2006. godine. Time je susjedna parcela, koja je prethodno bila sjedinjena sa parcelom br. 2090/1036, očigledno podijeljena na tri parcele: dva dijela su postala djelovi novoformirane urbanističke parcele, a treći dio je ostao pripojen parceli podnosioca predstavke i izgleda da je bila dio saobraćajnice. Takođe, izgleda da je na ovoj urbanističkoj parceli DUP-om planirana izgradnja dvije zgrade umjesto tržnog centra koji je planirao prvi podnosilac predstavke. Nakon toga, DUP je mijenjan još dva puta: 28. jula 2010. godine i 16. maja 2013. godine, očigledno obezbjeđujući izgradnju zgrada istih kao što su one koje su tamo prvobitno planirali podnosioci predstavke.

„Dokompletiranje” urbanističke parcele

Nakon izmjena DUP-a u decembru 2004. godine, prvi podnosilac predstavke se 25. januara 2005. godine obratio Direkciji za imovinu Opštine Podgorica (u daljem tekstu: „Direkcija”). Zatražio je da „dokompletira” urbanističku parcelu, tj. da kupi susjednu katastarsku parcelu koja je pripojena njegovom zemljištu, čime bi formirao jednu urbanističku parcelu. Kako nije dobio odgovor, obnovio je svoj zahtjev dva puta u toku 2005. godine.

Sekretarijat za prostorno planiranje Opštine Podgorica je 27. januara 2005. godine izdao Urbanističko-tehničke uslove, u kojima je navedeno da je parcela 2090/1036 bila manja nego predmetna urbanistička parcela i da je potrebno izvršiti njeno „dokompletiranje”. Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja (u daljem tekstu: „Ministarstvo”), 23. februara 2005. godine, dodijelilo je prvom podnosiocu predstavke lokaciju za izgradnju poslovnog objekta na parceli br. 2090/1036, u skladu sa DUP-om iz 2004. godine. U odluci je precizirano da su urbanističko-tehnički uslovi od 27. januara 2005. godine sastavni dio ove odluke.

Prvi podnosilac predstavke je 15. avgusta 2005. godine uložio žalbu, jer nije dobio odgovor od Direkcije. Istog dana, Direkcija ga je obavijestila da se ne može izvršiti dokompletiranje parcele, jer je revizija DUP-a bila u toku u tom periodu, što je značilo „ponovno urbanističko razmatranje oblasti”.

Do 6. aprila 2017. godine, bilo je najmanje sedam vraćanja na ponovno odlučivanje, ili od strane Glavnog administratora opštine ili od strane Upravnog suda. Tokom ovih postupaka, 2. septembra 2016. godine, Direkcija je poslala upit Upravi za nekretnine da li se ista urbanistička parcela koja je postojala u vrijeme kada je prvi podnosilac predstavke podnio zahtjev za dokompletiranje može ponovo formirati. Uprava za nekretnine je 23. septembra 2016. godine odgovorila da je veličina navedene parcele u međuvremenu izmijenjena i da nije bilo osnova za ponovno formiranje urbanističke parcele kakva je nekada bila.

Zahtjev prvog podnosioca predstavke je ponovo odbijen, što je potvrđeno od strane Glavnog administratora u maju 2017. godine. Prvi podnosilac je u junu 2017. godine pokrenuo upravni spor, koji je u vrijeme odlučivanja Evropskog suda još uvijek bio u toku.

Obračun naknade za uređivanje građevinskog zemljišta

Prvi podnosilac predstavke je 11. jula 2005. godine podnio zahtjev Agenciji za izgradnju i razvoj Podgorice (u daljem tekstu: „Agencija”), pravnom nasljedniku Društvenog fonda za građevinsko zemljište, da obračuna konačan iznos naknade za uređenje građevinskog zemljišta za urbanističku parcelu br. 2090/1036. Nakon nekoliko dana, Agencija je odgovorila da obračun ne može biti izvršen zbog zabrane gradnje.

Prvi podnosilac predstavke je uputio urgencije Agenciji da izvrši neophodni obračun, tvrdeći da se zabrana odnosi samo na gradnju, ali ne i na obračun naknade. Nakon toga, u septembru 2005. godine, napravio je sopstvenu procjenu naknade za uređenje građevinskog zemljišta u iznosu od 131.324,65 eura i izvršio uplatu. Uplata mu je vraćena narednog dana, jer je bila uplaćena „bez osnova”.

Tokom postupaka, podnosilac predstavke je u nekoliko navrata ponovio svoj zahtjev Agenciji, uključujući i period između 5. i 14. oktobra 2005. godine, tvrdeći da je zabrana gradnje kao osnov za odbijanje nezakonit i/ili da zabrana u relevantnom periodu nije bila na snazi. Do 1. decembra 2005. godine, Agencija je odbila zahtjev podnosioca predstavke najmanje četiri puta na osnovu toga što je gradnja zabranjena u skladu sa odlukom o izmjeni DUP-a od 6. juna 2005. godine ili sa odlukom od 6. oktobra 2005. godine. Agencija je takođe tvrdila da se obračun ne može izvršiti s obzirom na to da prvi podnosilac predstavke nema građevinsku dozvolu.

Drugostepeni organ je odbacio žalbu prvog podnosioca predstavke, na osnovu toga što to nije bilo predmet upravnog postupka. Prvi podnosilac predstavke je u vezi sa ovim pokrenuo upravni spor, ali je na osnovu mišljenja drugostepenog organa povukao taj zahtjev i umjesto toga nastavio postupak pred Privrednim sudom.

Prvi podnosilac predstavke je 16. septembra 2005. godine pokrenuo postupak pred Privrednim sudom u Podgorici protiv Agencije, zbog odbijanja da obračuna naknadu za uređenje građevinskog zemljišta.

Privredni sud je 7. aprila 2006. godine presudio u korist prvog podnosioca predstavke i naložio Agenciji da obračuna naknadu. Privredni sud je smatrao da nije bilo zabrane gradnje prije 7. jula 2005. godine i u periodu od 5. do 14. oktobra 2005. godine, kada je prvi podnosilac predstavke tražio obračun naknade za uređenje građevinskog zemljišta i kada je Agencija bila u obavezi da izvrši obračun. Sud je takođe primijetio da obrazloženje Agencije za odbijanje zahtjeva prvog podnosioca predstavke, naročito da „obračun ne može biti izvršen jer prvi podnosilac predstavke nema građevinsku dozvolu”, nije bilo logično, s obzirom na to da je obračun naknade preduslov za dobijanje građevinske dozvole. Ova odluka je potvrđena od strane Apelacionog i Vrhovnog suda, koji je *inter alia*, utvrdio da je prvom podnosiocu predstavke dodijeljena lokacija za gradnju od strane nadležnog Ministarstva, prije donošenja odluke o izmjeni DUP-a, kao i da odluka o izmjeni DUP-a ne može da utiče na investitore kojima je već dodijeljena lokacija.

U oktobru 2008. godine, podnosilac predstavke je, nakon što je Privredni sud izdao nalog za izvršenje kojim je predviđeno da Agencija treba da izvrši obračun naknade u roku od 30 dana ili će platiti novčanu kaznu, dobio obračun u kojem je navedeno da je na osnovu ugovora iz 1998. godine podnosilac predstavke već platio određeni iznos, a da ostatak sume iznosi 269.309 eura.

Nakon dobijanja obračuna, podnosilac predstavke je zahtijevao od Agencije da se ugovorom jasno navede u skladu sa kojim DUP-om će se vršiti gradnja. Međutim, Agencija je smatrala da je ovaj zahtjev van njene nadležnosti i da se prvi podnosilac predstavke treba obratiti organima nadležnim za prostorno planiranje.

Agencija je obavijestila Privredni sud da je postupila u skladu sa presudom i rješenjem o izvršenju, ali je prvi podnosilac predstavke obavijestio Privredni sud da ne smatra da je predmetna presuda izvršena, jer je imao „ozbiljne primjedbe” na dokumenta koja mu je Agencija dostavila, te da ih stoga nije ni potpisao.

Postupci za građevinsku dozvolu

Prvi podnosilac predstavke je 8. jula 2005. godine tražio od Ministarstva građevinsku dozvolu za tržni centar. Ministarstvo je 23. septembra 2005. godine odbilo zahtjev, jer nije platio naknadu za uređenje zemljišta niti je izvršio dokompletiranje urbanističke parcele u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima. Prvi podnosilac predstavke je pokrenuo upravni spor 18. novembra 2005. godine. Naveo je, između ostalog, da je zahtjev za kupovinu susjedne parcele dodatno uveden i da nije bio neophodan, s obzirom na to da je tržni centar u potpunosti predviđen da bude na parceli br. 2090/1036. Takođe je tvrdio da je odbijanje obračuna naknade za uređenje građevinskog zemljišta bez osnova, jer se zabrana odnosila samo na izgradnju, a ne i na obračun troškova, kao i da je to bila namjerna opstrukcija.

Upravni sud je 29. decembra 2005. godine odbio zahtjev prvog podnosioca predstavke na osnovu toga što nije bilo ugovora između prvog podnosioca predstavke i Agencije koji se tiče obračuna za uređenje građevinskog zemljišta zbog toga što prvi podnosilac predstavke nije podnio sve potrebne dokaze predviđene zakonskim odredbama kako bi dobio građevinsku dozvolu, kao i zbog toga što nije pribavio susjednu parcelu, kako je to predviđeno urbanističko-tehničkim uslovima.

Neodređenog datuma nakon toga, prvi podnosilac predstavke je podnio reviziju Vrhovnom sudu, tvrdeći da je postojao ugovor između njega i Agencije koji je zaključen 1998. godine. Takođe je tvrdio da su ga sudovi okrivili za neplaćanje troškova i dokompletiranje parcele, iako je on uradio sve što je mogao da postupi u skladu sa ovim zahtjevima, i žalio se na nezakonito odbijanje predmetnih državnih organa da sarađuju u ovim stvarima.

Vrhovni sud je 2. marta 2006. godine potvrdio prethodnu odluku, smatrajući da prvi podnosilac predstavke zaista nije podnio dokaz da je platio naknadu za uređenje građevinskog zemljišta i dokompletirao urbanističku parcelu kako je traženo.

Nakon izmjene DUP-a u 2013. godini, prvi podnosilac predstavke je 29. avgusta 2014. godine tražio izdavanje građevinske dozvole za izgradnju objekta centralnih djelatnosti. Nakon pet vraćanja na ponovno postupanje, postupak je još uvijek bio u toku u julu 2017. godine.

Postupci pred Ustavnim sudom

Prvi podnosilac predstavke je podnio tri inicijative Ustavnom sudu za ocjenu ustavnosti i zakonitosti odluka o izmjenama DUP-a. Postupak po prvoj inicijativi je obustavljen, jer osporena odluka nije više bila na snazi, a druge dvije inicijative su odbačene.

(b) Relevantni principi

Član 6 stav 1 Konvencije

Podnosioci predstavke su se žalili na dužinu trajanja postupaka za dokompletiranje urbanističke parcele br. 2009/1036. Poricali su doprinos dužini trajanja postupaka. Uradili su sve što su mogli da ubrzaju postupke koji su bili dugi zbog odlaganja u radu državnih organa. Iako je tačno da je nekoliko upravnih i sudskih organa bilo uključeno, razlog za ovo je ležao u tome što je nezakonita radnja jednog organa bila opravdavana nezakonitom radnjom drugog organa, što je zakomplikovalo predmet koji je, u suštini, bio jednostavan.

Relevantni principi u ovom smislu dati su detaljno u, među mnogim drugim izvorima, *Frydlander protiv Francuske*.¹²⁷ Ponovljeno ispitivanje jednog predmeta poslije vraćanja na nižu instancu može, samo po sebi, otkriti ozbiljne nedostatke u sudskom sistemu države.¹²⁸

Vraćajući se na predmetni slučaj, Sud je primijetio da su sporni postupci započeti 15. avgusta 2005. godine, kada su podnosioci predstavke podnijeli upravnu žalbu,¹²⁹ i da su 23. juna 2017. godine, kada je prvi podnosilac predstavke pokrenuo upravni spor, oni još uvijek bili u toku. Stoga, trajali su više od 11 godina i 10 mjeseci, tokom kojeg perioda su domaći sudovi vraćali predmet na ponovno suđenje sedam puta. Do 29. septembra 2017. godine, kada je Evropski sud primio konačno izjašnjenje o predmetu, nije bilo informacija o tome da li su postupci u međuvremenu okončani.

Dalje je primjećeno da su se postupci odnosili na zahtjev podnosioca predstavke da kupe parcelu koja je vlasništvo Opštine, za koji Sud nije smatrao da je predmet od posebne složenosti, niti je smatrao da je ponašanje podnosioca predstavke doprinijelo dužini trajanja postupaka na bilo koji način. Dok se relevantni DUP zaista mijenjao nekoliko puta tokom godina, i postupci kao takvi nijesu bili prioriteta koji su zahtijevali hitno postupanje, Evropski sud nije smatrao da je bilo koji od ova dva činioca opravdan za takvo procesno kašnjenje.

U pogledu kriterijuma sadržanih u jurisprudenciji Evropskog suda i relevantnih činjenica konkretnog predmeta, Sud je mišljenja da dužina trajanja postupaka koji su predmet žalbe nije zadovoljila zahtjev razumnog vremena. Shodno tome, utvrđena je povreda člana 6 stav 1 Konvencije.

¹²⁷ *Frydlander protiv Francuske* [VV], br. 30979/96, § 43, ECHR 2000-VII.

¹²⁸ *Pavlyulynets protiv Ukrajine*, br. 70767/01, stav 51, 6. septembar 2005. godine.

¹²⁹ *Počuča protiv Hrvatske*, br. 38550/02, stav 30, 29. jun 2006. godine.

Član 13 Konvencije

Podnosioci predstavke su se žalili na nedostatak djelotvornog domaćeg pravnog lijeka u odnosu na dužinu trajanja postupaka za dokompletiranje urbanističke parcele. Relevantni principi u ovom smislu dati su u presudama *Sürmeli protiv Njemačke*¹³⁰ i *McFarlane protiv Irske*.¹³¹

Sud je primijetio da je Vlada u svom izjašnjenju tvrdila da je bilo dostupnih pravnih lijekova vezanih za žalbe podnosilaca predstavke u vezi sa dužinom trajanja postupaka. Ove primjedbe su odbačene, jer se djelotvornost pravnog lijeka normalno procjenjuje u odnosu na datum kada je predstavka podnijeta. Kako kontrolni zahtjev i tužba za pravično zadovoljenje nijesu tada bili djelotvorni ili uopšte nijesu postojali, primjedbe su odbačene.

Iz istih razloga, Sud je zaključio da je povrijeđen član 13 Konvencije u vezi sa članom 6 stav 1, zbog nedostatka djelotvornog pravnog lijeka u relevantnom vremenu, a u pogledu žalbi podnosilaca predstavke koje se tiču dužine trajanja postupka.¹³²

Član 1 Protokola br. 1

Relevantni principi u ovom smislu dati su, na primjer, u *Hutten-Czapska protiv Poljske*.¹³³

Konkretno, Sud je ponovio da član 1 Protokola br. 1 obuhvata tri posebna pravila. Prvo pravilo, navedeno u prvoj rečenici prvog stava, opšte je prirode i navodi principe mirnog uživanja imovine. Drugo pravilo, sadržano u drugoj rečenici istog stava, pokriva lišavanje posjeda i čini ga predmetom određenih uslova. Treće pravilo, navedeno u drugom stavu, priznaje da države ugovornice imaju ovlaštenje, između ostalog, da kontrolišu upotrebu imovine u skladu sa opštim interesima. Ova tri pravila nijesu posebna u smislu da nijesu povezana: drugo i treće pravilo se bave određenim slučajevima miješanja u odnosu na mirno uživanje imovine. Na osnovu toga, treba da budu tumačena u svijetlu opštih principa navedenih u prvom pravilu, moraju biti usaglašena sa principom zakonitosti i težiti legitimnom cilju, sredstvima razumno proporcionalnim sa ciljem koji treba biti postignut. Neophodna ravnoteža neće biti postignuta kada osoba na koju se odnosi snosi pojedinačan i prekomjeren teret. U oblasti razvoja zemljišta i prostornog planiranja, država ugovornica mora imati široko polje slobodne procjene kako bi implementirala politiku planiranja u gradovima i državi. Ipak, prilikom izvršenja svojih ovlaštenja, Sud mora odrediti da li je potrebna ravnoteža održana na način preispitivanja koji je u skladu sa pravom na imovinu podnosioca predstavke.¹³⁴

130 *Sürmeli protiv Njemačke* [VV], br. 75529/01, stavovi 99–100, ECHR 2006–VII.

131 *McFarlane protiv Irske* [VV], br. 31333/06, stav 107, 10. septembar 2010. godine.

132 Vidjeti: *Stevanović protiv Srbije*, br. 26642/05, stavovi 67–68, 9. oktobar 2007. godine; *Stakić protiv Crne Gore*, br. 49320/07, stavovi 59–60, 2. oktobar 2012. godine; *Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore*, br. 33781/15 i tri druge, stavovi 61–63, 7. mart 2017. godine.

133 *Hutten-Czapska protiv Poljske* [VV], br. 35014/97, stavovi 163–165 i stavovi 167–168, ECHR 2006–VIII.

134 *Ayangil i drugi protiv Turske*, br. 33294/03, stav 50, 6. decembar 2011. godine; *Lay Lay Company Limited*, gore citirana, stav 83.

Nesigurnost, bilo zakonodavna, administrativna ili ona koja proističe iz prakse koju sprovode organi, faktor je koji treba uzeti u obzir prilikom procjene ponašanja države. Dakle, kada je u pitanju opšti interes, obaveza državnih organa je da postupaju blagovremeno i na odgovarajući i dosledan način,¹³⁵ a polje slobodne procjene koje državni organi imaju ni na koji način ih ne oslobađa od ove njihove obaveze.¹³⁶

Vraćajući se na konkretan predmet, Sud je primijetio da su se predmetne žalbe ticale odbijanja izdavanja građevinske dozvole. Stoga je osporavana mjera morala biti razmatrana kao kontrola upotrebe imovine, koja se razmatra na osnovu trećeg pravila, odnosno na osnovu drugog stava člana 1 Protokola br. 1. Stoga je Sud morao da razmatra da li je odbijanje vlasti da izdaju građevinsku dozvolu bilo zakonska mjera „potrebna da bi regulisala korišćenje imovine u skladu sa opštim interesima”. Zadatak Suda u ovom kontekstu bio je da ispita zakonitost, svrhu i proporcionalnost odluka koje su donijeli domaći organi.¹³⁷

Sud je ponovio, kao što je gore primijećeno, da se odbijanje izdavanja građevinske dozvole mora posmatrati kao miješanje u prava podnosilaca predstavke na mirno uživanje imovine.¹³⁸ Dalje je primijetio da je zahtjev odbijen jer podnosilac predstavke nije ispunio dva kriterijuma: (a) nije kupio susjednu parcelu koja je bila spojena sa zemljom podnosilaca predstavke u smislu novousvojenog DUP-a i (b) nije platio naknadu za uređenje građevinskog zemljišta.

Kada je u pitanju prvi uslov, da kupi susjednu parcelu, Sud je primijetio da nijednim zakonom nije bilo predviđeno „dokompletiranje” parcele radi dobijanja građevinske dozvole. Dodatno, ovaj zahtjev je uvela Opština tek nakon što su podnosioci predstavke dobili katastarsku parcelu i njihovi planovi registrovani u postojeći DUP za tu konkretnu parcelu. Podnosioci predstavke tada nijesu ispunili taj uslov. Kada je u pitanju drugi uslov, plaćanje naknade za uređenje građevinskog zemljišta, to je zakonski uslov i podnosioci predstavke zaista nijesu ispunili ni taj uslov.

Sud je primijetio, ipak, da neispunjavanje uslova nije bilo zbog toga što podnosioci predstavke nijesu preduzeli predviđene korake u predviđenom vremenu kako bi obezbijedili svoje interese i brže zaključili stvar u tom dijelu. Naprotiv, podnosioci predstavke nijesu ispunili prvi uslov jer je relevantni DUP prolazio kroz mnoge promjene tokom vremena i, na osnovu podneska i same Vlade, podnosioci predstavke nijesu mogli dokompletirati urbanističku parcelu sve dok su trajale izmjene DUP-a. Drugim riječima, od podnosilaca predstavke se očekivalo da ispune uslov koji je dodatno nametnula Opština, a koji je podnosiocima predstavke sama država onemogućila da ispune.

Kada je u pitanju naknada, relevantni državni organi su bili ti koji su odbili da izvrše obračun, uprkos brojnim zahtjevima podnosilaca predstavke u tom pogledu, čime su učinili nemo-

135 *Broniowski protiv Poljske* [VV], br. 31443/96, stav 151, ECHR 2004–V; *Hutten-Czapska*, gore citiran, stav 168 in fine.

136 *Öneryıldız protiv Turske* [VV], br. 48939/99, stav 128, ECHR 2004–XII.

137 *Lay Lay Company Limited*, gore citirana, stav 84, i izvori tamo citirani.

138 *Lay Lay Company Limited*, gore citirana, stav 81.

gućim, takođe, da podnosioci predstavke ispune i taj uslov. Postupajući na taj način, pozvali su se na zabranu gradnje iako je predmetni zahtjev ponovo podnošen u periodima kada nije bilo zabrane gradnje i bez obzira na tumačenje relevantnih zakonskih odredbi od strane Ministarstva da se zabrana gradnje odnosi samo na dodjelu lokacija za izgradnju, čije tumačenje je naknadno potvrdio Vrhovni sud. Tek nakon što je presuda Privrednog suda postala pravosnažna, Agencija je izvršila obračun naknade. Ipak, do tog vremena, relevantni organi su dugo odbijali zahtjev za izdavanje građevinske dozvole zbog neplaćanja i, dodatno, DUP je izmijenjen i više nije odgovarao izgradnji koju su podnosioci predstavke tamo prvobitno planirali.

U smislu gore navedenog, Sud je ozbiljno sumnjao da li je miješanje u prava podnosilaca predstavke na mirno uživanje imovine bilo u skladu sa zakonom. Ipak, čak i pod pretpostavkom da je bilo u skladu sa zakonom, Sud smatra, u svakom slučaju, da nije bilo proporcionalno, s obzirom na to da organi tužene države nijesu postupali blagovremeno i krajnje konzistentno¹³⁹ i time su učinili nemogućim da podnosioci predstavke ispune pomenute uslove i dobiju građevinsku dozvolu. Sud je smatrao da su se podnosioci predstavke suočavali sa nesigurnošću proisteklom iz prakse koju su organi vlasti primjenjivali, a koja se ogledala u stalnim izmjenama DUP-a, uvođenju novih uslova, kao što je kupovina dodatnih katastarskih parcela kako bi se izvršilo „dokompletiranje” novih urbanističkih parcela, i nezakonitom odbijanju da se izvrši obračun relevantnih naknada.

U smislu gore navedenog, i bez obzira na polje slobodne procjene dato državama, u konkretnom slučaju nije obezbijeđena pravična ravnoteža i od podnosilaca predstavke se tražilo da snose pojedinačan i prekomjeran teret, čime je prekršen član 1 Protokola br. 1.

Podnosioci predstavke su se takođe žalili na dužinu trajanja građanskih postupaka koji se odnose na obračun naknade za uređenje zemljišta. Sud je primijetio da su ovi postupci trajali od 16. septembra 2005. godine do 29. decembra 2008. godine, odnosno tri godine, tri mjeseca i 13 dana, tokom kojeg perioda su domaći sudovi donijeli tri odluke na tri nivoa nadležnosti i doveli postupak do kraja. Shodno tome, ove žalbe su očigledno neosnovane, pa su odbačene u skladu sa članom 35 stavovi 3 i 4 Konvencije.

Sud je dodijelio drugom podnosiocu predstavke 1.500 eura na ime nematerijalne štete.

Iz navedenog slijedi da je u ovoj presudi Evropski sud odlučivao u meritumu, ali ne i o pravičnom zadovoljenju. To je učinio u drugoj presudi *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore*, br. 28766/06¹⁴⁰, od 22. oktobra 2019. godine, kojom je obavezao Crnu Goru da podnosiocu predstavke na ime naknade materijalne štete isplati iznos od 4.535.595,20 eura. Donošenje dvije posebne presude objašnjava se time da u vrijeme odlučivanja po predstavci br. 28766/06, od 26. juna 2018. godine, pitanje primjene člana 41 Konvencije nije bilo spremno za odlučivanje u pogledu tačnog iznosa materijalne štete, pa je Sud zadržao navedeno

¹³⁹ *Beyeler protiv Italije* [VV], br. 33202/96, stav 120, ECHR 2000-I; *Megadat.com SRL protiv Moldavije*, br. 21151/04, stav 72, ECHR 2008.

¹⁴⁰ U vrijeme pisanja ovog dokumenta, presuda nije postala pravosnažna.

pitanje i pozvao Vladu i prvog podnosioca predstavke da dostave, u roku od tri mjeseca od pravosnažnosti glavne presude, svoja pisana izjašnjenja o tom pitanju i, konkretno, da obavijeste Sud o bilo kakvom dogovoru koji mogu postići. Kako je prijateljsko poravnanje izostalo, Sud je razmatrao izjašnjenja podnosioca predstavke i Vlade u odnosu na iznos materijalne štete. Podnosilac predstavke je tvrdio da je taj iznos najmanje 39.558.137,18 eura, što je proračun zasnovan na prosječnom godišnjem prihodu TC „Cijevna” (skladište podnosioca predstavke za koje je dobio dozvolu i koje je izgrađeno decembra 2007. godine), za period između 2008. i 2018. godine. Vlada je sporila ovaj iznos i ovakav način procjene izgubljene dobiti zbog niza faktora, kao npr. razlike u veličini i lokaciji planiranog i izgrađenog objekta. Međutim, Evropski sud je smatrao da ne može spekulirati na kojoj bi lokaciji poslovanje bilo pogodnije i gdje bi bila ostvarivana veća dobit. Stoga je Sud uzeo u obzir dobit TC „Cijevna” kao osnov za procjenu izmakle dobiti planiranog tržnog centra, bez ikakvog smanjenja ili uvećanja mogućih razlika u njihovoj veličini ili lokaciji. Budući da se dobit razlikovala iz godine u godinu, Sud je smatrao jedino pravičnim da uzme prosječni iznos kao pretpostavljenu dobit po godini, konkretno 2.267.797,60 eura. S obzirom na to da je prvi podnosilac predstavke pretrpio gubitak dobiti za period od dvije godine, 2006. i 2007, ukupno se radi o iznosu od 4.535.595,20 eura.

ii. Postupak izvršenja presude

Predmet *KIPS DOO i Drekalović* odnosi se na neopravdano miješanje u pravo podnosilaca predstavke na mirno uživanje imovine zbog odbijanja izdavanja građevinske dozvole za izgradnju tržnog centra od strane nadležnih organa (povreda člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju).

Predmet se takođe odnosi na pretjeranu dužinu upravnog postupka po zahtjevu drugog podnosioca predstavke za kupovinu susjedne parcele zemljišta i nepostojanje efikasnog pravnog lijeka u tom pogledu (povreda člana 6 stav 1 i člana 13 Konvencije).

(a) Akcioni plan

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni plan od 18. marta 2019. godine.¹⁴¹

(b) Individualne mjere

Postupak „dokompletiranja” parcele – Prvi podnosilac predstavke (kompanija KIPS DOO) 23. juna 2017. godine pokrenuo je upravni spor pred Upravnim sudom u vezi sa „dokompletiranjem” urbanističke parcele, koji je bio u toku u trenutku donošenja presude Evropskog suda. U cilju izvršenja predmetne presude, preduzeti su određeni koraci kako bi se sporni upravni postupak okončao. Kao rezultat toga, Upravni sud je 20. decembra 2017. godine donio presudu U.br.5209/17 u ovom predmetu.

Konkretno, Upravni sud je presudom odbacio zahtjev podnosioca predstavke za „dokompletiranje” urbanističke parcele na području urbanističkog plana „Konik–Stari aerodrom” u Pod-

¹⁴¹ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2014\)162E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2014)162E).

gorici kao neosnovan. Upravni sud je utvrdio da su se od dana podnošenja zahtjeva za podnosioca predstavke pojavile činjenične i zakonske promjene urbanističkog plana. Konkretno, raniji urbanistički plan, koji je bio na snazi prilikom podnošenja zahtjeva, prestao je da važi. Zemljište koje je predviđeno za „dokompletiranje” urbanističke parcele sada je podijeljeno na dvije novoformirane urbanističke parcele, a dio zemljišta planiran je da postane magistralni put, koji ne može biti u privatnom vlasništvu, u skladu sa članom 2 Zakona o državnoj imovini.

Prvi podnosilac predstavke je protiv presude Upravnog suda podnio zahtjev Vrhovnom sudu Crne Gore za ispitivanje sudske odluke zbog povrede materijalnog prava i povrede pravila postupka u upravnom sporu koja je mogla biti od uticaja na rješavanje. Vrhovni sud je presudom Uvp.br.111/18 od 3. maja 2018. godine odbio ovaj zahtjev, čime je presuda Upravnog suda postala pravosnažna, a sporni postupak okončan i povreda prestala.

Postupak za izdavanje građevinske dozvole – Vlada je podsjetila da su podnosioci predstavke 23. maja 2016. godine obavijestili Evropski sud da su odustali od namjere za izgradnju tržnog centra, usljed čega više nije postojala potreba da se otklanjaju nedostaci u ovom postupku.

Pravično zadovoljenje za pretrpljenu štetu – Drugi podnosilac predstavke je podnio zahtjev za pravično zadovoljenje u pogledu nematerijalne štete. Evropski sud je drugom podnosiocu predstavke po tom osnovu dosudio iznos od 1.500 eura. Prvi podnosilac predstavke nije tražio pravično zadovoljenje po osnovu nematerijalne štete.

Prvi podnosilac predstavke je podnio zahtjev za naknadu materijalne štete u iznosu od preko 30.764.542,22 eura, tačnije – 30 miliona eura na račun izgubljene dobiti „od 2005. do neodređenog perioda u budućnosti”, a ostatak na račun troškova za građevinsku dozvolu, pripremljenih radova za izgradnju, građevinskog materijala, robe za tržni centar, usluga agencije za odnose s javnošću, korišćenje komercijalnog prostora u dnevnim novinama i štampanje brošura.

Evropski sud je u presudi utvrdio da je nadležno Ministarstvo u cirkularnom pismu izričito navelo da je u slučaju kada je odluka o lokaciji donijeta prije odluke o zabrani gradnje, nadležni organ lokalne uprave ima obavezu da izda građevinsku dozvolu investitoru, pod uslovom da su svi zakonom predviđeni uslovi bili ispunjeni, bez obzira na to da li je na snazi bila zabrana gradnje u predmetnoj oblasti. Evropski sud je utvrdio da postoji uzročna veza između utvrđenih povreda i materijalne štete koju je pretrpio prvi podnosilac predstavke.

Polazeći od okolnosti predmeta, Evropski sud je smatrao da pitanje materijalne štete nije spremno za odlučivanje u toj fazi i riješio je da zadrži konačnu odluku u ovom dijelu, uzimajući u obzir mogućnost sporazuma između tužene države i podnosioca predstavke. U tom smislu, pozvao je obje strane da u ostavljenom roku obavijeste Evropski sud o mogućem prijateljskom poravnanju.

Vlada je 23. januara 2019. godine obavijestila Evropski sud da su pregovori o prijateljskom

poravnanju koji su vođeni sa predstavnicima prvog podnosioca predstavke bili neuspješni. Iz tih razloga, Evropski sud je posebnom presudom odlučio o pravičnom zadovoljenju.¹⁴²

Konačno, Evropski sud je podnosiocima predstavke dodijelio ukupan iznos od 7.500,00 eura na ime troškova postupka.

(c) Generalne mjere

Vlada je smatrala da su povrede u ovom predmetu proistekle iz neizvjesnosti koja je proizlazila iz prakse koju su primjenjivale opštinske vlasti, kao i zbog prekomjerne dužine upravnih postupaka. U tom cilju, preduzet je niz mjera kako bi se u budućnosti spriječile slične povrede.

Mjere usmjerene na sprječavanje povreda člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju – Vlada je podsjetila da je Evropski sud u presudi ustanovio da je Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja u avgustu 2006. godine poslalo cirkularno pismo gradonačelnicima svih opština, u kojem se, u suštini, navodilo da se odluka o „zabranu gradnje” može odnositi isključivo na zabranu donošenja odluke o dodjeli lokacije. U slučaju kada je odluka o lokaciji donesena prije zabrane gradnje, nadležni organ ima obavezu da izda građevinsku dozvolu investitoru, pod uslovom da su ispunjeni uslovi iz člana 34 Zakona o izgradnji objekata, bez obzira na to da li je u tom trenutku na snazi bila zabrana gradnje za određeno područje.

S obzirom na gore navedeno, Vlada je smatrala da praksa koju su primjenjivali opštinski organi u ovom slučaju predstavlja izolovan incident i da, prema najboljim saznanjima Vlade, nijedan činjenično i pravno sličan slučaj nije u toku pred domaćim upravnim organima. Isto tako, nijedna predstavka u kojoj se navode slične povrede trenutno nije u toku pred Evropskim sudom, zbog čega nije potrebno preduzimati posebne generalne mjere.

Mjere preduzete u cilju ispravljanja prekomjerne dužine upravnog postupka – Vlada je podsjetila da su mjere za usklađivanje dužine upravnog postupka sa standardima Evropskog suda i zahtjevima Konvencije preduzete u kontekstu predmeta *Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore*.¹⁴³ Komitet ministara je te mjere ocijenio adekvatnim i efikasnim.¹⁴⁴

Konkretno, novi zakoni iz upravne oblasti – Zakon o upravnom postupku¹⁴⁵ i Zakon o upravnom sporu,¹⁴⁶ počeli su sa primjenom od 1. jula 2017. godine, tj. godinu dana prije donošenja predmetne presude Evropskog suda. Navedeni zakoni predviđaju niz novina usmjerenih na ubrzanje upravnih postupaka i povećanje njihove efikasnosti, čime je stvoren zakonski okvir kojim bi se slične povrede spriječile u budućnosti.

142 Vidjeti str. 104 ove Analize.

143 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2017\)1394E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)1394E).

144 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-181244>.

145 Zakon o upravnom postupku („Službeni list Crne Gore”, br. 56/14, 20/15, 40/16 i 37/17).

146 Zakon o upravnom sporu („Službeni list Crne Gore”, br. 54/16, od 15. avgusta 2016. godine).

Mjere obuke i podizanja svijesti – Kao odgovor na predmetnu presudu, Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, u decembru 2018. godine, održao je regionalnu konferenciju „Zaštita prava na suđenje u razumnom roku i ljevici u upravnim sporovima”. Cilj konferencije bio je razmjena iskustava o mehanizmima zaštite prava na suđenje u razumnom roku u upravnom postupku i upravnom sporu, u svjetlu prakse Evropskog suda.

Pored toga, u decembru 2018. godine, Uprava za upravljanje ljudskim resursima, u koordinaciji sa Zajedničkim programom Savjeta Evrope i EU „Horizontalni program za zapadni Balkan i Tursku”, sprovela je obuku državnih službenika o pravu na suđenje u razumnom roku u upravnom postupku. Obuci je prisustvovao veći broj predstavnika Ministarstva zaštite životne sredine i prostornog planiranja, a posebna pažnja se posvetila predmetnoj presudi.

Mjere diseminacije – U oktobru 2018. godine presuda je objavljena u „Službenom listu Crne Gore” i elektronskim putem na internet stranici Vrhovnog suda Crne Gore.

Presuda Evropskog suda je takođe dostavljena opštinskim organima, uključujući Agenciju za izgradnju i razvoj Podgorice, kao i domaćim sudovima.

Mjere za uvođenje djelotvornog pravnog lijeka – Evropski sud je u svojim prethodnim presudama protiv Crne Gore već ustanovio postojanje djelotvornih pravnih lijekova, i to: kontrolnog zahtjeva (od 4. septembra 2013. godine), tužbe za pravično zadovoljenje (od 18. oktobra 2016. godine) i ustavne žalbe (od 20. marta 2015. godine).

Kako navedena sredstva nijesu bila na raspolaganju podnosiocima predstavke prije obraćanja Evropskom sudu i kako su ona od samog Evropskog suda priznata kao djelotvorna, Vlada je smatrala da dodatne generalne mjere nijesu neophodne u ovom dijelu.

iii. Značaj za sudsku praksu

Presuda *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore* ima višestruki značaj za sudsku praksu. U njoj su navedeni standardi za tri vrlo važna pitanja kada je riječ o imovinskim pravima privrednog društva i njegovog vlasnika.

Prvo pitanje se odnosi na stvarnu legitimaciju za pokretanje postupka pred sudovima i drugim državnim organima kada se radi o privrednim društvima kapitala, odnosno o akcionarskim ili društvima sa ograničenom odgovornošću. Polazeći od nesumnjivog principa da je imovina društva kapitala odvojena od njegovih osnivača, odnosno vlasnika, nerijetko se u debati može čuti shvatanje da osnivač ili vlasnik takvog privrednog društva nije aktivno legitimisan da pokreće procedure pred sudovima i drugim nadležnim organima u cilju zaštite prava privrednog društva, već da je isključivo aktivno legitimisano privredno društvo. Takav stav iznosila je i Vlada Crne Gore u pomenutom predmetu pred Evropskim sudom, pozivajući se na presudu *Agrotexim protiv Grčke*¹⁴⁷ i iznoseći tvrdnju da vlasnici udjela u kompaniji ne mogu biti žrtve navodnih potreba prava kompanije, osim u izuzetnim okolnostima, kada sama kompanija ne može tražiti zaštitu sopstvenih prava.

¹⁴⁷ *Agrotexim protiv Grčke*, presuda od 24. oktobra 1995. godine, stavovi 59–72, Serija A, br. 330-A.

U odgovoru datom u stavovima 86 i 87 pomenute presude, Evropski sud je, imajući u vidu da je bilo riječi o vlasniku više od 99% udjela u privrednom društvu, ocijenio da nema opasnosti od različitih mišljenja među vlasnicima ili između vlasnika i odbora direktora u vezi sa realnošću povreda prava privrednog društva ili u vezi sa najpovoljnijim načinom da se reaguje na te povrede. Uzimajući u obzir takvo odsustvo konkurentnih interesa i okolnosti konkretnog predmeta, Evropski sud je smatrao da su većinski vlasnik i privredno društvo „bili blisko identifikovani jedan sa drugim da bi bilo izvještačeno praviti razlike među njima u tom smislu”, te da uz privredno društvo većinski vlasnik može tvrditi da je žrtva povrede Konvencije.

Slijedeći navedeni stav, sasvim je izvjesno da će u slučaju kada se odbije tužba zbog stvarne legitimacije vlasnika privrednog društva, koji je kvalifikovani većinski vlasnik kapitala u njemu, to voditi ka povredi prava na pristup sudu. Ovo i zbog toga što je Evropski sud u predmetu *Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore*¹⁴⁸ zauzeo stav da je odbacivanje žalbe jedinog vlasnika privrednog društva nad kojim je otvoren stečaj, usmjerena protiv rješenja o otvaranju stečajnog postupka, dovelo do povrede prava na pristup sudu.

Drugo, pomenuta presuda je značajna sa stanovišta pitanja da li se zahtjev za dobijanje građevinske dozvole, odnosno, prema sada važećem zakonodavstvu, prijave za građenje, može smatrati legitimnim očekivanjem u smislu značenja imovine iz člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. S tim u vezi, Evropski sud je u stavu 90 pomenute presude ponovio da odbijanje izdavanja građevinske dozvole treba posmatrati kao miješanje u pravo podnosioca predstavke na mirno uživanje imovine. Uz to, Evropski sud je imao u vidu da su podnosioci predstavke u konkretnom slučaju, dok nije odlučeno da se DUP izmijeni, imali najmanje legitimna očekivanja da mogu „sprovesti njihov predviđeni razvoj i to se mora posmatrati, u smislu čl. 1 Protokola br. 1 kao sastavni dio predmetne imovine”. Dakle, ako važeći DUP, koji obezbjeđuje vlasniku zemljišta gradnju objekta sa razvojnim kapacitetima, bude promijenjen i ograniči njegovu namjeru, uz uvođenje novih uslova, zahtjev vlasnika zaslužuje da bude razmotren u režimu primjene člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju, koji propisuje pravo na mirno uživanje imovine.

Treće i konačno, meritorno odlučivanje u pogledu toga da li je došlo do povrede prava na mirno uživanje imovine kada je riječ o pravu na građevinsku dozvolu i o izmjenama DUP-a podrazumijeva potrebu da se razmotre tri pravila iz člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Evropski sud je predmetni slučaj razmotrio u okviru pravila koje podrazumijeva ovlaštenje države da kontroliše upotrebu imovine u skladu sa opštim interesima i naglasio da miješanje države u imovinu mora biti usaglašeno sa principom zakonitosti, težiti legitimnom cilju i da upotrijebljena sredstva budu razumno proporcionalna cilju koji treba postići. Naveo je da neophodna ravnoteža neće biti postignuta kada osoba na koju se miješanje odnosi snosi pojedinačan i prekomjeran teret. Važan faktor koji treba uzeti u obzir prilikom procjene proporcionalnosti jeste da li je postojala nesigurnost zakonodavne ili administrativne prirode ili ona koja proističe iz prakse koju sprovode državni organi. Evropski sud je i u pomenutom slučaju ponovio da u oblasti razvoja zemljišta i prostornog planiranja država ima široko polje slobodne procjene, kako bi implementirala politiku planiranja u gradovima i u državi.

¹⁴⁸ *Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore*, br. 18912/15, od 20. februara 2018. godine.

Međutim, u konkretnom slučaju, Evropski sud je izrazio ozbiljnu sumnju u to da li je miješanje u pravo podnosioca predstavke na mirno uživanje imovine bilo u skladu sa zakonom, ali ipak je smatrao da miješanje nije bilo proporcionalno, zbog toga što državni organi nijesu postupali blagovremeno i krajnje dosledno, čime su učinili nemogućim da podnosioci predstavke ispune uslove za dobijanje građevinske dozvole. S tim u vezi, u presudi je podvučeno da su se podnosioci predstavke suočavali sa nesigurnošću koja je proistekla iz prakse koju su organi vlasti primjenjivali, a koja se ogledala u stalnim izmjenama DUP-a, uvođenjem novih uslova, kao što je kupovina dodatnih katastarskih parcela radi dokompletiranja novih urbanističkih parcela, i nezakonitim odbijanjem da se izvrši obračun naknada koje su podnosioci predstavke bili dužni da plate.

Prema tome, pitanje izmjena DUP-a i ograničavanje legitimnog očekivanja osoba koje imaju namjeru da realizuju gradnju, uz uvođenje dodatnih uslova, stvara realnu opasnost da će biti povrijeđeno pravo na mirno uživanje imovine i nanijeta imovinska šteta u vidu izgubljene dobiti kada se radi o razvojnim objektima.

KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore

br. 28766/06

presuda o pravičnom zadovoljenju od 22. oktobra 2019. godine

U navedenom predmetu, Evropski sud prvom presudom nije odlučio o pravičnom zadovoljenju, već je o tome odlučeno presudom od 22. oktobra 2019. godine. Iz te presude se vidi da su podnosioci predstavke podnijeli zahtjev za naknadu štete u vidu izmakle koristi, u iznosu od preko 39 miliona eura. Evropski sud je pomenutom privrednom društvu dosudio iznos od 4.535.595,20 eura, a za preostali iznos zahtjev podnosioca predstavke je odbijen.

4. Postupak izvršenja presuda Evropskog suda – reforme i uporedna praksa

4.1. „Interlaken” proces – značaj i posljedice

U godini kada se proslavlja sedamdesetogodišnjica postojanja Savjeta Evrope, pogled na pređeni put svakako uliva veliki optimizam, kako za cjelokupni kontinentalni sistem zaštite ljudskih prava i sloboda, tako i za Crnu Goru, kao jednu od članica velike evropske porodice. Da li su akteri formiranja ove organizacije i autori Konvencije kao njenog kamena temeljca u tim istorijskim trenucima mogli da predvide značaj svojih postupaka, teško je reći. Ono što je sigurno, prvi koraci na tom putu bili su usmjereni ka pravom cilju, a to je stvaranje sistema koji će omogućiti trajni mir u Evropi, odnosno sistema zasnovanog na obavezi poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. U cilju postizanja ili održanja vjere u ostvarenje tog cilja, sistem je tokom decenija pretrpio niz promjena. Počev od same Konvencije, uz koju je do danas usvojeno 16 protokola, Savjet Evrope i nadalje Evropski sud, nijesu iste one organizacije koje su osnovane sredinom XX vijeka. Uz okretanje točka istorije, ove institucije su pratile društveno-političke tokove i prilagođavale se nastalim promjenama, ne gubeći pritom iz vida svoju primarnu ulogu. Upravo zbog toga, njihov je značaj samo rastao vremenom. Padom Berlinskog zida i ponovnim spajanjem evropskog Istoka i Zapada, Evropski sud je postao svjetionik zaštite za mnoge građane bivših komunističkih država i tu ulogu je zadržao čak i nakon 30 godina od tog događaja. Ta uloga svjetionika, prema kojem se sve veći broj brodova usmjerava, uzrokovala je potrebu za pojačanom dinamikom reformi u cilju unaprijeđenja dugoročne djelotvornosti konvencijskog sistema.

Stupanjem na snagu Protokola br. 11 iz 1998. godine, Evropski sud je dobio današnji oblik suda u stalnom zasijedanju. Na taj način, podnosiocima predstavke je omogućeno direktno obraćanje toj instituciji. Preopterećenost u radu Evropskog suda pokazala je potrebu da se izvrši nova reforma, pa je usvajanjem Protokola br. 14 (2010. godine) uveden institut sudije pojedinca i uspostavljen novi kriterijum dopuštenosti predstavke. Smjernice za dalju reformu utvrđene su kroz četiri konferencije na visokom nivou, na kojima su usvojene posebne deklaracije (Interlaken, Izmir, Brajton i Kopenhagen).

Uporedo sa reformom u radu Evropskog suda, kao jedno od najproblematičnijih pitanja koje se u kontinuitetu javljalo, jeste pitanje izvršenja presuda tog Suda. Upravo je u praksi Evropskog suda izvršenje nacionalnih presuda kroz prizmu člana 6 Konvencije i garancija razumnog trajanja postupka prepoznato kao jedan od aspekata „prava na sud”. Iako se ovo „pravo” ne navodi izričito u tekstu Konvencije, Evropski sud je u jednoj od svojih najznačajnijih presuda – *Hornsby protiv Grčke*¹⁴⁹ – istakao da bi „pravo na sud” bilo „prividno” ukoliko bi se dozvolilo da konačna presuda bude bez dejstva na štetu jedne strane i „tumačiti član 6 kao da se tiče isključivo pristupa sudu i vođenja postupka vodilo bi, sigurno, u situacije inkompatibilne prin-

149 *Hornsby protiv Grčke*, 1997-II; 24 EHRR 250, stav 40.

cipima vladavine prava, koje su države ugovornice preuzele kada su ratifikovale Konvenciju”. Polazeći od ovog stanovišta, jasno je da ono što važi za nacionalne presude, koje donose sudovi u državama potpisnicama Konvencije, važi i za presude koje donosi sam Evropski sud.

Za razliku od izvršenja domaćih presuda i odluka u okvirima nacionalnog sistema, gdje država ima gotovo neograničena ovlašćenja, izvršenje presuda Evropskog suda podrazumijeva sasvim drugačiji sistem, čiji međunarodni karakter onemogućava bilo kakav vid prinude. To je sistem koji počiva na principu poštovanja suvereniteta država članica, ali koji istovremeno očekuje od tih istih država članica da poštuju preuzete međunarodne obaveze, to jest, u ovom slučaju, naročito odredbe člana 46 Konvencije. Iskustvo je pokazalo da se u izvršenju određenih presuda Evropskog suda, a naročito onih koje imaju značajnu političku konotaciju, mogu javiti prepreke i izazovi koji su onemogućavali blagovremeno zatvaranje takvih predmeta. Takođe, polazeći od principa supsidijarnosti, pravo je država da slobodno izaberu načine na koje će izvršiti svoje obaveze koje proističu iz Evropske konvencije. Navedeni princip u ovom kontekstu potvrđen je u mnogim presudama Evropskog suda, gdje se konstatuje da: „države ugovornice [...] su, u načelu, slobodne izabrati sredstva kojim će osigurati izvršenje presude kojom je Sud utvrdio povredu. Ova sloboda u pogledu načina izvršenja presude odražava slobodu izbora koju države ugovornice imaju u pogledu primarne obaveze prema Konvenciji da osiguraju zajamčena prava i slobode (član 1). Ako priroda povrede dozvoljava *restitutio in integrum*, na tuženoj državi je da osigura da se to i desi, a Sud nema ni ovlašćenja ni praktične mogućnosti da takvo nešto uradi. Ako, s druge strane, domaće zakonodavstvo ne dozvoljava – ili samo djelimično dozvoljava – obeštećenje, član 41 ovlašćuje Sud da dosudi oštećenoj strani takvo zadovoljenje, ako smatra da je primjereno.”¹⁵⁰ Presude Evropskog suda su upravo iz tih razloga često deklaratornog karaktera, sa smjernicama o mjerama koje je neophodno preduzeti u cilju ispravljanja utvrđenih povreda. Evropski sud je u izuzetnim slučajevima zahtijevao preduzimanje direktnih koraka od strane države u cilju izvršenja konkretne presude.¹⁵¹ U praksi, široko diskreciono pravo država u izboru i načinu preduzimanja mjera za izvršenje presuda Evropskog suda može otvoriti pitanja njihove adekvatnosti i pravilnog tumačenja stanovišta iskazanih u samoj presudi.

U Deklaraciji iz Interlakena od 2010. godine, čiji se proces reforme okončava upravo u 2019. godini, u tački koja se bavi nadzorom nad izvršenjem presuda, naglašena je „hitna potreba” da Komitet ministara „pripremi sredstva koja će omogućiti efikasniji i transparentniji nadzor nad izvršavanjem presuda Suda”, te da „ispita svoje metode rada i pravila kako bi se isti bolje prilagodili sadašnjoj realnosti i bili djelotvorniji u bavljenju raznim pitanjima koja se pojave”.¹⁵² U godišnjem izvještaju Komiteta ministara o nadzoru nad izvršenjem presuda i odluka Evropskog suda za ljudska prava za 2018. godinu¹⁵³ predstavljeni su dosadašnji rezultati ovih reformi.

150 *Kurić i drugi protiv Slovenije* [VV], br. 26828/06, stav 80, ECHR 2012.

151 Primjera radi, vidjeti presude zbog povrede člana 5 Konvencije: *Assanidze protiv Gruzije*, br. 71503/01, 2004; *Ilascu i drugi protiv Rusije i Moldavije*, predstavka br. 48787/99, 2004. U novijoj praksi, vidjeti predmet *Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana*, postupak pred Velikim vijećem koji je okončan presudom od 29. maja 2019. godine, kojom je utvrđena povreda člana 46 stav 1 Konvencije, zbog neizvršavanja presude Evropskog suda.

152 https://www.echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf.

153 <https://rm.coe.int/annual-report-2018/168093f3da>.

U tom smislu, Komitet ministara je usvojio nove metode rada i *twin track* postupak nadzora, koji se ogledaju u boljoj prioritizaciji predmeta i pojačanom dijalogu i transparentnosti. Konkretno mjere obuhvataju obavezu država da podnesu Akcione planove ili izvještaje u roku od šest mjeseci od pravosnažnosti presude Evropskog suda, pojačan nadzor Komiteta ministara nad postignutim rezultatima u izvršenju pojedinih presuda, davanje smjernica gdje je potrebno i blagovremeno objavljivanje svih relevantnih informacija u pogledu postupka izvršenja. U odnosu na posljednje, napravljena je posebna veb-stranica na kojoj se objavljuju dostavljeni Akcioni planovi i izvještaji i druge informacije od značaja za postupak izvršenja – <https://hudoc.exec.coe.int>.

Posebno treba naglasiti značaj kooperacije i ekspertize koju pruža Odjeljenje za izvršenje presuda Evropskog suda u cjelokupnom postupku. Države se često pozivaju da iskoriste mogućnost saradnje i korišćenja ove stručne pomoći, naročito kako bi se pojedini problematični predmeti uspješno zatvorili. Prihvatajući značaj ovih reformi i mogućnosti koje su pružene državama, zastupnik Crne Gore, kao nacionalni koordinator nadležan za izvršenje presuda Evropskog suda, od samog početka ovog procesa ostvario je saradnju na visokom nivou sa Odjeljenjem za izvršenje presuda Evropskog suda, a sve u cilju blagovremenog zatvaranja predmeta pred Komitetom ministara. Kao rezultat toga, Crna Gora je prepoznata kao lider u regionu u postupku izvršenja presuda Evropskog suda.¹⁵⁴

Od uvođenja Konvencije u nacionalni pravni sistem postignuti su veliki rezultati u edukaciji sudija, državnih tužilaca i drugih državnih službenika u odnosu na primjenu prakse Evropskog suda i zahtijevanih konvencijskih standarda. Praksa tog Suda je postala integralni dio presuda i odluka u kojima se odlučuje o nečijim pravima i obavezama. U tom kontekstu, vrši se i inicijalna obuka budućih nosilaca pravosudnih i drugih funkcija kako bi se preduprijele potencijalne povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda. Za razliku od teorijskog značaja presuda Evropskog suda, koji se ogleda u smjernicama o primjeni Konvencije u svakodnevnim predmetima iz građanske, krivične, upravne i drugih oblasti prava, praktični značaj presuda Evropskog suda, koji se prvenstveno ogleda u posljedicama koje nastaju nakon izvršenja, i dalje ostaje nepoznanica većem broju sudija, tužilaca i drugih državnih službenika. Fokus medijskih natpisa, nakon donošenja presude u pojedinačnom predmetu Evropskog suda protiv Crne Gore, gotovo uvijek bude konstatacija da je povreda utvrđena i da je država dužna da plati određeni iznos „zbog grešaka” nadležnih organa. Ipak, postupak izvršenja je značajno komplikovaniji, kao i njegove posljedice.

Kako bi se spriječile povrede Konvencije, pored edukacije o praksi Evropskog suda, potrebno je identifikovati i razumjeti sve posljedice koje takve povrede prouzrokuju za građane i samu državu. Upravo u tom cilju, u nastavku će biti predstavljeni pojedini reprezentativni slučajevi iz regiona i šire, koji se nalaze i u posljednjem godišnjem izvještaju o nadzoru nad izvršenjem presuda i odluka Evropskog suda, sa akcentom na sam postupak izvršenja. Veoma je bitno da

154 Vidjeti „Country Factsheets” država ugovornica koji prikazuje pregled glavnih pitanja iz presuda i odluka Evropskog suda u predmetima koji su u nadzoru pred Komitetom ministara, kao i kraći pregled informacija o usvojenim reformama – <https://www.coe.int/en/web/execution/country-factsheets>. Za Crnu Goru vidjeti: <https://rm.coe.int/168070975a>.

svi državni službenici koji odlučuju o nečijim pravima i obavezama, a naročito sudije i državni tužioc, budu upoznati sa posljedicama svojih odluka u kojima mogu biti povrijeđena konvencijska prava. Nije od značaja da li je povreda ljudskih prava i sloboda nastupila kao proizvod nepoznavanja Konvencije ili njenog prostog zanemarivanja ukoliko se stranka osnovano pozivala na praksu Evropskog suda, već mora postojati svijest da svaka takva povreda mora, a u krajnjem, i uvijek bude ispravljena.

U vršenju svojih funkcija danas, sudije, državni tužioc i državni službenici moraju biti glavni zaštitnici zakona, jer će sutra isti oni kao građani i sami biti zaštićeni zakonom.

4.2. Uporedna praksa izvršenja presuda Evropskog suda – predmeti zatvoreni u 2018. godini

U 12. godišnjem izvještaju o nadzoru nad izvršenjem presuda i odluka Evropskog suda, Komitet ministara je prepoznao kao „glavne skorašnje uspjehe” niz raznovrsnih predmeta koji su zatvoreni u 2018. godini. U odnosu na Crnu Goru, navedene su reforme koje su proizvod postupka izvršenja presuda *Randelović i drugi protiv Crne Gore* i *Alković protiv Crne Gore*, koje su zatvorene u prethodnoj godini. S obzirom na to da je postupak izvršenja ovih presuda bio detaljno predstavljen u prethodno izrađenoj Analizi, u ovom dijelu će se sagledati drugi uporedni slučajevi koji mogu biti od interesa za praktičare.

Sagledavanjem ovih slučajeva i postupaka izvršenja koje su sprovele druge države, primarni cilj je spoznati posljedice koje su kod drugih imale utvrđene povrede Konvencije i proučiti uspješne mjere kojima su one ispravljene. U cilju preventivnog djelovanja, pored predmeta iz država regiona, analizirani su i predmeti u kojima su prepoznata određena pitanja od značaja za tekuće ili buduće slučajeve koji se mogu javiti u odnosu na našu državu.

4.2.1. Albanija

Eksproprijacija i nacionalizacija – član 6 Konvencije

Driza i Manushaqe Puto grupa

U grupi predmeta koji su pokrenuti protiv Albanije zbog sistemskog problema uspostavljanja djelotvornog mehanizma za izvršenje pravosnažnih domaćih sudskih i upravnih odluka kojima se priznaje pravo podnosioca predstavke na kompenzaciju zbog eksproprijacije i nacionalizacije njihovog zemljišta za vrijeme bivšeg režima, Evropski sud je donio nekoliko presuda u okviru grupe *Driza*.¹⁵⁵ Kako je broj predmeta značajno narastao tokom godina, Evropski sud je

155 Grupa *Driza* obuhvata presude: *Driza protiv Albanije*, br. 33771/02, presuda od 13. novembra 2007. godine; *Beshiri drugi protiv Albanije*, br. 7352/03, presuda od 22. avgusta 2006. godine; *Bushati i drugi protiv Albanije*, br. 6397/04, presuda od 8. decembra 2009. godine; *Caush Driza protiv Albanije*, br. 10810/05, presuda od 15. marta 2011. godine; *Delvina protiv Albanije*, br. 49106/06, presuda od 8. marta 2011. godine; *Eltari protiv Albanije*, br. 16530/06, presuda od 8. marta 2011. godine; *Hamzaraj protiv Albanije (br. 1)*, br. 45264/04, presuda od 3. februara 2009. godine; *Nuri protiv Albanije*, br. 12306/04, presuda od 3. februara 2009. godine; *Ramadhani i pet drugih protiv Albanije*, br. 38222/02, presuda od 13.

donio i pilot-presudu *Manushaqe Puto*,¹⁵⁶ u kojoj je „insistirao” na uspostavljanju djelotvornog mehanizma isplate kompenzacije u roku od 18 mjeseci od dana pravosnažnosti te presude, tj. do 17. juna 2014. godine.

Postupak izvršenja: U cilju rješavanja sistemskog problema koji je postojao u Albaniji u odnosu na predmete kompenzacije, preduzete su sveobuhvatne reforme kako bi se postupilo u skladu sa presudama Evropskog suda. U svojoj pilot-presudi *Manushaqe Puto*, Evropski sud je od albanske Vlade zatražio:

- spisak konačnih sudskih i upravnih odluka kojima se priznaje, vraća i/ili kompenzuje imovina koja je oduzeta ranijim vlasnicima;
- finansijski račun koji proizlazi iz tog spiska;
- ažuriranu mapu vrijednosti nepokretnosti koje se potražuju;
- usvajanje Akcionog plana za sprovođenje pilot-presude Evropskog suda; i
- konačno uspostavljanje efikasnog mehanizma za izvršenje domaćih odluka.

Kao odgovor na ovu presudu Evropskog suda, Vlada je usvojila Akcioni plan sa ciljem uvođenja efikasne šeme kompenzacije kako bi se riješio dugogodišnji i sistemski problem koji je prouzrokovan oduzimanjem imovine od strane bivšeg komunističkog režima. U tom kontekstu, Vlada je sastavila prijedlog Zakona „o postupanju sa imovinom i finalizacijom procesa kompenzacije imovine”, uz konsultaciju sa Odjeljenjem za izvršenje presuda Evropskog suda i uz podršku eksperata iz HELP programa Savjeta Evrope. Zakon je usvojen u Parlamentu Albanije u decembru 2015. godine i stupio je na snagu u februaru 2016. godine. Pored ovog zakona, usvojeni su i određeni prateći podzakonski propisi.

Zakon je ocijenjen pozitivno i od strane Komiteta ministara, kao i od strane Venecijanske komisije. Posebno je ukazano na značaj mjera usvojenih za sprovođenje reforme, donošenja važnih podzakonskih akata, kao i uspostavljanja mehanizma periodičnog nadzora, u koji će biti uključeni i premijer, ministar pravde, kao i Parlamentarna komisija za pravna pitanja, javnu upravu i ljudska prava.

Zakonom je uveden novi mehanizam koji će se primjenjivati kako bi se dodjeljivala nadoknada imovine oduzete tokom komunističkog režima. Uspostavljena je konačna metoda evaluacije koja će se koristiti kako bi se utvrdila konkretna visina naknade koja će se dodijeliti za oduzetu imovinu i uspostavljen je poseban odštetni Fond (koji se sastoji od finansijskog fonda

novembra 2007. godine; *Vrioni i drugi protiv Albanije*, br. 35720/04 i dr., presuda od 29. septembra 2009. godine; *Siliqi i drugi protiv Albanije*, br. 37295/05 i dr., presuda od 10. marta 2015. godine.

156 Grupa *Manushaqe Puto* obuhvata presude: *Manushaqe Puto i drugi protiv Albanije*, br. 604/07 i dr., presuda od 31. jula 2012. godine; *Karagjozi i drugi protiv Albanije*, br. 25408/06 i dr., presuda od 8. aprila 2014. godine; *Luli protiv Albanije*, br. 30601/08, presuda od 15. septembra 2015. godine; *Metalla i drugi protiv Albanije*, br. 30264/08 i dr., presuda od 16. jula 2015. godine; *Sharra i drugi protiv Albanije*, br. 25038/08 i dr., presuda od 10. novembra 2015. godine; *Aliçka i drugi protiv Albanije*, br. 33148/11 i dr., presuda od 7. aprila 2016. godine; *Karagjozi i drugi protiv Albanije*, br. 32382/11, presuda od 7. aprila 2016. godine; *Halimi i drugi protiv Albanije*, br. 33839/11, presuda od 7. aprila 2016. godine; *Rista i drugi protiv Albanije*, br. 5207/10 i dr., presuda od 17. marta 2016. godine; *Qerimi i Canaj protiv Albanije*, br. 12878/10 i dr., presuda od 8. septembra 2016. godine.

i zemljišnog fonda) kako bi se osigurala dostupnost potrebnih resursa koji će se koristiti za kompenzaciju ranijim vlasnicima. Zakonom je takođe utvrđena obaveza godišnjeg izdvajanja sredstava iz državnog budžeta u navedeni Fond, sa proračunom da se cjelokupni proces isplate okonča u roku od 10 godina. Za pojedine faze postupka utvrđeni su obavezujući rokovi. Odgovornost za sprovođenje zakona prevashodno je u nadležnosti Agencije za upravljanje imovinom („Agencija”).

Ustavnost predmetnog zakona ispitana je od strane Ustavnog suda Albanije u odluci od 16. januara 2017. godine. U odluci je posebno utvrđeno da novi zakonski okvir, koji može rezultirati plaćanjem nižeg iznosa nadoknade ranijim vlasnicima, ispunjava zahtjeve proporcionalnosti iz člana 1 Protokola br. 1 Konvencije. Ustavni sud je smatrao razumnim to što se zakon oslanjao na katastarsku klasifikaciju imovine u vrijeme eksproprijacije, pritom ne smatrajući to kao značajnu nesrazmjernost između trenutne zvanične katastarske vrijednosti zemljišta i naknade koja treba biti isplaćena ranijim vlasnicima. Uzimajući u obzir pozitivnu analizu Venecijanske komisije, Ustavni sud je utvrdio da je zakon u skladu sa albanskim Ustavom, uprkos propisivanju nove metodologije za procjenu zemljišne i finansijske nadoknade ranijim vlasnicima, što je rezultiralo miješanjem u pravo imovine. Dvije odredbe zakona su ukinute, s obzirom na to da je utvrđeno da su pojedini detalji u pogledu metode evaluacije nedovoljno jasni.

Kao odgovor na odluku Ustavnog suda, usvojene su izmjene u odnosu na metode evaluacije, garantujući na taj način jednak tretman svih ranijih vlasnika – i onih koji imaju konačne odluke u njihovu korist i onih koji još nijesu pokrenuli postupak.

U cilju uspješnog sprovođenja zakona, uspostavljen je domaći mehanizam nadzora i evaluacije koju vrše nadležni organi izvršne vlasti i nadležni odbor Parlamenta.

U trenutku zatvaranja ove grupe predmeta u septembru 2018. godine, Komitet ministara je utvrdio da sistem dobro funkcioniše. Primijećen je značajan napredak u radu Agencije za upravljanje imovinom, kao i u odnosu na broj riješenih predmeta (od 26.000 zahtjeva za procjenu vrijednosti imovine, riješeno je 18.000). Sistem je pod konstantnim nadzorom nadležnih domaćih organa, a posebno u dijelu poštovanja propisanih rokova. U konačnom, pravično zadovoljenje koje je dosuđeno od strane Evropskog suda u ovim predmetima isplaćeno je podnosiocima predstavke.

Dužina disciplinskog postupka protiv sudije i nedostatak pravnog lijeka – član 6 i član 13 Konvencije

Mishgjoni protiv Albanije (br. 18381/05, presuda od 7. decembra 2010. godine)

Podnositeljka predstavke je izabrana za sudiju Okružnog suda u Vlari. U decembru 2001. godine pokrenut je disciplinski postupak protiv nje od strane inspektora Visokog savjeta pravde (*High Council of Justice*) – VSP. Na osnovu rezultata disciplinske „istrage”, od tužioca je zatraženo da pokrene krivičnu istragu protiv nje. Istraga je pokrenuta 12. januara 2002. godine i podnositeljka predstavke je suspendovana sa posla istog dana. Dana 26. aprila 2002. godine,

tužilac je obustavio istragu zbog nedostatka dokaza. Sa druge strane, tokom njenog odsustva zbog bolesti, VSP ju je razriješio zbog teškog disciplinskog prekršaja. Disciplinski postupak je vođen u odsustvu podnositeljke predstavke, iako je ona više puta pozvana da dođe na saslušanje. Podnositeljka predstavke nije dolazila zbog depresivne neuroze.

Na odluku VSP-a podnositeljka predstavke je podnijela žalbu, koja je odbijena dana 18. novembra 2002. godine od strane Vrhovnog suda. Podnositeljka predstavke je podnijela ustavnu žalbu, u kojoj se žalila na povrede prava na pravično suđenje zbog vođenja postupka u odsustvu. Ustavna žalba je usvojena i Ustavni sud je 12. novembra 2004. godine ukinuo odluke VSP-a i Vrhovnog suda i vratio predmet na ponovni postupak.

Podnositeljka predstavke je podnijela zahtjev za vraćanje na radno mjesto predsjedniku Okružnog suda, koji je u odgovoru naveo da nije nadležan da odluči o njenom zahtjevu. Nakon toga, isti zahtjev je podnjet VSP-u i traženo je ponovno sprovođenje postupka u skladu sa odlukom Ustavnog suda. U odluci od 24. oktobra 2008. godine, VSP je ponovo donio odluku o razrješenju zbog teškog disciplinskog prekršaja kojim je ozbiljno narušen ugled sudijske funkcije.

Nakon žalbe Vrhovnom sudu, predmetna odluka je ukinuta. Utvrđeno je da je disciplinski postupak trajao predugo i kao rezultat toga izrečena disciplinska mjera nije više imala nikakav efekat i kao takva je bila nevažeća. U konačnom, 27. februara 2009. godine, podnositeljka predstavke je vraćena na mjesto sudije.

Odlučujući o predstavci, Evropski sud je konstatovao da je disciplinski postupak trajao preko osam godina na tri instance i da činjenice tog postupka nijesu bile posebno kompleksne. U periodu od donošenja odluke Ustavnog suda 12. novembra 2004. godine do donošenja konačne odluke Vrhovnog suda od 24. oktobra 2008. godine, nije meritorno odlučivano o zahtjevu podnositeljke predstavke, iako je VSP u istom periodu odlučivao u identičnim disciplinskim postupcima. Prema nalaženju Evropskog suda, postupanje VSP-a, kojem je trebalo skoro četiri godine da ponovo odluči o statusu podnositeljke predstavke, bilo je u suprotnosti za zahtjevom o razumnom trajanju postupka u smislu člana 6.

U odnosu na član 13 Konvencije, Evropski sud je utvrdio da podnositeljka predstavke nije imala na raspolaganju djelotvorno pravno sredstvo u pogledu dužine trajanja disciplinskog postupka.

Postupak izvršenja: U 2016. godini je izvršena velika reforma albanskog pravosuđa. Jedna od preduzetih mjera dovela je do jačanja prava i dužnosti pravosudnih zvaničnika, pojednostavljenog funkcionisanja sistema i stvaranja novih upravljačkih institucija za pravosuđe i tužilaštvo. Reforme su zasnovane na izmjenama Ustava. Konkretno, Zakonom o upravljanju pravosudnim sistemom iz 2016. godine uspostavljen je Visoki sudski savjet, kao glavna institucija za administraciju i upravljanje pravosudnim sistemom.

U odnosu na disciplinski postupak protiv sudija, na osnovu novog Zakona o statusu sudija i tužilaca iz 2016. godine, stvorena je funkcija Visokog inspektora pravde, koji je odgovoran za nadzor karijere i rad nosilaca pravosudnih funkcija. Ukoliko postoji osnovana sumnja da je došlo do disciplinskog prekršaja sudije, Visoki inspektor pravde pokreće disciplinski postupak podnošenjem izvještaja Visokom sudskom savjetu sa eksplicitnim rokovima za postupanje relevantnih institucija. U slučaju prekomjerne dužine trajanja disciplinskog postupka, sudija protiv kojeg je pokrenut postupak može podnijeti žalbu Visokom sudskom savjetu. Dodatno, izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2017. godine uspostavljeni su ubrzavajući i kompenzacioni pravni lijekovi za prekomjernu dužinu trajanja postupka, koji pružaju mogućnost za naknadu štete zbog predugog administrativnog postupka. Presuda je prevedena, objavljena i distribuirana.

4.2.2. Belgija

Ekstradicija u kontekstu člana 3 Konvencije

Trabelsi protiv Belgije (br. 140/10, presuda od 4. septembra 2014. godine, ECHR 2014 (izvodi))

Podnosilac predstavke, državljanin Tunisa, izručen je iz Belgije Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) radi suđenja za krivična djela iz oblasti terorizma. Belgijski nadležni organi su ga izručili, iako je, prema pravilu 39 Poslovnika Suda, Evropski sud ukazao na to da država Belgija ne treba da izruči podnosioca predstavke SAD prije završetka postupka koji se vodi pred Evropskim sudom.

U postupku pred nadležnim organima SAD, podnosilac predstavke je optužen za krivična djela terorizma i povezanost sa Al-Kaidom, za koja je zapriječena maksimalna, doživotna kazna zatvora. Ova kazna zatvora je diskreciona u smislu da sudija može izreći i blažu kaznu i odlučiti da izrekne zatvorsku kaznu u trajanju od nekoliko godina. Nakon što je optužnica stupila na pravnu snagu, podnijet je zahtjev za ekstradiciju podnosioca predstavke.

U postupku koji je uslijedio, diplomatskom notom od 10. avgusta 2010. godine, nadležni organi SAD su potvrdili da podnosilac predstavke ne podliježe smrtnoj kazni i uvjerali belgijske vlasti da on neće biti izručen nijednoj trećoj zemlji bez saglasnosti belgijske Vlade. Vlasti SAD ponovile su da maksimalna doživotna kazna zatvora nije obavezna i da, čak i ako svi elementi krivičnog djela o kojem je riječ budu dokazani, sud ipak ima diskreciono pravo da izrekne blažu kaznu. Odlučujući o zahtjevu, 23. novembra 2011. godine, ministar pravde donio je ministarsku uredbu kojom je dozvolio da se podnosilac predstavke izruči Vladi SAD. Utvrdivši da podnosilac predstavke ni u kom slučaju neće biti u riziku da mu se izrekne smrtna kazna, uredbom se ispituju i sve druge garancije koje su date od strane nadležnih organa SAD, a naročito garancije koje se odnose na zapriječenu kaznu doživotnog zatvora bez mogućnosti skraćivanja. Protiv odluke ministra pravde podnosilac predstavke je podnio zahtjev za sudsku reviziju Državnom savjetu (*Conseil d'Etat*). Njegov zahtjev je odbijen.

Dana 6. decembra 2011. godine, podnosilac predstavke uložio je zahtjev kod Evropskog suda za određivanje privremene mjere po pravilu 39 Poslovnika Suda sa ciljem da se obustavi njegovo izručenje. Istog dana Evropski sud je prihvatio zahtjev podnosioca predstavke i odlučio da Vlada, u interesu strana i propisnog sprovođenja postupka pred Evropskim sudom, ne treba da izruči podnosioca predstavke SAD. Na ovu odluku Vlada Belgije se u periodu od sljedeće gotovo dvije godine žalila više puta. Privremena mjera je, ipak, ostala na snazi.

Dana 3. oktobra 2013. godine, podnosilac predstavke je obaviješten da ga premještaju iz zatvora u Brižu u zatvor u mjestu Ittre. Zapravo, on je odveden na vojni aerodrom gdje su ga čekali agenti Saveznog biroa za istrage (FBI). U 11.30 časova izručen je SAD. Ministar pravde je u 13.30 časova dao saopštenje za javnost o izručenju podnosioca predstavke.

Ispitujući osnovanost predstavke, Evropski sud je ispitivao proporcionalnost zapriječene kazne. U skladu sa pristupom koji je usvojio u predmetu *Babar Ahmad i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,¹⁵⁷ Evropski sud je utvrdio da zbog težine terorističkih krivičnih djela za koja se podnosilac predstavke tereti i činjenice da kazna može da se izrekne samo nakon što sud u sprovedenom krivičnom postupku uzme u obzir sve olakšavajuće i otežavajuće faktore u konkretnom slučaju diskreciona doživotna kazna zatvora ne bi bila grubo nesrazmjerna.

Još od predmeta *Soering*,¹⁵⁸ u predmetima ekstradicije, Evropski sud je morao da cijeni rizik kojem je izložen podnosilac predstavke u smislu člana 3 *ex ante* – odnosno, u ovom konkretnom predmetu, prije njegove moguće osuđujuće presude u SAD, a ne *ex post facto*, tj. nakon što bude izručen i osuđen.

Zakonodavstvo SAD ne predviđa pomilovanje u slučajevima doživotne kazne zatvora, bilo obavezne bilo diskrecione, ali postoji nekoliko mogućih načina skraćivanja takvih kazni. U svakom slučaju, obrazloženja nadležnih organa SAD koja se odnose na odmjeravanje kazni i njihovo pozivanje na primjenjive odredbe zakonodavstva SAD o skraćivanju kazne i pomilovanju koje daje predsjednik veoma su uopštena i nejasna i ne mogu se smatrati dovoljno preciznim. Konačno, bez obzira na date garancije, doživotna kazna zatvora, na koju podnosilac predstavke može biti osuđen, ne može biti posmatrana kao kazna sa mogućnošću skraćivanja u smislu člana 3 Konvencije. Izlaganjem podnosioca predstavke riziku tretmana suprotnog toj odredbi nastupila je odgovornost tužene države u smislu Konvencije.

U odnosu na određenu privremenu mjeru, Vlada Belgije je priznala da su belgijske vlasti prekršile privremenu mjeru koju je odredio Evropski sud. Vlada je smatrala da je takva odluka bila opravdana time što je bilo utvrđeno da podnosilac predstavke neće biti izložen postupanju koje je suprotno Konvenciji i zato što se moralo učiniti sve što je bilo moguće kako bi se obezbijedila njegova predaja vlastima SAD usled rizika od njegovog bijega i sudske odluke kojom bi on bio pušten na slobodu. Postupak pred Evropskim sudom ugrozio je obaveze Bel-

¹⁵⁷ *Babar Ahmad i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09 i 67354/09, stav 243, presuda od 10. aprila 2012. godine.

¹⁵⁸ *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 14038/88, presuda od 7. jula 1989. godine, Serija A, br. 161.

gije prema SAD, a produžavanje tog postupka povećavalo je rizik da će podnosilac predstavke izmaći belgijskim vlastima.

Evropski sud je konstatovao da je tužena država namjerno i nepovratno spustila nivo zaštite prava predviđenih članom 3 Konvencije, koja je podnosilac predstavke pokušao da ostvari podnošenjem predstavke Evropskom sudu. Izručenje je, u najmanjem, dovelo do toga da svako utvrđivanje povrede Konvencije bude uzaludno, pošto je podnosilac predstavke bio premješten u zemlju koja nije potpisnica Konvencije, a gdje će, prema njegovim navodima, biti izložen postupanju koje je suprotno Konvenciji. Evropski sud je smatrao da nijedan od argumenata koje je izložila belgijska Vlada ne opravdava to što nijesu postupili u skladu sa privremenom mjerom. Naročito, Belgija nije trebalo da procjenu Evropskog suda o meritumu predstavke i o diplomatskim garancijama koje su dale vlasti SAD tumači na drugačiji način i da na osnovu sopstvene procjene merituma predstavke zanemari privremenu mjeru koju je odredio Evropski sud.

Djelotvornost ostvarivanja prava na predstavku u smislu člana 34 Konvencije, koji zahtijeva da Evropski sud može ispitati predstavku u skladu sa svojom uobičajenom procedurom na svim nivoima u postupcima koji se vode pred njim, bila je narušena. Podnosilac predstavke, koji je u samici u zatvoru u SAD, lišen je direktnog kontakta sa svojim zastupnikom pred Evropskim sudom. Svojim radnjama, tužena država je otežala podnosiocu predstavke da ostvari svoje pravo na predstavku i ostvarivanje prava koje je zajemčeno članom 34 Konvencije je, prema tome, onemogućeno. Stoga, namjernim nepoštovanjem privremene mjere koju je izrekao Evropski sud u smislu Pravila 39 Poslovnika Suda, tužena država je prekršila svoje obaveze po osnovu člana 34 Konvencije.

Postupak izvršenja: U pogledu statusa podnosioca predstavke, belgijske vlasti su preduzele sve moguće mjere u cilju izbjegavanja ili smanjenja rizika od toga da podnosiocu predstavke bude izrečena doživotna kazna bez mogućnosti smanjenja. Konkretno, u oktobru 2015. godine, belgijski ministar pravde zatražio je od svog kolege iz SAD dodatne garancije da podnosilac predstavke neće dobiti doživotnu kaznu bez mogućnosti smanjenja u skladu sa praksom Evropskog suda. U komunikaciji koja je uslijedila, belgijske vlasti su dobile saglasnost američkog Ministarstva pravde: 1) da će stupiti u pregovore sa podnosiocem predstavke radi zaključenja sporazuma o priznanju krivice, u kojem slučaju nadležni tužilac ne bi zahtijevao doživotnu kaznu; 2) u slučaju odbijanja zaključenja sporazuma o priznanju krivice, nadležni tužilac ne bi takvu kaznu zahtijevao u kontekstu suđenja. Međutim, američke vlasti su naglasile da, bez obzira na stav tužioca, pozitivan ishod napora belgijskih vlasti zavisi od konačne odluke nezavisnih američkih sudija (koje imaju diskreciono pravo da prihvate sporazum o priznanju krivice ili da odrede kaznu), ali i od volje podnosioca predstavke da sarađuje sa nadležnim organima. U svakom slučaju, belgijske vlasti su se obavezale da će u odgovarajućoj fazi postupka, tj. kada bude određivanje moguće kazne podnosiocu predstavke, intervenisati na njegovoj strani kao *amicus curiae*.

Američki nadležni organi dostavili su informaciju o mogućim vanrednim pravnim lijekovima za umanjene doživotne kazne zatvora, tj. o mogućnosti predsjedničkog pomilovanja. U odnosu na prethodne slučajeve, u slučaju osude na doživotnu kaznu zatvora, izgledi podno-

sioca predstavke za umanjene ili promjenu kazne bolji su nego što je prvobitno predočeno Evropskom sudu, jer nove informacije koje su dostavili američki i belgijski nadležni organi ukazuju na novu praksu, koja se ogleda u većem broju slučajeva izmjene i umanjena zatvorske doživotne kazne i/ili kazne za teška nasilna krivična djela i terorističke aktivnosti.

U pogledu generalnih mjera, belgijske vlasti su podsjetile na to da je nacionalni Zakon o ekstradiciji već sadržavao zabranu izručenja u slučaju postojanja ozbiljnog rizika da lice čije se izručenje traži bude podvrgnuto mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju. Okolnosti slučaja su, stoga, bile izuzetne i predstavljale su izolovan incident. Presuda je objavljena i prosljeđena relevantnim administrativnim i pravosudnim organima, zajedno sa podsjetnikom da je izručenje osobe kojoj prijete smrtna kazna protivno članu 3 Konvencije. Kada je u pitanju povreda člana 34 Konvencije, Vlada Belgije je više puta potvrdila Komitetu ministara svoju posvećenost poštovanju privremenih mjera Evropskog suda.

4.2.3. Hrvatska

Zakonitost i kontrola pritvora – član 5 Konvencije

Krnjak grupa protiv Hrvatske

Krnjak grupa obuhvata više predmeta¹⁵⁹ protiv Hrvatske u kojima je Evropski sud utvrdio povredu prava podnosioca predstavki na preispitivanje zakonitosti pritvora iz člana 5 stav 4 Konvencije, i to zbog:

- propusta Ustavnog suda Hrvatske da ispita žalbe podnosioca predstavki u meritumu. U konkretnom, ustavne žalbe su odbacivane isključivo zbog donošenja novih rješenja o produženju pritvora prije nego što su ustavne žalbe podnijete na prvobitna rješenja (vidjeti *Krnjak*, stav 54; *Trifković*, stav 139; *Perica Oreb*, stav 135; *Margaretić*, stav 120; *V. R.*, stav 32; *Jović*, stav 33; *Oravec*, stav 74) ili zbog puštanja podnosioca predstavke na slobodu (*Osmanović*, stav 51);
- nepoštovanja principa „jednakosti oruđa” u postupku po žalbi na produženje pritvora, jer podnosilac predstavke nije imao mogućnost odgovora na argumente koje je iznio državni tužilac protiv ukidanja njegovog pritvora (*Oravec*, stav 69);
- Pored navedenog, u ovim predmetima je utvrđena povreda prava na slobodu iz člana 5 stav 3 Konvencije zbog:
- propusta domaćih sudova da daju dovoljne i/ili adekvatne razloge za određivanje pritvora. Konkretno, domaći sudovi su se u kontinuitetu oslanjali na iste razloge za određivanje i produženje pritvora, pri čemu su ponavljali gotovo iste rečenice u rješenjima o pro-

159 Predmeti iz *Krnjak grupe*: *Krnjak protiv Hrvatske*, br. 11228/10, presuda od 28. juna 2011. godine; *Jović protiv Hrvatske*, br. 45593/13, presuda od 13. oktobra 2015. godine; *Oravec protiv Hrvatske*, br. 51249/11, presuda od 11. jula 2017. godine; *Orban protiv Hrvatske*, br. 56111/12, presuda od 19. decembra 2013. godine; *Osmanović protiv Hrvatske*, br. 67604/10, presuda od 6. februara 2012. godine; *Perica Oreb protiv Hrvatske*, br. 20824/09, presuda od 31. oktobra 2013. godine; *Šoš protiv Hrvatske*, br. 26211/13, presuda od 1. decembra 2015. godine; *Trifković protiv Hrvatske*, br. 36653/09, presuda od 6. novembra 2012. godine; *V. R. protiv Hrvatske*, br. 55102/13, presuda od 13. oktobra 2015. godine.

duženju pritvora, bez razmatranja alternativnih blažih mjera (*Margaretić*, stav 107; *Orban*, stav 62; *Perica Oreb*, stav 121; *Trifković*, stav 130; *Šoš*, stav 99);

- propusta domaćih sudova da ispituju mogućnost određivanja blažih mjera od pritvora podnosioca predstavki (*Perica Oreb*, stav 119; *Orban*, stav 60; *Šoš*, stav 96) i propusta da procijene tačan iznos jemstva primjenljivog u konkretnom slučaju (*Margaretić*, stav 105).

Postupak izvršenja: Kao odgovor na utvrđene povrede člana 5 stav 3 Konvencije, u julu 2017. godine stupile su na snagu izmjene i dopune Zakonika o kaznenom postupku, kojim je u članu 124 stav 3 propisano da: „u obrazloženju rješenja o istražnom zatvoru će se određeno i potpuno izložiti činjenice i dokazi iz kojih proizlazi postojanje osnovane sumnje da je okrivljenik počinio kazneno djelo i razloga iz članka 123 stavka 1 ovog Zakona, razloga zbog kojih sud smatra da se svrha istražnog zatvora ne može ostvariti drugom blažom mjerom, kao i razloga visine jemstva, a prilikom produženja trajanja istražnog pritvora i okolnosti koje opravdavaju njegovu daljnju primjenu”.¹⁶⁰ U odnosu na ranije odredbe, dodata je i obaveza da se preciziraju posebne okolnosti koje opravdavaju produženje pritvora.

U odnosu na povrede zbog „ponavljajućih” rješenja o produženju pritvora, došlo je do usklađivanja prakse Vrhovnog suda Hrvatske¹⁶¹ i Ustavnog suda Hrvatske¹⁶² sa nalaženjem Evropskog suda u navedenim predmetima.

U dijelu koji se odnosi na propust domaćih sudova da razmotre blaže mjere od određivanja pritvora, praksa Vrhovnog suda Hrvatske¹⁶³ i Ustavnog suda Hrvatske¹⁶⁴ takođe je usklađena sa standardima Evropskog suda.

Ukinuta je praksa Ustavnog suda da ustavne žalbe proglašava nedopuštenima iz razloga što je donesena nova odluka o produženju pritvora ili zato što je optuženi pušten na slobodu prije nego što je Ustavni sud donio odluku. Nadalje, Ustavni sud je izmijenio svoju sudsku praksu, zaključujući da upućivanje na drugi krivični postupak koji je u toku ne može opravdati produženje pritvora i predstavlja povredu pretpostavke nevinosti.

Konačno, pripremljen je novi Priručnik za rad državnih tužilaca, u kojem se nalaze praktične instrukcije u odnosu na pritvorske predmete. Kako bi se okrivljenom garantovala prava iz Konvencije, državnim tužiocima (odvjetnicima) date su instrukcije da traže određivanje pritvora samo kada druge mjere nijesu moguće, da ispituju svjedoke sa posebnom pažnjom i da u kontinuitetu ispituju postojanje razloga za pritvor ili druge mjere.

¹⁶⁰ Član 124 stav 3 *Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske*, objavljen u „Narodnim novinama” br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, na snazi od 27. jula 2017. godine.

¹⁶¹ Vidjeti na sajtu www.vshr.hr odluke: II Kž 444/15-4, od 18. januara 2016. godine; II Kž 167/16-4, od 13. aprila 2016. godine; II Kž 303/2017-4, od 31. avgusta 2017. godine.

¹⁶² Vidjeti na sajtu www.usud.hr odluke: U-III-609/2016, od 29. februara 2016. godine; U-III-1566/2016, od 5. aprila 2016. godine.

¹⁶³ Vidjeti na sajtu www.vshr.hr odluke: II Kž 61/16-4, od 19. februara 2016. godine; II Kž 327/2017-4, od 21. septembra 2017. godine; II Kž 338/2017-4, od 25. septembra 2017. godine.

¹⁶⁴ Vidjeti na sajtu www.usud.hr odluke: U-III-371/2016, od 23. februara 2016. godine; U-III-891/2017, od 19. marta 2017. godine.

4.2.4. Letonija

Zlostavljanje od strane službenika policije – član 3 Konvencije

Holodenko protiv Letonije (br. 17215/07, presuda od 2. jula 2013. godine)

Podnosilac predstavke je lišen slobode 9. juna 2006. godine, kao jedan od dvojice provalnika koji su upali u stan R. H. i napali ga sjekirom. Prilikom lišenja slobode, podnosilac predstavke je pokušao da pobjegne, ali je savladan od strane pripadnika specijalne policijske jedinice koja je bila prisutna na licu mjesta. Nakon lišenja slobode, podnosilac predstavke je sproveden u glavnu policijsku stanicu, prilikom čega je kod njega nađena droga.

Prema iskazu podnosioca predstavke, on nije provalio u stan, već je bio u posjeti poznanicima, pri čemu su konzumirali alkohol. Tom prilikom, u stan je ušlo pet ili šest policajaca koji su mu stavili lisice. Nakon lišenja slobode, podnosilac predstavke je prevezen u stanicu policije, gdje je pretučen od strane prisutnih policijskih službenika. Zlostavljanje je trajalo oko pola sata, pri čemu je on gubio svijest više puta. Nakon toga je prebačen u posebnu ćeliju, gdje je tražio medicinsku pomoć. Prema izvještaju ljekara, utvrđeno je da je imao tragove opojnih supstanci u krvi, kao i da je pretrpio teže tjelesne povrede, između ostalog, i u vidu nekoliko slomljenih rebara. Nakon što je pušten iz bolnice, određen mu je pritvor zbog navodnog posjedovanja opojnih sredstava.

Podnosilac predstavke je 27. juna 2006. godine podnio žalbu zbog zlostavljanja od strane službenika Unutrašnje kontrole. U postupku koji je uslijedio, istražitelj Unutrašnje kontrole sproveo je medicinsko vještačenje i saslušao policijske službenike, koji su negirali navode podnosioca predstavke. U bitnom su istakli da se podnosilac predstavke ponašao veoma agresivno, zbog čega su bili prinuđeni da ga savladaju fizičkom silom, kako bi mu stavili lisice. U januaru 2007. godine, istražitelj je okončao istragu i utvrdio da je zbog agresivnog ponašanja podnosioca predstavke došlo do zakonite i proporcionalne primjene sile od strane policijskih službenika.

Na ovu odluku se podnosilac predstavke žalio nadležnom tužiocu, koji je 9. maja 2007. godine usvojio žalbu i vratio predmet na ponovni postupak pred organom Unutrašnje kontrole. U periodu od aprila do jula 2008. godine, podnosilac predstavke je podnosio više pritužbi na tok istrage. Istraga je okončana 20. maja 2009. godine i istražitelj nije našao uzročnu vezu između radnji koje su preduzeli policijski službenici i povreda koje je pretrpio podnosilac predstavke.

Odlučujući o predstavi, Evropski sud je detaljno ispitaio okolnosti slučaja i primijetio da se podnosilac predstavke žalio na povrede koje su mu načinjene nakon privođenja u stanicu policije, a ne prilikom lišenja slobode. Evropski sud je primijetio da su pojedini iskazi policajaca bili kontradiktorni, kao i da su drugi sprovedeni dokazi ukazivali na to da je u konkretnom slučaju očigledno došlo do zlostavljanja podnosioca predstavke. U tom dijelu, Evropski sud je utvrdio povredu materijalnog aspekta člana 3 Konvencije.

Kada je u pitanju sama istraga, Evropski sud je naveo da činjenice da su pojedini iskazi policajaca bili kontradiktorni, da je podnositelj predstavke saslušan tek nakon četiri mjeseca i da medicinsko vještačenje nije sprovedeno na odgovarajući način, ukazuju na to da istraga nije bila temeljna. Takođe, ponovljena istraga nije zadovoljila tražene standarde, zbog čega je u konačnom utvrđena i povreda procesnog aspekta člana 3 Konvencije.

Postupak izvršenja: Tokom 2015. godine, u okviru zakonodavnih i institucionalnih reformi, Uprava policije Letonije je osnovala poseban Biro za unutrašnju kontrolu, čiji je glavni zadatak da obezbijedi disciplinu i zakonitost službi u strukturnim jedinicama policije, kao i da analizira, planira, koordinira i sprovodi mjere radi sprječavanja i otkrivanja krivičnih djela koja su počinili policijski službenici. Ovaj Biro je institucionalno i praktično nezavisan od policijskih i zatvorskih starješina i organizovan je na način da može brzo da pristupi svakom mjestu gdje je prijavljen incident i da sprovede istragu.

Pored navedenog, državni tužilac je 2010. godine izdao Uredbu o dužnostima nadzornog tužioca, zahtijevajući pojačan tužilački nadzor u vezi sa krivičnim postupkom koji se odnosi na navodna krivična djela počinjena od strane pripadnika policije i drugih organa bezbjednosti. Od 2010. godine, ovim krivičnim postupcima se kontinuirano dodjeljuje prioritetni status pojačanog nadzora.

4.2.5. Moldavija

Nezakonitost odluke o produženju pritvora – član 5 Konvencije

Ialamov protiv Moldavije (br. 65324/09, presuda od 12. decembra 2017. godine)

Podnositelj predstavke je lišen slobode 6. aprila 2009. godine zbog ubistva i krađe. Istog dana mu je određen pritvor, koji je trajao do 21. januara 2011. godine, kada je oslobođen optužbe za ubistvo, ali osuđen zbog krađe, na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i šest mjeseci.

Tokom trajanja postupka, pritvor mu je produžavan periodično. Jedno rješenje o produženju pritvora trajalo je od 1. do 30. septembra 2009. godine. Dana 28. septembra, dva dana prije isteka pritvora, nadležni tužilac je podnio prijedlog za produženje pritvora. Podnositelj predstavke se žalio na rješenje koje je donijeto po tom prijedlogu, s obzirom na to da je relevantnim odredbama moldavskog Zakonika o krivičnom postupku propisana obaveza da tužilac mora podnijeti novi prijedlog za produženje pritvora najkasnije pet dana prije isteka pritvora. Bez obzira na to, prijedlog tužioca je usvojen i pritvor podnosioca predstavke je produžen za 25 dana. Njegova žalba Apelacionom sudu je odbijena bez posebnog razmatranja argumenata koje je iznio u podnesku.

U postupku pred Evropskim sudom, Vlada je tvrdila da predmetni rok nije obavezujući, te da propust tužioca da preda prijedlog u tom roku nema prekluzivno dejstvo. Evropski sud nije prihvatio navode Vlade i utvrdio je da takvo tumačenje nije u skladu sa drugim odredbama Zakona o krivičnom postupku, kao ni sa mišljenjem plenuma Vrhovnog suda pravde Moldavije (koje je donijeto 15. aprila 2013. godine), prema kojem se takav prijedlog tužioca mora

odbaciti kao neblagovremen i pritvorenik mora biti pušten na slobodu. Iz tih razloga, Evropski sud je utvrdio povredu člana 5 stav 1 Konvencije.

Postupak izvršenja: U maju 2016. godine izmijenjen je Zakonik o krivičnom postupku i predviđeno je da istražni sudija obrazloženom odlukom odbacuje prijedlog za produženje pritvora, bez održavanja ročišta, ako tužilac ne dostavi prijedlog u propisanom roku od najkasnije pet dana prije isteka pritvora. U 2017. godini Ustavni sud je donio odluku u kojoj je naglašen obavezujući karakter predmetnog roka. U odluci je navedeno da se nepoštovanjem ovog roka gubi pravo na predlaganje produženja pritvora.

4.2.6. Slovenija

Uslovi u pritvoru – član 3 Konvencije

Mandić i Jović grupa protiv Slovenije

Mandić i Jović grupa obuhvata više predmeta¹⁶⁵ protiv Slovenije u kojima se Evropski sud bavio lošim uslovima u zatvoru u Ljubljani. Ovi predmeti se tiču i nedostatka efikasnog i pristupačnog pravnog lijeka u smislu žalbi podnosioca predstavke u pogledu uslova njihovog pritvora (povrede člana 13 Konvencije, u svim predmetima osim *Beljkaš i Arapovič*).

Evropski sud je utvrdio povredu člana 3 Konvencije zbog loših uslova pritvora u zatvorenim i pritvorskim odjeljenjima zatvora u Ljubljani, posebno zbog prenatrpanosti, ograničenog vremena za aktivnosti van ćelija i visoke temperature u ćelijama tokom ljeta.

Iako Evropski sud nije zaključio da postoji sistemski problem loših uslova pritvora u Sloveniji, na osnovu člana 46 Konvencije, naznačeno je da bi vlasti trebale: „preduzeti korake za smanjenje broja zatvorenika u ljubljanskom zatvoru i na taj način zaustaviti postojeću situaciju za koju se čini da ne poštuje dostojanstvo značajnog broja zatvorenika koji se nalaze tamo” (presuda *Mandić i Jović*, stav 127).

Pored mjera za smanjenje prenatrpanosti u ćelijama u ljubljanskom zatvoru, Evropski sud je smatrao da je poželjno postojanje djelotvornog pravnog lijeka koji bi omogućio blagovremenu

165 Predmeti iz *Mandić i Jović* grupe: *Mandić i Jović protiv Slovenije*, br. 5774/10, presuda od 20. oktobra 2011. godine; *Arapović protiv Slovenije*, br. 37927/12, presuda od 29. oktobra 2015. godine; *Beganović protiv Slovenije*, br. 6625/10, presuda od 3. aprila 2014. godine; *Beljkaš protiv Slovenije*, br. 50844/12, presuda od 29. oktobra 2015. godine; *Brek protiv Slovenije*, br. 6000/10, presuda od 6. novembra 2014. godine; *Četić protiv Slovenije*, br. 7054/10, presuda od 27. februara 2014. godine; *Faganel protiv Slovenije*, br. 6687/10, presuda od 6. novembra 2014. godine; *Jevšnik protiv Slovenije*, br. 5747/10, presuda od 9. januara 2014. godine; *Maselj protiv Slovenije*, br. 5773/10, presuda od 6. novembra 2014. godine; *Petrović protiv Slovenije*, br. 5998/10, presuda od 6. novembra 2014. godine; *Praznik protiv Slovenije*, br. 6234/10, presuda od 28. juna 2012. godine; *Puzin protiv Slovenije*, br. 29998/10, presuda od 6. novembra 2014. godine; *Šabić protiv Slovenije*, br. 5738/10, presuda od 3. aprila 2014. godine; *Šemić protiv Slovenije*, br. 5741/10, presuda od 5. juna 2014. godine; *Slemenšek protiv Slovenije*, br. 6120/10, presuda od 3. aprila 2014. godine; *Štručl i drugi protiv Slovenije*, br. 5903/10, presuda od 20. oktobra 2011. godine; *Štrukelj protiv Slovenije*, br. 6011/10, presuda od 27. februara 2014. godine.

reakciju na pritužbe u vezi sa neadekvatnim uslovima pritvora i, kada je potrebno, obezbijedio transfer pritvorenika u drugi zatvor u skladu sa Konvencijom (presuda *Mandić i Jović*, stav 128).

Postupak izvršenja: Kao rezultat sveobuhvatnog i višestrukog pristupa u borbi protiv prenatrpanosti zatvora, operativna popunjenost objekta je smanjena sa prvobitnih 210 zatvorenika na 170 u 2016. godini i, konačno, na 150 u 2017. godini. Maksimalna popunjenost operativnih kapaciteta nije dostignuta u bilo kojem trenutku. Kada se dostigne maksimalni operativni kapacitet, četiri zatvorenika se zatvaraju u ćelijama veličine 18 m², a dva zatvorenika u ćelijama veličine 9 m². U tim uslovima, svaki zatvorenik dobija najmanje 4,5 m² ličnog prostora u okviru ćelije, što je u skladu sa preporučenim standardima za lični životni prostor u zatvorskim ustanovama, kako je navedeno u dokumentu CPT-a „Životni prostor po zatvoreniku u zatvorskim ustanovama: standardi CPT” (CPT/Inf(2015) 44, objavljen 15. decembra 2015. godine), u kojem je precizirano da je 4 m² životnog prostora, po zatvoreniku, u višestrukoj smještajnoj jedinici ćelija, minimalni standard koji treba uzeti u obzir pri smještaju zatvorenika.

Uvedena je i procedura koja automatski pokreće transfer u druge zatvorske ustanove ako broj zatvorenika ili pritvorenika u ljubljanskom zatvoru pređe broj od 150 zatvorenika (operativni kapacitet u odnosu na CPT standarde). Kao rezultat toga, u 2016. i prvoj polovini 2017. godine, 32 pritvorenika i 50 osuđenih zatvorenika prebačeni su u druge zatvore.

U maju 2017. godine, usvojen je novi Zakon o probaciji,¹⁶⁶ kojim se uvodi posebno tijelo za kontrolu uslovnog otpusta i ima za cilj jačanje primjene blažih mjera umjesto pritvora.

Preventivni lijek, koji omogućava sudsku zaštitu u slučajevima loših uslova pritvora za osuđene zatvorenike, kao i efikasan kompenzacioni lijek za oslobođene zatvorenike, uvedeni su u periodu od 2015. do 2017. godine. U tu svrhu, relevantni Pravilnik o izvršenju krivičnih sankcija izmijenjen je u julu 2017. godine.¹⁶⁷ Prema tim izmjenama, nadzor nad postupanjem prema pritvorenicima vrši predsjednik okružnog suda. Pravila predviđaju da predsjednik okružnog suda ili sudija imenovan u tu svrhu svake nedelje obilazi zatvor i preduzima potrebne mjere za rješavanje otkrivenih nepravilnosti. Izmjene takođe predviđaju da zatvorenici imaju pravo žalbe predsjedniku okružnog suda ili generalnom direktoru Uprave za zatvor na neodgovarajuće uslove pritvora. U skladu sa izmjenama i dopunama odredaba ovog Pravilnika, ova lica imaju obavezu da odluče o žalbi najkasnije u roku od 15 dana. Odluka o žalbi predsjednika okružnog suda ima obavezujući karakter za zatvorsku upravu. Ukoliko se po žalbi pritvorenika utvrde neodgovarajući uslovi pritvora, nadležni organi će naložiti transfer pritvorenika koji je podnio žalbu u drugi zatvor ili odrediti druge mjere za dovođenje njegovog pritvora u sklad sa standardima Konvencije. Sa ovim izmjenama su upoznati svi zatvorenici i one se nalaze u vidu obavještenja u zajedničkim prostorijama zatvora.

¹⁶⁶ Zakon o probaciji Republike Slovenije, objavljen u „Uradni list RS”, št. 27/17, od 2. juna 2017. godine.

¹⁶⁷ Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o izvrševanju pripora, objavljen u „Uradni list RS”, št. 41/17, od 28. jula 2017. godine.

Pored preventivnih pravnih lijekova, predviđeni su i kompenzacioni pravni lijekovi kojima bi se pritvorenicima omogućilo priznanje povreda njihovih prava i, u odgovarajućim slučajevima, i adekvatna kompenzacija. Konkretno, zbog neadekvatnih uslova pritvora, pritvorenici imaju mogućnost tužbe za naknadu nematerijalne štete prema opštim odredbama građanskog materijalnog prava, tj. Zakona o obligacijama.¹⁶⁸ Tokom februara 2018. godine, pred nadležnim sudovima su podnijeta 73 zahtjeva za nadoknadu štete zbog neadekvatnih uslova pritvora pritvorenika (28 zahtjeva se odnosilo na uslove u pritvoru i zatvoru). U osam takvih slučajeva zaključeno je sudsko poravnanje, dok je u tri slučaja sud utvrdio povredu člana 3 Konvencije, u jednom slučaju je zahtjev odbijen i u jednom slučaju je postupak obustavljen.

Miješanje u imovinska prava zbog neproporcionalnih mjera u postupku izvršenja minimalnog duga po presudi – član 1 Protokola br. 1 i član 13 Konvencije

Vaskrsić protiv Slovenije (br. 31371/12, presuda od 25. aprila 2017. godine)

Predstavka je podnijeta jer je kuća podnosioca predstavke (vrijednosti oko 140.000,00 eura) oduzeta i prodana na javnoj aukciji za polovinu tržišne vrijednosti, kako bi se naplatio dug po presudi u iznosu od oko 124 eura. Postupak je sproveden nakon što podnosilac predstavke više puta nije odgovorio na zahtjeve za isplatu dugovanja. U postupku pred Evropskim sudom, podnosilac predstavke se žalio na povredu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

U presudi Evropskog suda navedeno je da je u konkretnom slučaju miješanje u pravo podnosioca predstavke na mirno uživanje njegove imovine bilo propisano zakonom i slijedilo je legitimni cilj zaštite povjerioca i kupca kuće. Ipak, mjera koja je preduzeta u tom cilju bila je očigledno nesrazmjerna.

Evropski sud je primijetio da je dug koji je povjerilac naplatio prodajom kuće podnosioca predstavke nizak (oko 500 eura kada su uzeti u obzir troškovi kamate i izvršenja). Kuća je prodana za polovinu tržišne vrijednosti, pri čemu domaći sud nije razmatrao bilo kakve alternativne mjere, uprkos činjenici da je podnosilac predstavke naizgled bio zaposlen i imao mjesečni dohodak, da je povjerilac u podnijetom zahtjevu tražio izvršenje putem administrativne zabrane na primanjima podnosioca predstavke i da je drugi povjerilac, kojem je podnosilac predstavke bio dužan neposredno prije toga, već uspješno naplatio mnogo veći dug opterećenjem na primanjima podnosioca predstavke.

Iako je Evropski sud naglasio veliki značaj postojanja efikasnih izvršnih postupaka za povjerioce, u ovom slučaju nije pokazano da je bila neophodna sudska prodaja kuće podnosioca predstavke. Imajući u vidu, posebno, nisku vrijednost duga i nedostatak razmatranja drugih odgovarajućih i manje teških mjera od strane domaćih vlasti, tužena država nije uspjela da uspostavi pravilan balans između cilja kojem se teži i mjera korišćenih u izvršnom postupku protiv podnosioca predstavke.

¹⁶⁸ Član 179 Obligacijski zakonik Republike Slovenije, objavljen u „Uradni list RS”, št. 97/07 – uradno prečišćeno besedilo, 64/16 – odl. US in 20/18 – OROZ631.

Podnosiocu predstavke je dosuđeno pravično zadovoljenje u iznosu od 77.000,00 eura na ime materijalne štete, odnosno iznos razlike između tržišne vrijednosti kuće i cijene po kojoj je prodana na aukciji, zajedno sa kamatom od 10%.

Postupak izvršenja: Izmjenama Zakona o izvršenju 2018. godine propisana je obaveza sudova koji sprovode izvršenje da nakon donošenja odluke o sprovođenju izvršenja na nepokretnosti, a prije javne aukcije, po službenoj dužnosti ispituju da li dužnik ima drugih sredstava ili nepokretnosti za namirenje dugovanja. Na ovaj način, sudovi su zakonom obavezani da sprovode izvršenje primjenom manje opterećujućih mjera od prodaje imovine. Dužnicima je data mogućnost da predlože druga sredstva izvršenja do izdavanja naloga za prodaju ili da zatraže odlaganje izvršenja. Izvršni sudovi imaju pravo na odlaganje izvršenja do šest mjeseci, ukoliko je obrazloženim mišljenjem centra za socijalni rad ukazano da bi momentalnim postupkom izvršenja bila ugrožena egzistencija dužnika ili njegove porodice. Sud može po sopstvenom uvjerenju i bez mišljenja socijalnih službi odložiti izvršenje do tri mjeseca, ukoliko smatra da bi egzistencija dužnika bila ugrožena.

Nedostaci u istrazi zbog greške u liječenju i smrti u bolnici – član 2 Konvencije

Šilih protiv Slovenije [VV] (br. 71463/01, presuda Velikog vijeća od 9. aprila 2009. godine)

Predstavka je podnijeta od strane roditelja koji su se žalili da je njihov sin preminuo zbog doktorske greške, te da su nadležni organi propustili da utvrde odgovornost za smrt njihovog sina. Sin podnosioca predstavke preminuo je u bolnici u maju 1993. godine, nakon anafilaktičkog šoka, kao posljedice alergijske reakcije na lijek koji mu je davao dežurni doktor. Podnosioci predstavke su odmah podnijeli krivičnu prijavu protiv doktora, ali je ista odbačena od strane nadležnog tužioca zbog nedostatka dokaza. Konvencija je stupila na snagu u odnosu na Sloveniju u junu 1994. godine.

Podnosioci predstavke su u avgustu 1994. godine iskoristili svoje pravo prema slovenačkom zakonu da pokrenu postupak po privatnoj tužbi i podnijeli su zahtjev za krivičnu istragu. Istraga je ponovo otvorena u aprilu 1996. godine, a optužnica je podnijeta 28. februara 1997. godine. Predmet je dva puta upućen na dalju istragu prije nego što je krivični postupak obustavljen u oktobru 2000. godine zbog nedostatka dokaza. Podnosioci predstavke su se žalili bezuspješno.

U međuvremenu, u julu 1995. godine, podnosioci predstavke su takođe pokrenuli parnični postupak protiv bolnice i doktora. Prvostepeni postupak je bio u prekidu u periodu od oktobra 1997. do maja 2001. godine, do završetka krivičnog postupka, i okončan je odbijanjem tužbe u avgustu 2006. godine. U presudi kojom se odbija tužbeni zahtjev podnosioca, na osnovu nalaza i mišljenja sudskih vještaka, sud je zaključio da doktor nije mogao predvidjeti reakciju sina podnosioca predstavke na lijekove koje je primio i da su doktor i osoblje bolnice postupali u skladu sa propisanom praksom. Pored toga, sud je odbio kao neosnovane tvrdnje podnosioca predstavke da bolnica nije dovoljno opremljena. U tom periodu na predmetu je radilo najmanje šest različitih sudija. Nakon toga, podnosioci predstavke su izjavili žalbu i re-

viziju višim sudovima, ali su iste odbijene. Kada je Veliko vijeće donijelo presudu, slučaj je još uvijek bio u toku pred Ustavnim sudom.

U presudi od 28. juna 2007. godine, Vijeće Evropskog suda je utvrdilo da nije nadležno da razmatra prigovor podnosioca predstavke o materijalnom aspektu člana 2 Konvencije, pošto je smrt sina podnosioca predstavke nastupila prije nego što je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Sloveniju. Međutim, u odnosu na procesni aspekt, žalbu podnosioca predstavke je proglasio prihvatljivom.

Ispitujući vremensku nadležnost u predmetnom slučaju, Evropski sud je primijetio da je smrt sina podnosioca predstavke nastupila nešto više od godinu dana prije stupanja Konvencije na snagu u odnosu na Sloveniju, te da su, osim preliminarne istrage, svi krivični i građanski postupci pokrenuti i vođeni nakon tog datuma. Sud je, prema tome, imao vremensku nadležnost u vezi sa procesnom žalbom u mjeri u kojoj se ona odnosila na događaje poslije kritičnog datuma.

U odnosu na meritum predstavke, Evropski sud je ponovio da pozitivne obaveze u smislu člana 2 Konvencije od države zahtijevaju uspostavljanje efikasnog i nezavisnog pravosudnog sistema kako bi se utvrdio uzrok smrti i procesuirali počinioci krivičnog djela. Podnosioci predstavke su koristili dva pravna lijeka, pokretanjem i krivičnog i parničnog postupka. Prekomjerna dužina krivičnog postupka, a posebno istrage, nije mogla biti opravdana ni ponašanjem podnosioca predstavke ni složnošću predmeta. Parnični postupak je trajao više od 13 godina. Iako su zahtjevi podnosioca predstavke za promjenu suda i odustajanje određenih sudija odložili postupak do neke mjere, mnoga odlaganja nakon nastavka parničnog postupka nijesu bila opravdana. Evropski sud je takođe smatrao nezadovoljavajućom činjenicu da je na predmetu samo u prvostepenom postupku radilo najmanje šest različitih sudija i konstatovao je da česta promjena sudija nesumnjivo šteti djelotvornom ispitivanju predmeta. U konačnom je utvrđeno da domaći organi nijesu postupali sa predmetom podnosioca predstavke povodom smrti njihovog sina sa onim stepenom dužne pažnje kako to zahtijeva član 2 Konvencije.

Postupak izvršenja: Pored mjera za ubrzanje sudskih postupaka koje su preduzete u okviru izvršenja presude *Lukenda protiv Slovenije*¹⁶⁹, u 2017. godini, izmijenjen je Zakon o pravima pacijenata,¹⁷⁰ tako da je predviđeno da sudovi daju prednost slučajevima gdje su pacijenti tokom liječenja zadobili teške tjelesne povrede ili je nastupila smrt. U slučaju krivičnog postupka zbog teške tjelesne povrede ili smrti tokom liječenja, nadležni organi moraju da postupaju posebno ekspeditivno.

169 Riječ je tzv. *Lukenda projektu*, koji je sprovela Slovenija kao odgovor na presudu Evropskog suda *Lukenda protiv Slovenije* (br. 23032/02, presuda od 6. oktobra 2005. godine). Projekt „Lukenda” je bio ekspanzivan plan sa ciljem da se do 2010. godine riješi problem zaostalih predmeta. U sam projekat je bio uključen niz aktera, počev od najviših državnih institucija, sudova, Advokatske komore i NVO sektora. Pored legislativnih reformi, neke od mjera su podrazumijevale zapošljavanje značajnog broja pomoćnog sudskog osoblja, poboljšanje uslova rada za sudije i sudske službenike, nagrade za sudije koje su uspješno eliminisale zaostatke i unapređenje tehnologije u sudnicama. Takođe, uveden je sistem za ubrzanje i pojednostavljeno rješavanje sporova male vrijednosti, izvršeno je stvaranje jedinstvene statističke baze podataka i uspostavljen je mehanizam koordinacije između Ministarstva pravde, Sudskog savjeta i Vrhovnog suda u cilju boljeg praćenja napretka u radu sudstva.

170 *Zakon o pacijentovih pravica Republike Slovenije*, objavljen u „Uradni list RS”, št. 55/11, od 6. oktobra 2017. godine.

Projekat „Šilih” iniciran je u januaru 2017. godine, a odobren je od strane Vlade u oktobru iste godine. Dva glavna cilja ovog projekta bila su da se definišu mjere kojima se obezbjeđuje efikasno ostvarivanje prava na adekvatno, kvalitetno i sigurno medicinsko liječenje, kao i da se osigura sprovođenje efikasnih sudskih postupaka u cilju utvrđivanja odgovornosti pružalaca zdravstvene usluge ili zdravstvenih radnika u slučaju smrti ili teških tjelesnih povreda zadobijenih tokom medicinskog tretmana. Ovaj projekat se sastoji od zdravstvenog i sudskog aspekta, zbog čega u njegovom sprovođenju učestvuju Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Vrhovni sud i Državno tužilaštvo. Samim tim, projekat ide van okvira presude Evropskog suda i propusta koji su utvrđeni u konkretnom sudskom postupku i bavi se korijenom problema koji nastaje u greškama prilikom liječenja, mehanizmima za njihovo sprječavanje, prepoznavanje i rješavanje, kako bi se u krajnjem izbjegli sudski epilozi.

Kao jednu od mjera, Ministarstvo zdravlja priprema novi Zakon o kvalitetu i bezbjednosti u zdravstvu sa ciljem sprječavanja grešaka koje mogu nastati tokom medicinskog tretmana. U tom smislu, planira se stvaranje centralizovane baze sudskih postupaka koji se odnose na slučajeve nesavjesnog liječenja, sa ciljem jačanja nadzora nad povredama prava pacijenata.

Takođe, Zakonom o pravima pacijenata iz 2008. godine uređen je postupak za zaštitu prava pacijenta u slučaju povrede. U ovom postupku stranke mogu da postignu poravnanje ili odluče da nastave postupak posredovanjem ili saslušanjem pred vijećem. Ljekarska komora može na kraju postupka donijeti različite odluke, među kojima i obavezati bolnicu da objavi izvinjenje, ispravi povrede, pokrene disciplinski postupak pred medicinskim ili drugim stručnim nadzornim odborom.

5. Zaključci i preporuke

5.1. Zaključci

Sljedeći zaključci su proizašli iz Analize:

1. U periodu od kada je Evropska konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru do decembra 2019. godine, Evropski sud je donio ukupno 52 presude protiv Crne Gore.
 2. Analiza ima za predmet 15 presuda i jednu odluku koje je Evropski sud donio u periodu od 1. januara 2018. do decembra 2019. godine. U 13 presuda, Evropski sud je utvrdio povredu jednog ili više prava zagarantovanih Konvencijom, dok u dvije presude nije utvrđena povreda. Jednom odlukom je odbacio predstavku kao neprihvatljivu, zbog očigledne neosnovanosti.
 3. Od 13 presuda u kojima je utvrđena povreda, u šest presuda je utvrđena povreda člana 6 zbog dužine postupka, u dvije presude je utvrđena povreda člana 6 zbog povrede prava na pristup sudu i u jednoj presudi povreda člana 6 zbog neizvršavanja pravosnažne sudske odluke. U tri presude, Evropski sud je utvrdio povrede članova 3, 5 i 8 Konvencije. U jednoj presudi, uz povredu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju, Sud je utvrdio i povredu člana 6 Konvencije. U jednoj presudi, Evropski sud je odlučio o pravičnom zadovoljenju, i to u predmetu *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore*, br. 28766/06, od 22. oktobra 2019. godine.
 4. Analiza pokazuje da se najveći broj povreda konvencijskih prava i dalje odnosi na član 6 Konvencije – u ukupno devet od 13 presuda utvrđena je povreda člana 6 Konvencije po različitim elementima tog člana.
 5. Tokom referentnog perioda, Evropski sud je u jednom predmetu utvrdio kršenje člana 3 Konvencije i podsjetio na pozitivnu obavezu države da obezbijedi da pritvorenici borave u uslovima koji su usklađeni sa poštovanjem ljudskog dostojanstva, da ih način i metod izvršenja mjere ne podvrgavaju uznemiravanju ili teškoćama intenziteta koji prevazilazi neizbježan nivo patnje svojstven pritvoru i da su, s obzirom na praktične zahtjeve zatvora, njihovo zdravlje i dobrobit adekvatno obezbijeđeni.
 6. U dvije presude, koje su predmet Analize, u kojima je utvrđena povreda prava na slobodu i sigurnost ličnosti iz člana 5 Konvencije, ponovo je ukazano pravosudnim organima na dužnost da dosledno poštuju odredbe Zakonika o krivičnom postupku u pogledu utvrđenih rokova za kontrolu pritvora.
 7. U odnosu na član 8, Evropski sud je donio jednu presudu, u kojoj je ispitivao pozitivne obaveze države u pogledu poštovanja privatnog života, a u kontekstu zaštite pojedinca od napada od strane drugih, mentalno oboljelih lica.
- Ključno pitanje za odgovor da li postoji odgovornost države jeste da li su državni organi prethodno znali ili su morali znati za postojanje realnog i neposrednog rizika. Za slučaj da postoji pozitivan odgovor, slijedi pitanje da li je država preduzela adekvatne preventivne mjere. U situaciji kada je država znala ili je morala znati za postojanje

rizika i nije preduzela mjere za zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta nekog lica, odgovorna je za kršenje prava iz člana 8 Konvencije u materijalnom smislu.

8. Značajne su nedavno donijete odluke protiv Crne Gore u pogledu ocjene procesne legitimacije većinskih vlasnika u privrednim društvima kapitala, kao i shvatanja pojma „legitimno očekivanje”, u smislu prava na mirno uživanje imovine – *Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore* i *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore*.
9. Praksa nacionalnih sudova je nesporno uticala na to da se pravna sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, koja su propisana Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, proglase djelotvornim.
10. Vrhovni sud Crne Gore nastavio je sa dobrom praksom primjene standarda u oblasti zaštite prava na suđenje u razumnom roku i prava na pristup sudu, što se može vidjeti u brojnim odlukama Vrhovnog suda u predmetima po tužbi za pravično zadovoljenje i u predmetima po reviziji.
11. Kada je u pitanju sloboda izražavanja, garantovana članom 10 Konvencije, uočava se intenzivnija primjena prakse Evropskog suda od strane nacionalnih sudova, jer se sudovi sve više pozivaju na bogatu praksu Suda, uključujući i presude donijete u odnosu na Crnu Goru.

5.2. Preporuke

Sljedeće preporuke su proizašle iz Analize:

1. Imajući u vidu razvoj prakse Evropskog suda, preporučuje se kontinuirano stručno usavršavanje sudija, državnih tužilaca i savjetnika u pravosudnim organima, kao i nastavak dijaloga sa ekspertima iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda.
2. Sudije su obavezne da, u cilju omogućavanja lakšeg praćenja primjene Konvencije na nacionalnom nivou, ažurno unose podatke o primjeni konkretnog člana Konvencije i pozivanju na praksu Evropskog suda u pravosudni informacioni sistem – PRIS.
3. Imajući u vidu da velika prenatrpanost zatvorskih prostorija pokreće pitanje kršenja člana 3 Konvencije, država mora, u cilju preventivnog djelovanja, obezbijediti da lica lišena slobode borave u uslovima koji su usklađeni sa poštovanjem ljudskog dostojanstva, da ih način i metod izvršenja mjere ne podvrgavaju uznemiravanju ili teškoćama intenziteta koji prevazilazi neizbježan nivo patnje svojstven pritvoru, kao i da njihovo zdravlje i dobrobit budu adekvatno obezbijeđeni.
4. Preporučuje se nadležnim državnim tužiocima da se u cjelosti pridržavaju obavezujućeg Uputstva opšteg karaktera od 27. juna 2019. godine, koje je donio Vrhovni državni tužilac u odnosu na slučajeve kada postoji osnov sumnje da je došlo do povrede člana 3 Konvencije izvršenjem krivičnih djela zlostavljanje, mučenje i teška tjelesna povreda, a čiji su počinioci ovlašćeni državni službenici.
5. Prilikom odlučivanja o određivanju i produženju pritvora, sud mora da pruži relevantne i dovoljne razloge za postojanje osnovane sumnje i za pritvorske osnove. Takođe, pri produženju pritvora, sud mora da ocijeni da li su nadležni državni organi pokazali „posebnu

marljivost” u sprovođenju krivičnog postupka. Preporučuje se da sud, nakon podignute optužnice u rješenju o produženju pritvora, precizno i jasno naznači vrijeme do kada pritvor može da traje.

6. Radi obezbjeđenja poštovanja garancije zaštite prava na suđenje u razumnom roku, predsjednici sudova treba da organizuju rad u sudu tako da se nastavi sa praksom doslednog rješavanja „starih” predmeta u skladu sa programima rješavanja zaostalih predmeta.
 - a. U kontekstu odlučivanja o kontrolnom zahtjevu, preporučuje se predsjednicima sudova da sa posebnom pažnjom cijene sve činjenice i okolnosti u svakom pojedinačnom predmetu, u skladu sa standardima predviđenim nacionalnim zakonodavstvom i praksom Evropskog suda, i da u situacijama kada je došlo, ili je izvjesno da može doći do kršenja prava na suđenje u razumnom roku, ocijene osnovanost kontrolnog zahtjeva.
7. Preporučuje se organima javne uprave, kao i Upravnom sudu Crne Gore, da problem zaštite prava na suđenje u razumnom roku spriječe eliminisanjem uzastopnog poništavanja odluka i vraćanja predmeta na ponovnu proceduru.
8. Preporučuje se sudovima da preispitaju dosadašnju sudsku praksu u pogledu procesne legitimacije većinskih vlasnika privrednih društava kapitala.
9. Kod ocjene da li je došlo do povrede prava iz člana 8 Konvencije, od posebnog značaja za razmatranje eventualne odgovornosti države jeste adekvatna primjena člana 166 Zakona o obligacionim odnosima Crne Gore, koji predviđa odgovornost države za naknadu štete. S tim u vezi, preporučuje se sudovima da po utvrđenju relevantnih činjenica izvedu zaključak da li su državni organi znali ili su morali da znaju za postojanje neposrednih prijetnji po fizički ili psihički integritet određene osobe, a zavisno od toga da li je odgovor pozitivan ili negativan, ocijene da li postoji odgovornost države za naknadu štete.
10. Preporučuje se sudovima da se u cilju stvaranja ujednačene nacionalne sudske prakse, kada se radi o pravima uslovljenim u znatnoj mjeri, dosledno pridržavaju trodjelnog testa, koji je zastupljen u praksi Evropskog suda, a koji zahtijeva odgovor na sljedeća pitanja: 1) da li je miješanje u pravo propisano zakonom, 2) koji legitimni cilj se štiti i 3) da li je miješanje bilo neophodno u demokratskom društvu i da li je proporcionalno legitimnom cilju.
11. Preporučuje se pokretanje inicijative za izmjene i dopune nacionalnog zakonodavstva u pogledu prava ranijih vlasnika na nepokretnostima koje su u zoni morskog dobra.
12. Preporučuje se sudovima da pojam „legitimno očekivanje”, u smislu prava na imovinu, cijene u skladu sa praksom Evropskog suda.
13. Preporučuje se nadležnim organima javne uprave da u upravnim postupcima, pored relevantnih domaćih zakonskih i podzakonskih propisa, neposredno primjenjuju Konvenciju i standarde Evropskog suda, a naročito u slučajevima u kojima se odlučuje o imovinskim pravima stranaka u upravnom postupku, u smislu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

